

Fakulta právnická ZČU v Plzni

Katedra ústavního práva

Diplomová práce

**Srovnání některých trestněprávních aspektů lidské
důstojnosti v ČR a USA**

Zpracovala: Adéla Šmídová

Konzultant diplomové práce: JUDr. Tomáš Pezl

Plzeň 2012

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
Fakulta právnická
Akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Adéla ŠMÍDOVÁ**
Osobní číslo: **R07297**
Studijní program: **M6805 Právo a právní věda**
Studijní obor: **Právo**
Název tématu: **Srovnání některých trestněprávních aspektů lidské důstojnosti v ČR a USA**
Zadávající katedra: **Katedra ústavního práva**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Úvod

1 Vymezení pojmu důstojnost a jeho obsah

1.1 Důstojnost

1.2 Právo na život

1.3 Právo na nedotknutelnost lidské osoby

1.4 Zákaz mučení a nelidského či ponižujícího zacházení anebo trestu

1.5 Zákaz otroctví a nucené práce nebo nevolnictví

2 Zakotvení lidské důstojnosti jako základního práva

2.1 Právní úprava v České republice

2.2 Mezinárodní právní úprava

2.3 Právní úprava v USA

3 Ochrana lidské důstojnosti osob v pojetí trestního práva

3.1 Zadržení a zatčení

3.2 Výkon vazby

3.3 Výkon trestu odnětí svobody

3.3.1 Účel a smysl trestu odnětí svobody

3.3.2 Zacházení s vězni

3.3.3 Ochrana důstojnosti vězňů

Závěr

Resumé

Prameny

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy: 103
Forma zpracování diplomové práce: tištěná
Seznam odborné literatury: viz příloha

Vedoucí diplomové práce: **JUDr. Tomáš Pezl**
Katedra ústavního práva

Datum zadání diplomové práce: 30. března 2011
Termín odevzdání diplomové práce: 31. března 2012

Prof. JUDr. Květoslav Růžička, CSc.
děkan

Prof. Mgr.
Doc. JUDr. Karel Klíma, CSc.
vedoucí katedry

V Plzni dne 31. března 2011

Příloha zadání diplomové práce

Seznam odborné literatury:

- Listina základních práv a svobod v aplikační praxi ČR; JUDr. Vladimír Flegr CSc., C.H.Beck
- Filosofie lidských práv a právo; Jaroslav Kuba, ZČU FPR
- Trestní právo procesní; Novotný Souček a kol., Aleš Čeněk
- Právní slovník evropské ochrany lidských práv; Jan Čapek
- Evropský soud a Evropská komise pro lidská práva; Eva Hubálková, Linde Praha
- Dimenze ochrany lidských práv v Evropské Unii; JUDr. Naděžda Šišková, Linde Praha
- Ústavní právo; Karel Klíma, Aleš Čeněk
- Komentář k Ústavě a Listině; Karel Klíma a kol., Aleš Čeněk
- Cruel and unusual punishment: Rights and liberties under the law; Joseph Anthony Melusky, Keith A. Pesto
- The body and the state: Habeas Corpus and American jurisprudence; Cary Federman
- Human Rights Monitoring: a field mission manual; Annette Faye Jacobsen
- War, torture and terrorism: rethinking the rules of international security; Amanda Russel Beattie
- Short guide to the European Convention on Human Rights; Donna Gormien
- Textbook on international human rights; Rhona K.M. Smith
- Human rights in international relations; David P. Forsythe

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně, a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

Plzeň, březen 2012

Poděkování:

Ráda bych tímto poděkovala JUDr. Tomáši Pezlovi za vstřícný přístup, cenné rady a připomínky, které mi poskytl při zpracování této práce.

OBSAH

OBSAH	5
ÚVOD	7
1 VYMEZENÍ POJMU DŮSTOJNOST A JEHO OBSAH	8
1.1. DŮSTOJNOST	8
1.2. PRÁVO NA ŽIVOT	12
1.3. PRÁVO NA NEDOTKNUTELNOST LIDSKÉ OSOBY	15
1.4. ZÁKAZ MUČENÍ A NELIDSKÉHO ČI PONIŽUJÍCÍHO ZACHÁZENÍ ANEBU TRESTU	19
1.4.1. MUČENÍ	20
1.4.2. NELIDSKÉ A PONIŽUJÍCÍ ZACHÁZENÍ	21
1.4.3. NELIDSKÝ A PONIŽUJÍCÍ TREST	21
1.5. ZÁKAZ OTROCTVÍ A NUCENÉ PRÁCE NEBO NEVOLNICTVÍ	22
2 ZAKOTVENÍ LIDSKÉ DŮSTOJNOSTI JAKO ZÁKLADNÍHO PRÁVA	26
2.1. PRÁVNÍ ÚPRAVA V ČR	26
2.1.1. PRÁVNÍ PŘEDPISY NA ÚSTAVNÍ ÚROVNI	27
LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD	27
KOMUNITÁRNÍ PRÁVO	29
LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV EVROPSKÉ UNIE	30
2.1.2. PRÁVNÍ PŘEDPISY NA ZÁKONNÉ ÚROVNI	32
OBČANSKÝ ZÁKONÍK	32
TRESTNÍ ZÁKONÍK	33
2.2. MEZINÁRODNÍ PRÁVNÍ ÚPRAVA	34
VŠEOBECNÁ DEKLARACE LIDSKÝCH PRÁV	35
EVROPSKÁ ÚMLUVA O LIDSKÝCH PRÁVECH A ZÁKLADNÍCH SVOBODÁCH	36
EVROPSKÁ ÚMLUVA O ZABRÁNĚNÍ MUČENÍ A NELIDSKÉHO A PONIŽUJÍCÍHO ZACHÁZENÍ NEBO TRESTÁNÍ	37
MEZINÁRODNÍ PAKT O OBČANSKÝCH A POLITICKÝCH PRÁVECH	37
ÚMLUVA OSN PROTI MUČENÍ A JINÉMU KRUTÉMU, NELIDSKÉMU ČI PONIŽUJÍCÍMU ZACHÁZENÍ NEBO TRESTÁNÍ	38
ŽENEVSKÉ ÚMLUVY	39
2.3. PRÁVNÍ ÚPRAVA V USA	40
THE CONSTITUTION	40
THE BILL OF RIGHTS	41

2.4.	ORGÁNY OCHRANY LIDSKÝCH PRÁV	42
2.4.1.	ČR	42
	ÚSTAVNÍ SOUD ČR.....	42
	OBECNÉ SOUDY	45
	VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV	47
	SOUDNÍ DVŮR EVROPSKÉ UNIE	49
	EVROPSKÝ VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV	52
2.4.2.	MEZINÁRODNÍ ORGÁNY.....	54
	RADA EVROPY	55
	EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA	55
	EVROPSKÝ VÝBOR PRO ZABRÁNĚNÍ MUČENÍ.....	56
	VÝBOR PRO LIDSKÁ PRÁVA	57
	VÝBOR OSN PROTI MUČENÍ	58
	RADA OSN PRO LIDSKÁ PRÁVA	59
	MEZINÁRODNÍ TRESTNÍ SOUD.....	59
2.4.3.	USA	60
	THE SUPREME COURT	60
3	OCHRANA LIDSKÉ DŮSTOJNOSTI OSOB V POJETÍ TRESTNÍHO PRÁVA.....	63
3.1.	ZADRŽENÍ A ZATČENÍ	63
3.2.	VÝKON VAZBY	68
3.3.	VÝKON TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY	72
3.3.1.	ÚČEL A SMYSL TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY.....	73
3.3.2.	ZACHÁZENÍ S VĚZNI	73
3.3.3.	OCHRANA DŮSTOJNOSTI VĚZŇŮ.....	75
	ZÁVĚR	78
	RESUMÉ	79
	PRAMENY.....	80

ÚVOD

Cílem této diplomové práce je porovnat „Některé trestněprávní aspekty ochrany lidské důstojnosti“ na úrovni České republiky a Spojených států Amerických.

Ačkoli je lidská důstojnost jedním ze přirozenoprávních základních lidských práv, její definice a obsah je nesmírně složitý a věnuje se jí celá první kapitola této práce. Lidská důstojnost položila základy základním lidským právům první generace a je možné do obsahu tohoto práva zařadit právo na život, nedotknutelnost lidské osoby, právo na to nebýt mučen nebo podroben nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání a právo nevykonávat nucené práce nebo být v otroctví.

Procesní ochrany se lidským právům a svobodám dostalo až ve 20. století, zpočátku na úrovni mezinárodní a následně i na úrovni vnitrostátní.

Druhá kapitola se zabývá právní úpravou práva na lidskou důstojnost jak na úrovni vnitrostátní v České republice a USA, tak na úrovni mezinárodní. Obsahuje také stručnou charakteristiku institucí zabývajících se procesní ochranou lidské důstojnosti.

Třetí kapitola je věnovaná trestněprávní ochraně lidské důstojnosti osob zadržovaných, zatčených, či jinak omezených na svobodě v komparaci s právní úpravou Spojených států amerických.

V závěru najdeme zhodnocení poznatků získaných v rámci porovnání dvou právních systémů použitím metody komparační a indukční.

1 VYMEZENÍ POJMU DŮSTOJNOST A JEHO OBSAH

1.1. DŮSTOJNOST

Důstojnost je jedním ze základních lidských práv. Lidská práva jsou přirozená, nezadatelná, nezrušitelná, nepromlčitelná a nezcizitelná, nikdo nám je nedává, ani nemůže vzít, rodíme se s nimi. Bohužel ne vždy v historii lidstva byla lidská práva zákonem garantována a chráněna. Až učením Johna Locka, který tvrdil, že stát má fungovat jako ochránce práv¹ a s příchodem prvních, státy vytvořených kodifikací, např. „Bill of Rights“ z roku 1689 v Anglii, americký „Bill of Rights“ z roku 1789 v podobě deseti dodatků k Ústavě² nebo ve stejném roce „Prohlášení práv člověka a občana“ ve Francii, dostala lidská práva podobu právního předpisu. Samotný výraz „lidská práva“ je však relativně nový, nahradil původní pojem „přirozená práva“.³ Konec druhé světové války přinesl ideu „lidských práv“, lidé si uvědomili, že aby právo a morálka mohli dostat svého cíle, musí spočívat ve více než jen „přirozených právech“. Došli k názoru, že každý člověk má právo na určitá základní lidská práva a že státy musí jednat v souladu s těmito právy a poskytovat jim ochranu.⁴ Původní skupina lidských práv je označována za práva první generace – práva osobní, práva směřující k ochraně lidského života a důstojnosti a procesní záruky ochrany lidských práv. Kategorizace lidských práv do tzv. „generací“ měla za cíl ukázat že jednotlivé generace⁵ jsou na sobě závislé a bez lidských práv generace první nemohou existovat lidská práva ostatní.⁶ První generaci můžeme tedy považovat za jakési „jádro“ lidských práv, o čemž značí také fakt, že tato práva jsou obsažena v téměř každé ústavě přibližně 160 států po celém světě a také ve většině mezinárodních

¹ Srov. KUBA, J., *Filosofie lidských práv a právo*. 2. vydání. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 1999, str. 10 - 17

² Prvních deset dodatků americké ústavy (Amendments to the United States Constitution) zajišťovalo ochranu např. práv na svobodu slova a víry, shromažďování, práva nosit zbraň, práva na rychlý a spravedlivý proces před porotou nebo práva nebýt podroben krutému a neobvyklému trestu. V současné době má Ústava USA 27 dodatků.

³ FINNIS, J., *Natural Law and Natural Rights*. Clarendon Law Series. Oxford University Press, 1980, p. 198

⁴ Rozsudek Mezinárodního soudního dvora ve společné věci Ethiopia v. South Africa a Liberia v. South Africa ze dne 18. 7. 1966

⁵ Kromě generace první rozlišujeme také generaci druhou, která obsahuje např. práva politická, generaci třetí obsahující např. práva hospodářská, sociální a kulturní a poslední, nejmladší jsou práva generace čtvrté, např. právo na příznivé životní prostředí.

⁶ Např. BLAHOŽ, J., *Sjednucující se Evropa a lidská a občanská práva*. Praha: ASPI, 2005, str. 49 a dále pak ŠIŠKOVÁ, N. *Dimenze ochrany lidských práv v EU*. 2. rozšířené vydání. Praha: Linde Praha, a.s., 2008, str. 20 - 21

úmluv a paktů přijatých od druhé světové války. Zrod mezinárodní recognice lidských práv je možno tedy datovat do druhé poloviny 20. století založením Organizace spojených národů v roce 1945 a vytvořením Všeobecné deklarace lidských práv v roce 1948.

Právě důstojnost nebo také lidská důstojnost je zmiňována v mnoha právních předpisech týkajících se lidských práv, preambulích a listinách základních práv různých zemí, stejně tak v mezinárodních úmluvách a smlouvách. Například Listina základních práv a svobod ČR v čl. 1 větě první říká, že: „*Lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech.*“, v čl. 10 odst. 1 „*Každý občan má právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost, osobní čest, dobrá pověst a chráněno jeho jméno.*“, stejně tak Všeobecná deklarace lidských práv rovněž v čl. 1 mluví o důstojnosti: „*Všichni lidé rodí se svobodní a sobě rovní co do důstojnosti a práv.*“ a také v preambuli Mezinárodního paktu o občanských a politických právech „*Státy, smluvní strany tohoto Paktu, majíce na zřeteli, že podle zásad vyhlášených v Chartě Organizace spojených národů je uznání přirozené důstojnosti a rovných a nezcizitelných práv všech členů lidské rodiny základem svobody, spravedlnosti a míru ve světě, uznávající, že tato práva se odvozují od přirozené důstojnosti lidské bytosti...*“. Ale žádný z těchto ani jiných právních předpisů neobsahuje legální či jinou definici pojmu „důstojnost“.

Existuje více způsobů jak chápat důstojnost. Některé právní řády rozeznávají důstojnost jako právo samo o sobě, právo vynutitelné stejně jako jakékoli jiné právo, jiné právní řády berou důstojnost jako princip na jehož základě stojí ostatní lidská práva, jako hodnotu podmiňující existenci lidských práv.⁷ Velkou roli hraje také interpretace soudy. Například v nálezu Ústavního soudu ČR IV.ÚS 412/04 ze dne 7. 12. 2005 se soud přiklání k teorii druhé⁸ a současně nabízí i definici

⁷ Srov. McCRUDDEN. Ch., Human Dignity and Judicial Interpretation of Human Rights. In *The European Journal of International Law*. Vol. 19. No. 4, 2008, p. 680 – 681 a také BOTHA. H., Human Dignity in Comparative Perspective. In *STELL LR*. Vol. 2, 2009, p. 174, p. 181, rovněž HELIS. J., Hannah Arendt and Human Dignity: Theoretical Foundations and Constitutional Protection of Human Rights. In *Journal of Politics and Law*. Vol. 1. No. 3, 2008, p. 76

⁸ „*V souladu s poválečnou změnou v chápání lidských práv...se stala základní bází, z níž vychází interpretace všech základních práv, lidská důstojnost...*“ a „*Jejich (základní práva) výklad musí být, jak svrchu uvedeno, prováděn v hranicích vymezených lidskou důstojností.*“

důstojnosti: „Otázky lidské důstojnosti jsou v tomto pojetí chápány jako součást kvality člověka, součást jeho lidství.“ Ačkoli Spojené státy ve své ústavě či listině důstojnost nezmiňují, Nejvyšší soud Spojených států se jí ve své rozhodovací činnosti zabývá např. v rozsudku *AFL v. American Sash and Door Co.* 335 US 542 (1949)⁹. Bundesverfassungsgericht – Federální Ústavní soud Německa také snažil definovat důstojnost. Důstojnost charakterizuje jako základní princip ústavy a ve svých pozdějších rozhodnutích také i jako základní právo.¹⁰ Evropský soudní dvůr např. ve svých nálezech C-493/10 nebo C-411/10 zdůrazňuje povinnost států EU nejen důstojnost respektovat, ale také ji ochraňovat¹¹ (aplikace čl. 1 Listiny základních práv EU).

S otázkou, jestli má být důstojnost chápána v širším nebo užším smyslu souvisí také problematika, zda má právo na důstojnost absolutní charakter, nebo zda lze za určitých okolností toto právo omezit nebo se jej zříct. Ani na tuto otázku nelze lehce odpovědět neboť soudy se k možnosti zřeknutí se práva na důstojnost staví rozporuplně a snaží se je hodnotit případ od případu.¹²

Lidskou důstojnost je možno chápat subjektivně a objektivně. Každý člověk má jinou představu o tom, co je a co není důstojné.¹³ Již starověký Řím znal pojem „*dignitas hominis*“ – lidská důstojnost. V počátcích ale neměl co dočinění s lidskou důstojností, jak ji vnímáme nyní. Jednalo se toliko o společenské postavení a respekt, který osoby určitého postavení požívaly. První, kdo *dignitas hominis* popsal jako důstojnost lidí, neopírající se o žádné společenské postavení, byl Cicero.¹⁴ Během středověku byla důstojnost používána ve vztahu k Bohu, v době osvícenství, kdy se přešlo od víry k člověku, došlo k filosofickému pojetí důstojnosti, kterým se

⁹ „It (racism) renders impotent the ideal of the dignity of the human personality, destroying something of what is noble in our way of life.“ „Rasismus představuje nemohoucnost ideálu důstojnosti lidské osobnosti, zničujíc něco z toho, co je v našem životě vznešené.“

¹⁰ ENDERS. Ch., The Right to Have Rights: The Concept of Human Dignity In German Basic Law. In *Revista de Estudos Constitucionais, Hermenêutica e Teoria do Direito*. Vol. 2. No. 1, 2010, p. 3

¹¹ „Human dignity must not only be ‘respected’, but also ‘protected’.“

¹² Rozhodnutí Rady OSN pro lidská práva ve věci *Manuel Wackenheim v. France*, Communication No. 854/1999, U.N. Doc. CCPR/C/75/D/854/1999 (2002)

¹³ KLÍMA. K., *Ústavní právo*. 3. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006, s. 292

¹⁴ CICERO, M., T.. *De Officiis*. With An English Translation. Walter Miller. Cambridge. Harvard University Press; Cambridge, Mass., London, England, 1913, Section 105 and 106

zabýval například Kant ve svém díle *Základy metafyziky mravů*.¹⁵ Lidská důstojnost začala hrát důležitou roli ve 20. století, kdy pronikla do právních, především ústavních a mezinárodních norem. Několikero států v Evropě a Americe začlenilo důstojnost do svých ústav, například Mexiko, Finsko, Portugalsko, Irsko nebo dokonce Kuba. Díky událostem druhé světové války získal pojem důstojnost mnohem větší váhu, což se odrazilo ve skutečnosti, že byl začleněn do Všeobecné deklarace lidských práv ve čl. 1, ve všech čtyřech Ženevských úmluvách z roku 1949 ve čl. 3 odst. 1 písm. c) a v Dodatkových protokolech k Ženevským úmluvám z roku 1977.¹⁶ Dále například v preambuli a čl. 10 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech a čl. 13 Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech z roku 1966. Stejně tak je obsažen v Úmluvě o zákazu mučení a jiného nelidského a ponižujícího zacházení a trestání (1984) nebo v Úmluvě o právech dítěte (1989).

Dne 7. 12. 2000 byla v Nice v rámci Mezivládní konference slavnostně vyhlášena Listina základních práv EU. Jedná se o dokument bezpochyby velmi důležitý, neboť obsahuje jak práva, která již byla dříve právně zakotvena v jiných evropských a mezinárodních dokumentech, tak také práva nová.¹⁷ Listina práv EU poskytuje novou kategorizaci základních lidských práv. Již první kapitola je nazvaná „Důstojnost“. Komentář k Listině základních práv EU říká, že důstojnost člověka není jen základním právem, ale poskytuje také základ všem ostatním právům. Práv obsažených v Listině nesmí být užito tak, aby poškodily důstojnost a to i v případech, kdy je některé základní právo omezeno.¹⁸ Kapitola první obsahuje 5 článků a poskytuje ochranu lidské důstojnosti (čl. 1), právu na život (čl. 2), právu na nedotknutelnost osoby (čl. 3), zákaz mučení a nelidského či ponižujícího zacházení

¹⁵ KANT. I., ZNOJ. M., MENZEL. L., *Základy metafyziky mravů*. 2. vydání. Praha: Svoboda, 1990, str. 78 „*Tak je moralita podmínkou, za níž výhradně může být rozumná bytost účelem samým o sobě, protože jen na jejím základě je možné, aby rozumná bytost byla zákonodárným členem v říši účelů. A tak tedy jedině mravnost a lidství, pokud je lidstvo k ní způsobilé, mají důstojnost.*“

¹⁶ Viz. Čl. 75 odst. 2 písm. b) Prvního dodatkového protokolu, čl. 4 odst. 1 písm. e) Druhého dodatkového protokolu a čl. 3 odst. 1 písm. c) Čtvrtého dodatkového protokolu.

¹⁷ HENDRYCH. D., a kol., *Právní slovník*. 3. vydání. Praha: C.H.Beck. 2009, s.489, rovněž ŠTURMA. P., Lisabonská smlouva a závaznost Listiny základních práv EU pro Českou republiku vzhledem k tzv. výjimce (opt-out). In *Právní rozhledy* 6/2010, s. 191

¹⁸ Draft Charter of Fundamental Rights of the European Union. Brussels, 11. 10. 2000, Charte 4473/00. p. 3

anebo trestu (čl. 4) a zákaz otroctví, nucené práce nebo nevolnictví (čl. 5). Z výkladu těchto práv v komentáři je zřejmé, že práva obsažená ve čl. 1 – 5 přímo pramení z principu důstojnosti. Ačkoli obsah pojmu lidské důstojnosti není uzavřený ani nikde definovaný, a jak již bylo výše zmíněno, žádná lidská práva nemohou být v rozporu s lidskou důstojností, z pohledu Listiny a za použití výkladu *argumentum a rubrica* je možno do obsahu pojmu „důstojnost“ tato jednotlivá práva zahrnout.

1.2. PRÁVO NA ŽIVOT

Právo na život je základním právem člověka, vztahuje se na něj obecná ustanovení týkajících se základních lidských práv. Právo na život je stejně jako ostatní lidská práva nezadatelné, nezrušitelné, nepromlčitelné a nezcizitelné. Každý má právo na život, a každý může o svém životě rozhodovat bez ohledu na jeho rasu, náboženství, národnost či např. politickou příslušnost, jedná se o rovné právo pro všechny bez rozdílu. Právo na život je garantováno a chráněno státem. Pro vymezení pojmu právo na život je důležité se zabývat otázkou, kdy život vzniká a končí. Existuje mnoho různých přístupů, z genetického hlediska život začíná početím, z neurologického život začíná spolu s aktivitou mozku, křesťané věří, že život začíná početím, naopak židovská víra tvrdí, že život začíná narozením, někteří lidé věří, že život začíná s prvním tlukotem srdce. Stejně jako se liší různá náboženství, vědecké disciplíny, či individuální názory lidí, stejně tak se liší právní názory a právní úpravy této problematiky. Většina států se přímé definici vzniku života vyhýbá.

Například Česká republika výslovně nestanoví, co považuje za začátek života, ve čl. 1 LZPS říká, že „Každý má právo na život. Lidský život je hoden ochrany již před narozením.“. Přestože je možné diskutovat o významu věty druhé, je nutné si uvědomit, že slovní spojení „hoden ochrany“ neobsahuje žádný příkaz nebo zákaz, jedná se pouze o normu etickou.¹⁹ Z Listiny tedy přímo nevyplývá, že život vzniká početím. Nenarozenému dítěti – nascituru - občanský zákoník přiznává za určitých podmínek možnost dědit²⁰, trestní právo se věnuje jeho ochraně²¹.

¹⁹ KLÍMA. K., a kol. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 973 a dále pak PAVLÍČEK. V. a kol. *Ústava a ústavní řád České republiky. Komentář*. 2. Díl: *Práva a svobody*. 2. doplněné a podstatně rozšířené vydání. Praha: Linde, 1999, s. 69 a také ZOUBEK. V., *Lidská práva – globalizace – bezpečnost*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, s. 261

²⁰ § 7 odst. 1 ObčZ

Spojené státy americké ve svém „Bill of Rights“ přímo nikde právo na život neupravují, Pátý a Čtrnáctý dodatek jako jediné z dodatků zaručují právo člověka, aby nebyl zbaven života (bez spravedlivého procesu)²². Právo na život je zakotveno v Deklaraci nezávislosti z roku 1776. Deklarace kromě toho, že sloužila k osamostatnění amerických kolonií od Velké Británie, obsahuje také větu stěžejní pro další vývoj lidských práv v USA a to: „*všichni lidé jsou si rovni a jsou obdařeni určitými nezcizitelnými právy, mezi tato práva patří život, svoboda a sledování osobního štěstí*“²³. Otázkou, kdy lidský život začíná se ale Deklarace nezabývá. Nejvyšší soud USA ve svém rozsudku *Roe v. Wade* shledal, že lidský život začíná životaschopností plodu, tedy kdy je plod schopen přežít mimo dělohu matky.²⁴ Životaschopnost podle tohoto rozsudku nastává v 28. týdnu těhotenství, ačkoli později ve svých dalších rozsudcích Soud připustil, že plod může mimo tělo matky přežít již podstatně dříve. Tuto tezi vyvrací Americká úmluva o lidských právech²⁵, která v čl. 4 odst. 1 stanoví, že „*Každý člověk má právo na to, aby byl jeho život respektován. Toto právo je chráněno zákonem již od okamžiku početí. Nikdo nemůže být svévolně zbaven života.*“²⁶

Německý zákon *Embryonenschutzgesetz*²⁷ za počátek života z lékařského hlediska stanoví moment, kdy se z oplodněného vajíčka stane vývoje schopné embryo, avšak obecně německý právní řád poskytuje právní ochranu životu až od narození.²⁸

Co se týče konce života, názory se stejně, jako ohledně začátku života, liší. Z právního hlediska je ve většině států za konec života považováno vydání úmrtního

²¹ § 159 – 163 TZ

²² „*No person...shall be deprived of life...without due process of law*“

²³ The preamble of the United States Declaration of Independence of July 4 1776 „*...all men are created equal, they are endowed...with certain unalienable rights, that among these are life, liberty and the pursuit of happiness.*“

²⁴ *Roe et al. v. Wade* 410 US 113 (1973)

²⁵ Americká úmluva o lidských právech je mezinárodní dokument vytvořený státy jižní a severní Ameriky dne 22. 10. 1969. Až do roku 2010 jej přijalo 24 států z celkových 35, s výjimkou především USA a Kandy, kde Americká úmluva dosud nebyla ratifikována.

²⁶ „*Every person has the right to have his life respected. This right shall be protected by law and, in general, from the moment of conception. No one shall be arbitrarily deprived of his life.*“

²⁷ Zákon na ochranu embryí ze dne 13. 12. 1990 s účinností od 1. 1. 1991

²⁸ KOCH. H.G., When does human life begin? Legal Considerations. In *Z Arztl Fortbild (Jena)*. 1993 Nov 1;87(10-11):797-800; discussion 801-4. German.

listu a prohlášení za mrtvého. Za jednu ze situací, kdy je osoba považována za zemřelou je případ mozkové smrti, kdy mozek již neprojevuje žádnou aktivitu, srdce a plíce stále fungují. Ve většině případů mozková smrt stačí na to, aby mohl být vydán úmrtní list, některé státy ovšem vyžadují také zástavu srdeční a dýchací. V ČR je smrt definována v tzv. transplantačním zákoně v § 2 písm. e)²⁹, právní následky s ní související pak v § 7 odst. 2 občanského zákoníku³⁰. V USA se právní pohled na smrt změnil v roce 1980, kdy byl vytvořen Zákon o jednotném prohlášení smrti, který důvody prohlášení smrti rozšiřuje z původního selhání dýchání a krevního oběhu i na smrt mozkovou.³¹ Součástí zákona je i doporučení státům, aby tento zákon začlenily do svých právních řádů, doposud se tak stalo ve většině států.

S problematikou začátku a konce lidského života je možné si položit otázky zda je právo na život absolutní ve všech případech, kdo takové právo má (nenarozené dítě), je možné právo na život omezit (trest smrti) nebo zda je možné se jej vzdát (euthanasie). Jedná se o otázky složité jak z právního, tak z etického hlediska. Jak již bylo výše zmíněno, jsou státy, které za počátek života považují narození, tyto jsou také státy, které umožňují ženám umělé přerušování těhotenství (např. právní úprava v ČR umožňuje umělé přerušování těhotenství na žádost matky do 12. týdne věku plodu, maximálně však do 24. týdne v případech genetického, či anatomického poškození³²), některé státy umožňují potraty jen v případech, kdy došlo ke znásilnění nebo incestu, jiné státy neumožňují potraty vůbec, neboť za vznik života považují početí a tak i plod má právo na život. Co se týče euthanasie, pacient v ČR nemá právo požádat o usmrcení, je mu umožněno pouze odmítnout léčbu dle § 23 zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu. Z pohledu trestního práva sebevražda sice trestná není, ale účast na sebevraždě je již kvalifikovaný trestný čin,

²⁹ § 2 písm. e) zákona č. 285/2002 Sb. zní: „smrtí (se rozumí) nevratná ztráta funkce celého mozku, včetně mozkového kmene“

³⁰ „Smrtí tato způsobilost (způsobilost mít práva a povinnosti) zanikne. Jestliže smrt nelze prokázat předepsaným způsobem, soud fyzickou osobu prohlásí za mrtvou, zjistí-li její smrt jinak. Za mrtvou soud prohlásí také nezávislou fyzickou osobu, lze-li se zřetelem ke všem okolnostem usoudit, že již nežije.“

³¹ Uniform Determination of Death Act of 1980 § 1 [**Determination of Death**]. *An individual who has sustained either (1) irreversible cessation of circulatory and respiratory functions, or (2) irreversible cessation of all functions of the entire brain, including the brain stem, is dead. A determination of death must be made in accordance with accepted medical standards.*

³² Zákon č. 66/1986 Sb., o umělém přerušování těhotenství

který trestní zákoník upravuje v § 144. České právo tedy neřeší případy, kdy již pacient není schopný si život sám vzít, ale současně nemůže nikoho požádat o pomoc, aniž by jej ohrozil trestním stíháním. Existuje více druhů euthanásie, aktivní (podání smrtící látky) či pasivní (nepodávání životně důležitých léků) nebo tzv. asistovaná sebevražda, kdy pacient vyjádří svoji vůli zemřít a za pomoci lékaře je sebevražda vykonána. Euthanásie ve svých různých podobách je legální pouze v několika státech Evropy a USA, především proto, že si státy neví rady s problémem jak ochránit právo pacientů na život před zneužitím, a současně zakotvit právo zemřít důstojnou smrtí. Narozdíl od umělého přerušení těhotenství a euthanásie je trest smrti poměrně jednoznačně upraven. Listina základních práv a svobod ČR jej výslovně zakazuje v čl. 6 odst. 3, stejně tak jej zakazuje Protokol č. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod v čl. 1 nebo Druhý protokol k Americké úmluvě o lidských právech. Trest smrti je považován za nejzávažnější zásah do práva na život a států, které trest smrti zrušily každým rokem přibývá.³³ O skutečnosti, že trest smrti je závažným zásahem do práva na život nelze diskutovat, na druhou stranu vyvstává morální otázka, zda si pachatelé těch nejbrutálnějších činů zaslouží ochranu práva na život, jestliže neváhali zbavit života své oběti.³⁴ Právo na život ovšem není jediným základním lidským právem, se kterým je trest smrti v rozporu. Katalog lidských práv poskytuje ochranu před nelidským či ponižujícím trestem, přičemž trest smrti je např. dle Amnesty International za takový trest považován.

1.3. PRÁVO NA NEDOTKNUTELNOST LIDSKÉ OSOBY

Právo na nedotknutelnost lidské osob je jak ve vnitrostátních právních rádech, tak i v mezinárodních dokumentech, zakotveno jako základní právo. Nedotknutelnost nabýváme narozením a ztrácíme ji smrtí. Toto právo poskytuje člověku ochranu jak z hlediska fyzického, tak i psychického a je možné jej možno chápat v užším a širším smyslu. O nedotknutelnosti v užším smyslu hovoříme jako o samotném právu na nedotknutelnost. V širším smyslu se jedná o celkovou ochranu

³³ Zpráva Amnesty International „Death Sentences and Executions 2010“. ACT 50/001/2011 English. London: Amnesty International Ltd, 2011

³⁴ KUNŠTÁT. D., Trest smrti – res publica. In *Naše společnost*. Centrum pro výzkum veřejného mínění. Sociologický ústav AV ČR, v.v.i. 2005/02

integrity člověka, která pod sebe zahrnuje nejen právo na nedotknutelnost jako takové.³⁵

Listina základních práv a svobod upravuje právo na integritu člověka v čl. 7 odst. 1, který říká, že „*Nedotknutelnost osoby a jejího soukromí je zaručena. Omezena může být jen v případech stanovených zákonem.*“ Listina poskytuje ochranu jak před zásahem veřejnoprávním, tak před zásahem soukromoprávním. Orgány veřejné moci mohou zasahovat do integrity člověka jen na základě zákona a v jeho mezích a pouze v nezbytné míře.³⁶ Zásahy soukromoprávní jsou absolutně vyloučeny. Zákaz takových zásahů může být prolomen pouze nutnou obranou, krajní nouzí nebo nutným použitím zbraně. Co se týče fyzické a psychické integrity člověka, se zásahem do práva chráněného ve čl. 7 odst. 1 rozumí zásah do fyzických práv jako například práva mít právní subjektivitu (čl. 5), práva na život (čl. 6), práva nebýt mučen nebo podroben krutému, nelidskému nebo ponižujícímu trestu (čl. 7 odst. 2) dále pak zásah do osobní svobody (čl. 8), a psychických práv jako je zásah do práva na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života (čl. 10 odst. 2) a nebo také na to, aby nebyly zneužity osobní údaje člověka (čl. 10 odst. 3). Zásahem do fyzické integrity člověka může být i porušení nebo zhoršení zdraví, choroby, či způsobení psychické poruchy.³⁷ Výše zmíněná práva jsou specifickými případy širšího pojetí práva na nedotknutelnost.

Právo na nedotknutelnost nabýváme narozením a trvá i po naší smrti, ochrana osob po jejich smrti spočívá například v zákazu odebírání tkání a orgánů z těl mrtvých bez předchozího souhlasu zemřelého³⁸, v povinnosti poskytovatele zdravotnických služeb nesdělovat informace o zdravotním stavu zemřelého osobám, u kterých zemřelý vyslovil přání tyto informace nesdělovat dle § 33 odst. 4 Zákona

³⁵ PAVLÍČEK. V. a kol. *Ústava a ústavní řád České republiky. Komentář. 2. Díl: Práva a svobody. 2. doplněné a podstatně rozšířené vydání.* Praha: Linde, 1999, s. 76

³⁶ Zákon č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení v § 5 umožňuje právo na nedotknutelnost osoby omezit za nouzového stavu nebo za stavu ohrožení státu na nezbytně nutnou dobu v nezbytně nutném rozsahu

³⁷ Nález ÚS sp. zn. II. ÚS 2379/08, dále pak KLÍMA. K. et al., *Komentář k Ústavě a Listině. 2. vydání.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, str. 982

³⁸ § 81 Zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování, účinný od 1. 4. 2012

o zdravotních službách³⁹ nebo v povinnosti s lidskými pozůstatky a ostatky nakládat důstojně ve smyslu § 4 Zákona o pohřbnictví.⁴⁰

Definicí práva na nedotknutelnost se na poli evropského práva zabývá čl. 3 Listiny základních práv EU, který pod integritu zařazuje jak fyzickou, tak psychickou nedotknutelnost člověka a současně jej chrání před lékařskými zásahy bez svobodného a informovaného souhlasu pacienta nebo např. před obchodováním s lidským tělem a jeho částmi, nebo klonováním, podrobněji upraveny v Úmluvě o lidských právech a biomedicíně z roku 1997, přičemž sama Úmluva o lidských právech a biomedicíně nedotknutelnost osob zmiňuje v článku prvním, kde říká, že „smluvní státy musí chránit důstojnost a identitu všech lidí a zaručovat všem bez rozdílu úctu k jejich nedotknutelnosti a ostatních práv a základních svobod při aplikaci biologie a medicíny“.⁴¹ Evropský soud pro lidská práva ve svém rozsudku sp. zn. 8978/80 ze dne 26. 3. 1985 definoval soukromý život upravený ve čl. 8 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod jako pojem, který zahrnuje i fyzickou a duševní integritu člověka. Ve svém rozsudku ve věci *S. And Marper v. the United Kingdom* sp.zn. 30562/04 ze dne 4. 12. 2008 se Soud rovněž zabývá výkladem čl. 8 Úmluvy. Pojem „soukromý život“ je dle Evropského soudu pro lidská práva pojem širokým, který nelze definovat do úplnosti, pokrývá fyzickou a duševní integritu člověka a všechny její aspekty jako je například sexuální orientace, pohlavní život nebo jméno, identitu⁴² či pohlaví. Dalším článkem Úmluvy, který poskytuje ochranu fyzické a duševní nedotknutelnosti osoby je dle Soudu čl. 3, který zakazuje mučení, nelidské a ponižující zacházení.⁴³

Mezinárodní organizace zabývající se ochranou lidských práv, studie a analýzy lidských práv pod „právo na nedotknutelnost osoby“ podřazují právo osob na to, aby ze strany státu nebyly podrobeny fyzickému násilí a nátlaku spočívajícím

³⁹ Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování, účinný od 1. 4. 2012

⁴⁰ Zákon 256/2001 Sb., o pohřbnictví a o změně některých zákonů

⁴¹ „Parties to this Convention shall protect the dignity and identity of all human beings and guarantee everyone, without discrimination, respect for their integrity and other rights and fundamental freedoms with regard to the application of biology and medicine.“

⁴² *Mikulic v. Croatia* sp. zn. 53176/99 ze dne 4. 9. 2002

⁴³ *Pretty v. the United Kingdom* sp. zn. 2346/02 ze dne 29. 7. 2002 a také *Costello-Roberts v. the United Kingdom* sp. zn. 13134/87 ze dne 25. 3. 1993, rovněž *Tyrer v. the United Kingdom* sp. zn. 5856/72 ze dne 25. 4. 1978

především v mučení, zmizení a usmrcení či polickému uvěznění bez soudního procesu.⁴⁴ V rámci studií prováděných již od 70. let minulého století došlo během zkoumání obsahu práva na nedotknutelnost k vytvoření vzorce, podle kterého se posuzuje rozsah zásahu do výše zmíněných jednotlivých lidských práv ze strany států. Výsledky těchto průzkumů mají za následek poskytování humanitární pomoci nebo na druhou stranu odmítnutí pomoci státům, které se vědomě podílí na porušování mezinárodně uznávaných lidských práv, jako je např. právě katalog práv na nedotknutelnost lidské osoby.⁴⁵

Ústava nebo Listina základních práv a svobod Spojených států výslovně právo na nedotknutelnost člověka nezakotvují. Je ovšem nutné vzít v potaz judikaturu Nejvyššího soudu Spojených států, který právo na fyzickou a psychickou nedotknutelnost člověka vykládá ve smyslu V. (právo na život), VIII. (zákaz mučení) a XIV. (právo na spravedlivý proces) dodatku k Ústavě. V návrhu *ACLU Amicus Brief in United States v. Lanier* ze dne 13. 8. 1996 podaném Nejvyššímu soudu USA soud shledal, že XIV. Dodatek Ústavy garantuje právo na to nebýt zbaven svobody bez spravedlivého procesu a že pod svobodu chráněnou v tomto dodatku lze zahrnout i nedotknutelnost lidské osoby a práva na to nebýt podroben nezákonnému zásahu do integrity člověka ze strany státu a státních zaměstnanců. Takovým zásahem do integrity člověka se rozumí útok, který spočívá v použití fyzické síly nebo psychického nátlaku natolik závažné povahy, že je schopný způsobit zranění nebo citovou újmu. Pro posouzení zda útok splňuje podmínky, aby jej bylo možné kvalifikovat jako zásah do práva na nedotknutelnost osoby, je nutné brát v potaz délku trvání útoku či nátlaku, motiv a celkový kontext.⁴⁶

⁴⁴ CINGRANELLI. D., RICHARDS. D., Measuring the Level, Pattern, and Sequence of Government Respect for Physical Integrity Rights. *In International Studies Quarterly*. Vol. 43. No. 2. June 1999, Blackwell Publishing on behalf of the International Studies Association, p. 407 a dále pak MITCHELL. N., McCORMICK. J., Economic and Political Explanations of Human Rights Violations. *In World Politics*. Vol. 40. No. 4. July 1988, Cambridge University Press, p. 482 – 483 a rovněž KEITH. L., Constitutional Provisions for Individual Human Rights (1977-1996): Are They More Than Mere „Window Dressing?“. *In Political Research Quarterly*. Vol. 55. No. 1. March 2002, Sage Publications Inc. on behalf of the University of Utah. p. 117

⁴⁵ POE. S., TATE. N., Repression of Human Right to Personal Integrity in the 1980s: A Global Analysis. *In The American Political Science Review*. Vol. 88. No. 4 December 1994, American Political Science Association, p. 853 - 855

⁴⁶ Dostupné z URL: <http://www.aclu.org/content/aclu-amicus-brief-united-states-v-lanier> citováno dne 13. 1. 2012

1.4. ZÁKAZ MUČENÍ A NELIDSKÉHO ČI PONIŽUJÍCÍHO ZACHÁZENÍ ANEBU TRESTU

Zákaz mučení a nelidského či ponižujícího zacházení anebo trestu je zakotvena v mnoha ústavách, mezinárodních dokumentech a předpisech komunitárního práva. Mučení a s ním ruku v ruce jdoucí nelidské a ponižující zacházení či trest mají hlubokou historii sahající až do Starověkého Řecka nebo Číny. Mučení bylo po staletí oblíbeným způsobem výkonu trestu smrti a technikou výslechu až do doby rozvoje humanismu a učení o lidských právech v 17. století a jeho zavržení v anglické Bill of Rights v roce 1689. Další evropské státy Anglii následovaly a ke konci 18. a začátku 19. století mučení zrušily státy jako Švédsko, Dánsko, Rusko, Rakousko nebo např. Švýcarsko. Okolnosti II. Světové války vedly k odsouzení mučení, válečných zločinů a trestných činů proti lidskosti na mezinárodním měřítku.

Přestože bylo mučení zakázáno ve Všeobecné deklaraci lidských práv⁴⁷, Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod⁴⁸, Mezinárodním paktu o občanských a politických právech⁴⁹, Úmluvě proti mučení a jinému krutému, nelidskému, či ponižujícímu zacházení nebo trestání, nebo Listině základních práv EU⁵⁰, nepodařilo se, i přes nespornou snahu organizací evropského či mezinárodního práva zabývajících se dohledem nad dodržováním tohoto zákazu, mučení vymístit.

Pro lepší pochopení podstaty práva na to nebýt mučen či podroben nelidskému a ponižujícímu zacházení nebo trestu je vhodné objasnit, co přesně se pod jednotlivými pojmy skrývá, neboť žádná z mezinárodních norem upravujících lidská práva (kromě Úmluvy proti mučení, která přímo definuje pojem „mučení“)⁵¹

⁴⁷ Čl. 5 „Nikdo nesmí být mučen nebo podrobován krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu.“

⁴⁸ Čl. 3 „Nikdo nesmí být mučen nebo podrobován krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení či trestu.“

⁴⁹ Čl. 5 „Nikdo nesmí být mučen nebo podrobován krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu Zvláště nebude nikdo bez svého svobodného souhlasu podrobován lékařským nebo vědeckým pokusům.“

⁵⁰ Čl. 4 „Nikdo nesmí být mučen ani podroben nelidskému či ponižujícímu zacházení anebo trestu.“

⁵¹ Dalším dokumentem, který definuje mučení, je Meziamerická úmluva o předcházení mučení a jeho trestání vycházející z Americké úmluvy o lidských právech. Oba tyto dokumenty byly vytvořeny v rámci spolupráce států severní a jižní Ameriky. Meziamerickou úmluvu o předcházení mučení a jeho trestání ratifikovalo pouhých 18 států z celkových 34.

pojmy jako „mučení“, „nelidské či ponižující zacházení a „nelidský či ponižující trest“ nedefinují.

1.4.1. MUČENÍ

Pojem „mučení“ je přímo definován v čl. 1 Úmluvy proti mučení a jinému krutému, nelidskému, či ponižujícímu zacházení nebo trestání jako *„jakékoli jednání, jímž je člověku úmyslně působena silná bolest nebo tělesné či duševní utrpení s cílem získat od něho nebo od třetí osoby informace nebo přiznání, potrestat jej za jednání, jehož se dopustil on nebo třetí osoba nebo z něhož jsou podezřelí nebo s cílem zastrašit nebo přinutit jej nebo třetí osobu nebo z jakéhokoli jiného důvodu založeného na diskriminaci jakéhokoli druhu, když taková bolest nebo utrpení jsou působeny veřejným činitelem nebo jinou osobou jednající z úředního pověření nebo z jejich podnětu či s jejich výslovným nebo tichým souhlasem. Toto vymezení nezahrnuje bolest nebo utrpení, které vznikají pouze v důsledku zákonných sankcí, jsou od těchto sankcí neoddělitelné nebo jsou jimi vyvolány náhodou“*.

Úmluva dále pak ve čl. 2 odst. 2 stanoví, že ani válečný stav, hrozba války, nebo jakákoli jiná mimořádná situace nemohou sloužit k ospravedlnění mučení, zákaz mučení je tedy absolutní.

Mučení je úmyslná a intenzivní forma krutého, nelidského a ponižujícího zacházení nebo trestu.⁵² Evropský soud pro lidská práva stanovil, že samotným mučením nemusí být pouze násilí způsobující skutečná fyzická poranění, ale také úmyslné a natolik intenzivní fyzické nebo psychické utrpení, schopné způsobit vážné psychologické stavy.⁵³

Soud dále stanovil objektivní test určování, zda se jedná o toliko nelidské či ponižující chování či trest, nebo již o mučení. Při posuzování zda určité jednání je, či není mučením je nutné vzít v potaz intenzitu a délku špatného zacházení, jeho povahu, použité prostředky a metody a pravděpodobnost, že může dojít k poranění

⁵² Rozsudek ESLP ve věci *Ireland v. the United Kingdom* sp. zn. 5310/71 ze dne 18. 1. 1978 v bodě 176. „Torture constitutes an aggravated and deliberate form of cruel, inhuman or degrading treatment or punishment“

⁵³ Rozsudek ESLP ve věci *Ireland v. the United Kingdom* sp. zn. 5310/71 ze dne 18. 1. 1978 v bodě 176.

fyzického nebo psychického charakteru, v některých případech je také možné přihlídnout k pohlaví, věku a zdravotnímu stavu oběti.⁵⁴

Za porušení článku 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod Soud také stanoví vyhoštění či předání osoby k trestnímu stíhání, jestliže je zde možnost, že by mohlo dojít k nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo mučení. Pro určení zda taková hrozba existuje musí Soud zkoumat aktuální situaci ve státě, kam má být osoba vyhoštěna, nebo způsob, jakým je vedeno trestní řízení, délka a způsob výkonu trestu v zemi, kam má být extradikce uskutečněna a zda bude dotčená osoba vystavena reálnému riziku porušení čl. 3 Úmluvy.⁵⁵

1.4.2. NELIDSKÉ A PONIŽUJÍCÍ ZACHÁZENÍ

Nelidským a ponižujícím zacházením je takové zacházení, které v obětech vzbuzuje pocity strachu, úzkosti a méněcennosti a způsobuje jejich ponížení, zneuctění a také případné zlomení jejich psychického a fyzického odporu.⁵⁶ Jak bylo řečeno výše, takové zacházení může spočívat již jen v samotné hrozbě. Soud dále pak v *Campbell and Cosans v. the United Kingdom*⁵⁷ judikoval, že nelidským a ponižujícím zacházením může v určitých případech být i hrozba, že jednotlivec bude mučen.

1.4.3. NELIDSKÝ A PONIŽUJÍCÍ TREST

Aby byl trest považován za nelidský či ponižující, je nutné splnit požadavek mimořádného stupně utrpení, takovým trestem způsobené. Soud shledal, že každý trest je ve své povaze ponižující, již jen z toho důvodu, že osoba je stíhána a odsouzena a podrobena vůli trestního systému, proto musí ponížení dosáhnout určité úrovně, aby trest mohl být za nelidský či ponižující považován.⁵⁸ Při rozhodování, zda se jedná o porušení zákazu nelidského a ponižujícího trestu musí soud zkoumat individuální okolnosti případu.

⁵⁴ Rozsudek ESLP ve věci *Ireland v. the United Kingdom* sp. zn. 5310/71 ze dne 18. 1. 1978 a také *Soering v. the United Kingdom* sp. zn. 140038/88 ze dne 7. 7. 1989 v bodě 100.

⁵⁵ Rozsudek ESLP ve věci *Soering v. the United Kingdom* sp. zn. 140038/88 ze dne 7. 7. 1989 v bodech 81 a 82 a také 91, rovněž *Chahal v. the United Kingdom* sp. zn. 22414/93 ze dne 15. 10. 1996 v bodě 74.

⁵⁶ Rozsudek ESLP ve věci *Ireland v. the United Kingdom* sp. zn. 5310/71 ze dne 18. 1. 1978

⁵⁷ Rozsudek ESLP ve věci *Campbell and Cosans v. the United Kingdom* sp. zn. 7511/76 ze dne 25. 2. 1982 v bodě 26.

⁵⁸ Rozsudek ESLP ve věci *Tyrer v. the United Kingdom* sp. zn. 5856/72 ze dne 25. 4. 1978

Jako příklad lze uvést případ *Tyrer v. the United Kingdom*⁵⁹ a *Costello-Roberts v. The United Kingdom*⁶⁰. V obou kauzách Soud řešil otázku, zda jsou tělesné tresty porušením čl. 3 Úmluvy.

Ve věci *Tyrer* byl patnáctiletý Anthony odsouzen za napadení spolužáka soudem pro mladistvé ke třem ranám rákoskou v souladu s přestupkovým zákonem. Proti rozhodnutí se odvolal, avšak odvolací soud rozsudek potvrdil a nařídil, aby Anthony byl ráno lékařsky vyšetřen a následně na policejní stanici téhož dne odpoledne byl vykonán trest a to za přítomnosti jeho otce a doktora. Před výkonem trestu byl Anthony přinucen svléknout si kalhoty a spodní prádlo, ohnout se přes stůl, kde byl držen dvěma policisty zatímco třetí vykonával trest. Trest byl vykonán takovou silou, že se rákoska při první ráně zlomila. Následkem trestu byly podlitiny, které asi po deseti dnech zmizely.

Ve věci *Costello-Roberts* byl sedmiletý Jeremy potrestán ředitelem školy v souladu se školním řádem třemi plácnutími pantoflí přes šortky. Od rozhodnutí o trestu do jeho výkonu uběhly tři dny. Trest byl vykonán střední silou, bez viditelných následků - modřin. Dle Jeremyho se jednalo o trest ponižující, a to jak z důvodu svého věku, způsobu provedení a tří denního čekání na trest.

Zatímco v případě *Tyrer* Soud shledal porušení čl. 3 Úmluvy, v případě *Costello-Roberts* rozhodl opačně. V první případě došlo k ponížení intenzity přesahující běžné ponížení způsobené trestem obecně, v druhém případě nikoli.

1.5. ZÁKAZ OTROCTVÍ A NUCENÉ PRÁCE NEBO NEVOLNICTVÍ

Otroctví, nucená práce a nevolnictví jsou jednou z forem zásahu do lidské důstojnosti. V minulosti bylo otroctví součástí právních pořádků různých společností a i přes jeho současný zákaz jsou jeho formy stále velmi rozšířené. Dle odhadů Spojených národů je současná míra otroctví vyšší než v dobách, kdy otroctví bylo zcela běžné. Odhaduje se, že v otroctví žije 27 milionů lidí po celém světě.⁶¹ Dle

⁵⁹ Rozsudek ESLP ve věci *Tyrer v. the United Kingdom* sp. zn. 5856/72 ze dne 25. 4. 1978

⁶⁰ Rozsudek ESLP ve věci *Costello-Roberts v. the United Kingdom* sp. zn. 13134/87 ze dne 25. 3. 1993

⁶¹ DODSON. H., Slavery in the twenty-first century. In *UN Chronicle*. Issue 5. 2005 dostupné z URL: <http://www.un.org/Pubs/chronicle/2005/issue3/0305p28.html> citováno dne 17. 1. 2012

Mezinárodní organizace práce je na světě přes 12.3 milionů lidí, kteří jsou oběťmi nucené práce.⁶²

Otroctví definuje čl. 1 Úmluvy o otroctví⁶³ jako „stav nebo poměr osoby, nad níž jsou vykonávány některé nebo všechny složky práva vlastnického“. Jinými slovy je to stav naprosté nesvobody, v němž se s člověkem zachází jako s věcí.⁶⁴ Dodatková úmluva OSN o zákazu otroctví, obchodu s otroky a organizací a praktik podobajících se otroctví z roku 1956 byla vytvořena s cílem odstranit všechny formy otroctví a to jak na národní, tak mezinárodní úrovni. Dodatková úmluva definuje praktiky, které nelze pořadit pod definici otroctví obsaženou v Úmluvě o otroctví, jako je například „dlužní otroctví“⁶⁵ a „nevolnictví“⁶⁶. Dodatková úmluva dále výslovně chrání ženy před tím, aby byly provdány nebo darovány za peníze, aniž by měly právo odmítnout, před tím, aby s nimi manžel nebo jeho rodina či klan obchodovali, či aby byly po smrti manžela zděděny jinou osobou.^{67 68} Současně také chrání děti a mladistvé do 18 let před jejich prodáním nebo darováním za účelem vykořisťování a prací.⁶⁹ Osoby definované ve čl. 1 nejsou Dodatkovou úmluvou označovány za „otroky“ ale za „osoby ve stavu otrockém“^{70 71}.

⁶² International Labour Organization. *Special Action Programme to Combat Forced Labour* Newsletter. Issue 2. 2011, p. 1 dostupné z http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---declaration/documents/publication/wcms_151537.pdf citováno dne 17. 1. 2012

⁶³ Geneva Convention to Suppress the Slave Trade and Slavery (25.9.1926) Article 1(1) : „*Slavery is the status or condition of a person over whom any or all of the powers attaching to the right of ownership are exercised.*“

⁶⁴ KLÍMA. K., a kol. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 1023 a dále pak PAVLÍČEK. V. a kol. *Ústava a ústavní řád České republiky. Komentář*. 2. Díl: *Práva a svobody*. 2. doplněné a podstatně rozšířené vydání. Praha: Linde, 1999, s. 101

⁶⁵ Dodatková úmluva v čl. 1(a) definuje dlužní nevolnictví jako stav nebo poměr osoby vyplývající ze závazku dlužníka poskytovat služby jako zajištění dluhu, jestliže hodnota těchto služeb není použita na umoření dluhu, nebo jestliže délka a podstata těchto služeb není vymezena či stanovena.

⁶⁶ Nevolnictví je v čl. 1(b) definováno jako stav nebo poměr nájemce, který je zákonem, zvykem nebo dohodou zavázán žít a pracovat na půdě patřící jinému člověku a poskytovat tomuto služby ať již za odměnu, či nikoli a který nemá možnost tento svůj stav změnit.

⁶⁷ Čl. 1(c) i – iii Dodatkové úmluvy

⁶⁸ Tyto praktiky jsou někdy označovány jako „otrocké formy manželství“ („servile forms of marriage“)

⁶⁹ Čl. 1(d) Dodatkové úmluvy

⁷⁰ Čl. 7(b) "A person of servile status"

⁷¹ GALLAGHER. A., Using International Human Rights Law to Better Protect Victims of Trafficking: The Prohibitions on Slavery, Servitude, Forced Labour and Debt Bondage *In The Theory And Practice of International Criminal Law: Essays in Honor of M. Cherif Bassiouni*. Ed. L. N. Sadat and M. P. Scarf. Leiden: Martinus Nijhoff, 2008, p. 414

Nucená (nebo také povinná) práce je definována v čl. 2 odst. 1 Úmluvy č. 29 Mezinárodní organizace práce jako práce nebo služby, které jsou vynucovány pod pohrůzkou trestu a ke kterým se osoba nenabídla dobrovolně.⁷² Přičemž trestem v těchto případech nemusí být pouze trest jako takový, ale i jakákoli újma, která by znamenala zásah do svobody nebo práva dotčené osoby.⁷³ Nucená práce je v čl. 2 odst. 2 Úmluvy č. 29 negativně vymezená jako práce vykonávaná v rámci vojenské služby, jako práce spočívající ve výkonu běžných občanských povinností občany, práce vykonávané osobami ve výkonu trestu pod dohledem orgánu státu, a práce či služby vykonávané ve stavu nouze.⁷⁴ Listina základních lidských práv a svobod ČR zakotvuje zákaz nucené práce a současně taxativně vymezuje, které činnosti a práce nejsou nucenou prací v čl. 9. Negativní vymezení nucené práce v Listině se víceméně rovná čl. 2 odst. 2. Úmluvy č. 29, s tím, že Listina navíc zmiňuje „jednání uložené zákonem pro ochranu života, zdraví nebo práv druhých“.

⁷² „...the term forced or compulsory labour shall mean all work or service which is exacted from any person under the menace of any penalty and for which the said person has not offered himself voluntarily“

⁷³ KLÍMA. K., a kol. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 1023 1023 a dále pak PAVLÍČEK. V. a kol. *Ústava a ústavní řád České republiky. Komentář*. 2. Díl: Práva a svobody. 2 doplněné a podstatně rozšířené vydání. Praha: Linde, 1999, s. 102

⁷⁴ Article 2 (2) „For the purposes of this Convention the term forced or compulsory labor shall not include:

(a) any work or service exacted in virtue of compulsory military service laws for work of a purely military character;

(b) any work or service which forms part of the normal civic obligations of the citizens of a fully self-governing country;

(c) any work or service exacted from any person as a consequence of a conviction in a court of law, provided that the said work or service is carried out under the supervision and control of a public authority and that the said person is not hired to or placed at the disposal of private individuals, companies or associations;

(d) any work or service exacted in cases of emergency, that is to say, in the event of war or of a calamity or threatened calamity, such as fire, flood, famine, earthquake, violent epidemic or epizootic diseases, invasion by animal, insect or vegetable pests, and in general any circumstance that would endanger the existence or the well-being of the whole or part of the population;

(e) minor communal services of a kind which, being performed by the members of the community in the direct interest of the said community, can therefore be considered as normal civic obligations incumbent upon the members of the community, provided that the members of the community or their direct representatives shall have the right to be consulted in regard to the need for such services.“

Zákaz otroctví, nucené práce a nevolnictví je právo absolutní, státy se od tohoto zákazu nesmí odchýlit za žádných situací a žádná osoba nemá možnost se stát otrokem či nevolníkem.

2 ZAKOTVENÍ LIDSKÉ DŮSTOJNOSTI JAKO ZÁKLADNÍHO PRÁVA

2.1. PRÁVNÍ ÚPRAVA V ČR

Základní práva a svobody v našem státě nebyly po dlouhou dobu řádně zakotveny a o to méně chráněny. Tehdejší Československá republika sice do své Ústavy z roku 1920 začlenila práva a svobody v podobě hlavy V. a VI., bohužel příchodem druhé světové války byla jakákoli snaha o udržení a rozvoj lidských práv zmařena. Ke zlepšení po konci války nedošlo. Byla sice přijata nová ústava v roce 1948 obsahující „práva a povinnosti“⁷⁵ občanů, ale zásadním faktem byl rozpor mezi existencí těchto práv a svobod *de iure* a *de facto*. Tehdejší zákonodárci prováděcími předpisy⁷⁶ znemožnili občanům přístup k těmto ústavně zaručeným právům a vytvořili tak stav bezpráví. Současně se ČSR v témže roce odmítla účastnit hlasování o přijetí Všeobecné deklarace lidských práv. K dalšímu upevnění státní moci došlo přijetím nové ústavy v roce 1960 (ústavní zákon č. 100/1960 Sb.), právní úprava lidských práv se ale nezměnila. Prakticky celý komunistický režim až do roku 1989 (kromě světlé chvíle v roce 1966 kdy ČSSR podepsala Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech a volnějšiho „demokratického“ režimu v letech 1968/1969)⁷⁷ byl postaven na utlačování a strachu občanů spočívající ve faktické neexistenci práv a svobod a policejní a soudní represi.⁷⁸

⁷⁵ Tzv. Ústava 9. Května (ústavní zákon č. 150/1948 Sb.) zakotvovala např. rovnost občanů před zákonem, osobní a domovní svobodu, listovní tajemství, svobodu pohybu a projevu.

⁷⁶ Jedná se například o zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky; 319/1948 Sb., o zlidovění soudnictví; 232/1948 Sb., o státním soudu; 53/1949 Sb., o cestovních pasech a následně také zákony přijaté v rámci tzv. „dvouletky“.

⁷⁷ Tyto Mezinárodní pakty vstoupily v platnost až v roce 1976. Tento fakt měl za přímý následek vznik hnutí Charty 77, které se k paktům přihlásilo a poukázalo na stav dodržování lidských práv v rámci závazků vzniklých ČSSR jejich přijetím.

⁷⁸ ŠABATOVÁ, A., *Ochrana základních práv a svobod v teorii a praxi (1948-1989)*. In Bobek, M., Molek, P., Šimíček, V. (eds), *Komunistické právo v Československu-Kapitoly z dějin bezpráví*. Masarykova universita. Mezinárodní politický ústav. Brno, 2009, s. 972 - 981

2.1.1. PRÁVNÍ PŘEDPISY NA ÚSTAVNÍ ÚROVNI

LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD

Listina základních práv a svobod byla přijata dne 9. 1. 1991 Federálním shromážděním ČSFR jako ústavní zákon č. 23/1991 Sb. Po rozpadu ČSFR se Listina stala součástí ústavního pořádku České republiky a to dne 16. 12. 1992 s účinností od 1. 1. 1993. Ústavní zákon č. 23/1991 byl v českém právním řádu zachován ale podle čl. 112 odst. 3 Ústavy má již pouze sílu zákona.⁷⁹

Listina vychází z přirozenoprávní teorie a odráží hodnoty a zásady základních práv a svobod obsažené v rozličných mezinárodních lidskoprávních dokumentech. Jedná se o komplexní katalog lidských práv, obsahující jak práva osobní, kulturní, hospodářská i sociální. Omezit tato práva lze jen na základě zákona, za účelem veřejné bezpečnosti či pořádku, zdraví, mravnosti a práv druhých, současně je nutné šetřit podstatu a smysl těchto práv.⁸⁰

Listina se skládá z preambule a šesti hlav, přičemž každá z nich se zabývá jinou oblastí lidských práv. Samotná preambule nezakotvuje žádná lidská práva jako taková, ovšem její význam není o nic menší. Obsahuje hodnotový systém vyzdvihující respekt k přirozeným právům člověka a občana, svrchovanost zákona, demokracii a humanismus.⁸¹

První hlava obsahuje obecná ustanovení, zakotvující principy, kterými je prostoupena celá soustava lidských práv a svobod v českém právním řádu a slouží také k jejich výkladu. Práva a svobody obsažené ve čl. 1 – 4 nejsou samostatně aplikovatelná a nelze jejich porušení napadnout bez existence porušení konkrétního práva nebo svobody.⁸²

⁷⁹ KLÍMA. K., a kol. *Státověda*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, s. 273 a dále pak KLÍMA. K., a kol. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 972-973 a také KLÍMA. K., *Ústavní právo*. 3. Rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, s. 168

⁸⁰ Viz. nálezy ÚS sp. zn. Pl. ÚS 4/95, ze dne 7. 6. 1995 nebo nálezy ÚS sp. zn. Pl. ÚS 32/95, ze dne 3. 4. 1996

⁸¹ KLÍMA. K., a kol. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 972

⁸² Viz. nálezy ÚS sp. zn. I. ÚS 305/2000 „...úvodní články citované Listiny mají charakter toliko základních, obecných ustanovení, jak ostatně napovídá název hlavy první. Principy obsažené v těchto článcích se vztahují na všechna základní práva a svobody zahrnuté do Listiny základních práv a svobod a jsou východiskem při jejich výkladu. Porušení zmíněných ustanovení Listiny základních práv

Hlava druhá je rozdělena do dvou oddílů, přičemž oddíl první se zabývá základními lidskými právy a svobodami, jako právy osobního charakteru, která jsou přirozená a absolutní a která náleží každému člověku bez ohledu na jeho věk, postavení či státní občanství. Oddíl druhý je věnován právům politickým, jež jsou charakterizovány jako práva občanská, která jsou daná státem.

Hlava třetí obsahuje práva přiznávaná příslušníkům národnostních menšin a etnických skupin. Tato práva navazují na práva Listinou již upravená hlavách ostatních a některá práva rozšiřují.

Hlava čtvrtá kromě hospodářských, sociálních a kulturních práv obsahuje i práva týkající se životního prostředí. Nejedná se již o práva absolutní, k jejich aplikaci je potřeba existence jejich zákonné úpravy.

Hlava pátá zakotvuje právo na soudní a jinou právní ochranu, které je stěžejní pro existenci státu jako státu právního a státu demokratického, kde každý má možnost domáhat se ochrany svých práv u nezávislého a nestranného soudu. Zde jsou také zakotveny základní zásady civilního a trestního procesu.

V hlavě šesté najdeme ustanovení společná obsahující především interpretační zásady a také omezení některých práv pro příslušníky určitých profesí (čl. 44).

Od doby přijetí byla Listina základních práv a svobod změněna pouze jednou dne 12. června 1998 a to v čl. 8 odst. 3, který upravuje lhůtu pro odevzdání zatčené osoby soudu, z původních 24 hodin na 48 hodin s účinností od 1. 1. 1999.⁸³

Lidská důstojnost a její složky jsou v Listině základních práv a svobod zakotveny především v čl. 1 větě první „*Lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i právech.*“ a čl. 10 „*Každý má právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost...*“. Čl. 6 pak upravuje právo na život, čl. 7 chrání nedotknutelnost osoby a zákaz mučení

a svobod proto samostatně zpravidla napadat nelze, resp. nejsou sama o sobě bezprostředně aplikovatelná, vždy je nutno také uvést konkrétní, především hmotné, základní právo nebo svobodu a tomu odpovídající ustanovení Listiny, event. mezinárodního dokumentu, jež mělo být porušeno.“

⁸³ Ústavní zákon č. 162/1998

a podrobení krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu. Zákaz nucených prací je zakotven v čl. 9.

Nikomu nesmí být odepřena možnost domáhat se ochrany všech těchto (a dalších) práv u soudu. Soud musí být dle čl. 36 nezávislý a nestranný. Nezávislost je vlastní tomu soudu, jehož rozhodovací činnost není vázána na pokyny či rozhodnutí jiných orgánů.⁸⁴ Nestrannost se týká osoby, která rozhodovací činnost vykonává. Nestranná je taková osoba, která není v poměru k projednávané věci, účastníkům či nemá zájem na výsledku řízení. K zajištění nestrannosti je nutné, aby tato měla určité morální kvality a aby její hmotné zabezpečení bylo na určité úrovni, tak aby osoba byla v co nejmenší míře ovlivnitelná.⁸⁵ Soudní ochranou základních lidských práv na ústavní úrovni se zabývá Ústavní soud ČR.

KOMUNITÁRNÍ PRÁVO

Dne 16. 4. 2003 byla sjednána tzv. Athénská smlouva o přistoupení ČR k Evropské Unii. K samotnému přistoupení došlo 1. května 2004, což mělo za následek podřazení českého právního řádu pod komunitární a unijní právo. Komunitární právo je autonomní právní systém, existující samostatně nad právními řády členských zemí. Rozhodovací činností Evropského soudního dvora vznikl princip tzv. přímého účinku a aplikační přednosti práva ES.⁸⁶ Česká republika svým přistoupením převzala zakládající smlouvy EU mající, stejně jako mezinárodní smlouvy přijaté a ratifikované dle čl. 10, nadřazené postavení nad zákony. Nadřazenost zakládajících smluv nejen že vyplývá z Ústavy (čl. 10a) ale i z výše zmíněného principu aplikační přednosti a přímého účinku, jelikož tyto zakládající smlouvy nejsou běžnými mezinárodními smlouvami (mezinárodní smlouvy nestanoví, jakým způsobem budou včleněny do právních řádů přijímajících států).⁸⁷ Zakládající smlouvy EU mají stejnou právní sílu jako ústavní pořádek ČR.⁸⁸

⁸⁴ Srov. Nález ÚS sp.zn. Pl. ÚS 36/93 ze dne 17. 5. 1994

⁸⁵ KLÍMA. K., a kol. *Státověda*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, s. 217-218

⁸⁶ Rozsudek Soudního dvora ze dne 15. 7. 1964 ve věci *Flaminio Costa v. E.N.E.L.* a rozsudek Soudního dvora ze dne 5. 2. 1963 ve věci *NV Algemene Transport-en Expeditie Onderneming van Gend&Loos v. Nederlandse administratie der belastingen*

⁸⁷ MALENOVSKÝ. J., K nové doktríně Ústavního soudu ČR v otázce vztahů českého, komunitárního a mezinárodního práva In *Právní rozhledy* 21/2006, s. 774

⁸⁸ KLÍMA. K., a kol. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 22 a s. 147 tamtéž

Ony zakládající smlouvy jsou víceméně „nově“ součástí Lisabonské smlouvy.⁸⁹ Původně se jednalo o Smlouvu o Evropské unii, Smlouvu o založení Evropského společenství.⁹⁰ Zatímco název smlouvy první byl zachován, Smlouva o založení Evropského společenství se nově nazývá Smlouva o fungování Evropské unie. Přijetím Lisabonské smlouvy došlo k razantním změnám v textu zakládajících smluv, stejně jako k rušení a přesunu ustanovení i celých kapitol. Jednou z takových změn bylo i začlenění čl. 2 do Smlouvy o EU, který zní: „*Unie je založena na hodnotách úcty k lidské důstojnosti, svobody, demokracie, rovnosti, právního státu a dodržování lidských práv, včetně práv příslušníků menšin. Tyto hodnoty jsou společné všem státům ve společnosti vyznačující se pluralismem, nepřipustností diskriminace, tolerancí, spravedlností, solidaritou a rovností žen a mužů.*“

Lidská práva na unijní úrovni jsou regulována především primárním právem a ustálenou judikaturou Evropského soudního dvora v oblasti lidských práv.⁹¹ Evropská unie v čl. 6 odst. 1) Smlouvy o EU uznává práva a svobody obsažené v Listině základních práv a svobod Evropské unie a přiznává jí stejnou právní sílu jako zakládajícím smlouvám.⁹²

LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV EVROPSKÉ UNIE

„Charter of fundamental rights of the European Union“

Původní Evropské společenství (dnešní Evropská unie) bylo původně ekonomickým společenstvím, sdružující státy za účelem vytvoření společného trhu a hospodářské a měnové unie, které neobsahovalo katalog lidských práv.⁹³ Vývojem Evropského společenství a později Evropské unie vystala otázka ochrany lidských

⁸⁹ Lisabonská smlouva byla schválena dne 19. 10. 2007 a následně podepsána dne 13. 12. 2007

⁹⁰ Do zakládajících smluv patří kromě těchto dvou smluv také Smlouva o založení Evropského společenství pro atomovou energii (tzv. Smlouva o „Euroatomu“)

⁹¹ Kromě primární práva se může jednat také o úpravu v rámci sekundárního práva prostřednictvím nařízení a směrnic především v oblastech volného pohybu osob, svobody usazování nebo zákazu diskriminace. Srov. ŠIŠKOVÁ. N., *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii*. 2. rozšířené a aktualizované vydání. Praha: Linde Praha a. s., 2008, s. 43

⁹² I přestože EU není smluvní stranou Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod přikládá její existenci velký důraz, především proto, že cílem EU je, kromě jiného, také zakotvení a ochrana lidských práv na evropské úrovni. Zásady vyjádřené v Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod se promítají i do ustanovení primárního práva Unie. Viz. Čl. 6 odst. 3) Smlouvy o EU

⁹³ PETRESCU. O., *The Principle of Human Rights Protection in view of the Berlin Declaration*. In *Romanian Journal of European Affairs*. Vol. 7, No. 3, 2007, p. 59

práv.⁹⁴ Dne 4. 6. 1999 se Evropská rada rozhodla vytvořit jednotný dokument upravující lidská práva a jejich ochranu. V průběhu roku 2000 došlo ke vzniku Listiny základních práv Evropské unie, která byla vyhlášena dne 7. 12. 2000, ovšem pouze jako nezávazný dokument. Ke změně došlo přijetím Lisabonské smlouvy dne 13. 12. 2007, která v čl. 6 odst. 1) Smlouvy o EU, jak již bylo výše zmíněno, říká, že se Listina stává závaznou.⁹⁵

Listina základních práv EU je prvním uceleným katalogem lidských práv Unie. Shlukuje v sobě jak základní práva a svobody obsažená v již existujících dokumentech mezinárodního práva, tak práva nová.⁹⁶ Člení se do hlav a článků, přičemž samotná kategorizace práv a svobod se vymyká běžnému rozdělení na práva osobní, občanská, hospodářská atd. Kromě preambule obsahuje celkem 54 článků rozdělených do 7 hlav.⁹⁷ Již v preambuli najdeme zmínku o lidské důstojnosti: *„Unie, vědoma si svého duchovního a morálního dědictví, se zakládá na nedělitelných a všeobecných hodnotách lidské důstojnosti, svobody, rovnosti a solidarity; spočívá na zásadách demokracie a právního státu.“* Listina věnuje důstojnosti celou první hlavu, kde najdeme zakotvenou jak lidskou důstojnost jako takovou (čl. 1), tak také právo na život (čl. 2), právo na nedotknutelnost lidské osobnosti (čl. 3), zákaz mučení a nelidského či ponižujícího zacházení anebo trestu (čl. 4) a také zákaz otroctví a nucené práce (čl. 5).

⁹⁴ RAINER. A., Evropská charta základních práv a svobod. In *Evropské právo*. 10/2001, s. 6

⁹⁵ ŠIŠKOVÁ. N., *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii*. 2. rozšířené a aktualizované vydání. Praha: Linde Praha a. s., 2008, s. 204 a také PÍTROVÁ. L. a kol., *Když se řekne Lisabonská smlouva...Perspektiva fungování Evropské unie podle nového smluvního rámce*. 1. vydání. Odbor informování o evropských záležitostech Úřadu vlády ČR, 2008, s. 16

⁹⁶ Z komentáře k Listině základních práv EU vyplývá, že se její tvůrci inspirovali mimo jiné ve Všeobecné deklaraci lidských práv nebo v Úmluvě o lidských právech a biomedicíně (viz. Preambule k Listině). Mezi nová práva a svobody patří například svoboda umění a věd obsažená v čl. 13 Listiny nebo například svoboda podnikání dle čl. 16, která se vyvinula z rozhodovací činnosti Evropského soudního dvora. Viz. Draft Charter of Fundamental Rights of the European Union. Brussels, 11. 10. 2000, Charte 4473/00. p. 17 - 18

⁹⁷ Hlava I. „Důstojnost“ obsahuje práva osobní; Hlava II. „Svobody“ obsahuje práva jak osobní, tak občanská, hospodářská, sociální i kulturní; Hlava III. „Rovnost“ zakotvuje především zákaz diskriminace, rovnost mužů a žen, práva dětí a starších osob; Hlava IV. „Solidarita“ obsahuje nejvíce „nových“ práv v oblasti ekonomických a sociálních práv chránících především zaměstnance, rodinný život, životní prostředí; Hlava V. „Občanská práva“ obsahuje právo volit a být volen, právo na informace, právo na řádnou správu a další; Hlava VI. „Soudnictví“ se zabývá právem na spravedlivý proces; Hlava VII. „Všeobecná ustanovení“ obsahuje důležitá ustanovení týkající se především působnosti Listiny a její interpretace.

Právům a svobodám obsaženým v Listině základních práv EU poskytuje ochranu na evropské úrovni Soudní dvůr Evropské unie.

Listina základních práv EU ale není jediným všeobecným mezinárodním dokumentem lidských práv závazný pro Evropskou unii. Po mnoha letech peripetií s přistoupením k Evropské úmluvě o lidských právech a základních svobodách, EU přijetím Lisabonské smlouvy vyjádřila svůj záměr k Úmluvě přistoupit v čl. 6 odst. 2 Smlouvy o EU, k čemuž Evropská Unie pomalu směřuje na základě protokolu č. 14 k Úmluvě.

2.1.2. PRÁVNÍ PŘEDPISY NA ZÁKONNÉ ÚROVNI

Každá fyzická osoba má právo na ochranu své důstojnosti. Toto právo nejenže vyplývá z norem ústavního práva a mezinárodních dokumentů zabývajících se ochranou lidských práv, ale také ze zákonných norem. Zatímco Ústava a Listina základních práv a svobod ČR na našem území zakotvují základní lidská práva a svobody, zákonné normy, kterým je právě především občanský a trestní zákoník, tyto práva provádí a konkretizují. Celý tento systém vytváří komplexní ochranu osobnosti a důstojnosti fyzických osob.

OBČANSKÝ ZÁKONÍK

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník poskytuje ochranu osobnosti fyzickým osobám již v § 1 kde říká, že: *„Úprava občanskoprávních vztahů přispívá k naplňování občanských práv a svobod, zejména ochrany osobnosti a nedotknutelnosti vlastnictví.“* Z dikce § 11 *„Fyzická osoba má právo na ochranu své osobnosti, zejména života a zdraví, občanské cti a lidské důstojnosti, jakož i soukromí, svého jména a projevů osobní povahy.“* lze vyvodit, že občanský zákoník podřazuje ochranu života, zdraví, cti, lidské důstojnosti a soukromí pod pojem ochrany osobnosti. Současně občanský zákoník v § 13 odst. 1⁹⁸ stanoví možnost domáhat se ochrany proti tomu, kdo taková práva ohrožuje nebo porušuje a nebo umožňuje tomu, jehož práva jsou bezprostředně ohrožena, aby přiměřeným

⁹⁸ *„Fyzická osoba má právo se zejména domáhat, aby bylo upuštěno od neoprávněných zásahů do práva na ochranu její osobnosti, aby byly odstraněny následky těchto zásahů a aby jí bylo dáno přiměřené zadostiučinění.“*

způsobem zásah do odvrátil v rámci „svépomoci“.⁹⁹ Právo na ochranu osobnosti (tedy i právo na lidskou důstojnost) nezaniká smrtí. § 15 stanoví, že: „*Po smrti fyzické osoby přísluší uplatňovat právo na ochranu její osobnosti manželu nebo partnerovi a dětem, a není-li jich, jejím rodičům.*“

Osobnost, tak jak ji chrání Občanský zákoník, je imateriální, nedělitelná a neoddělitelná součást lidské bytosti. Jakýkoli neoprávněný zásah do jedné ze složek osobnosti způsobí újmu celé osobnosti. Z tohoto důvodu je potřeba její komplexní ochrany. Tuto poskytuje především § 11 Občanského zákoníku jakožto generální klauzule, která demonstrativně vyjmenovává jednotlivé složky osobnosti. Z tohoto vyplývá podobnost mezi právní úpravou lidské osobnosti, tak jak ji vidí Občanský zákoník a lidskou důstojností jako přirozeného práva. Jak lidská osobnost, tak lidská důstojnost jsou nepřevoditelné a nezczitelné, nepromlčitelné, nelze se jich vzdát, vznikají narozením fyzické osoby a jak již bylo řečeno výše, požívají ochrany i po její smrti.¹⁰⁰

TRESTNÍ ZÁKONÍK

Ochrana jednotlivých práv a svobod obsažených v Listině poskytuje rovněž trestní zákoník.¹⁰¹ Závažná porušení základních práv a svobod klasifikuje jako trestné činy a stanoví za taková porušení právní následky – trest. Ne porušení všech práv obsažených v Listině zakládá vznik trestní odpovědnosti. Trestní právo je nejpřísnějším způsobem, jak dosáhnout ochrany základních práv a svobod, a mělo by se aplikovat v souladu s principem ultima ratio, tedy až v případě, kdy žádné jiné právní odvětví není schopné poskytnout dostatečnou ochranu.¹⁰² Existence zásady subsidiarity trestní represe, která doplňuje znaky trestného činu o společenskou „škodlivost“, je velmi důležitá pro ochranu lidské důstojnosti a jejích složek, neboť porušení důstojnosti člověka, jeho práva na život, nedotknutelnost, zákaz mučení a otroctví jako práv absolutních, je považováno ze velmi společensky škodlivé. Vzhledem k tomu, že trestní zákon definici „škodlivosti“ neobsahuje, výše

⁹⁹ Viz. § 6 Občanského zákoníku

¹⁰⁰ ŠVAŇHAL. R., *K obecným otázkám ochrany osobnosti fyzických osob*. Dostupné z URL: <<http://www.epravo.cz/top/clanky/k-obecnym-otazkam-ochrany-osobnosti-fyzicky-ch-osob-378.html%20citováno%20dne%2019>> citováno dne 19. 3. 2012

¹⁰¹ Zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník

¹⁰² KLÍMA. K. a kol., *Praktikum českého ústavního práva*. 3. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 242

„škodlivosti“ se určuje v závislosti na chráněném zájmu, který byl trestným činem poškozen, způsobem provedení, osobou pachatele, jeho pohnutkou nebo záměrem.¹⁰³

Právo na život jako jedno z důstojnostních práv je chráněno v Hlavě 1 Dílu 1 „Trestné činy proti životu“ trestního zákoníku. Mezi takové trestné činy patří trestný čin vraždy podle § 140, zabití dle § 141, vražda novorozeného dítěte matkou (§ 142), usmrcení z nedbalosti (§ 143), účast na sebevraždě (§ 144). Život, nebo respektive kvalitu života, chrání také trestné činy obsažené v § 145 – 148 spočívající v ublížení na zdraví.

Nedotknutelnost osoby není výslovně chráněna trestním zákoníkem, je možné ale dovést, že ochranu integrity člověka můžeme najít například v rámci trestného činu § 159 nedovolené přerušování těhotenství bez souhlasu těhotné ženy nebo v § 164 neoprávněné odebrání tkání a orgánů. Mohlo by jít také i o případy zbavení či omezení osobní svobody dle § 170 a 171, zavlčení dle § 172, loupež dle § 173, nebo o trestné činy obsažené v § 185 – 193¹⁰⁴, především pak o znásilnění, sexuální nátlak, pohlavní zneužívání a kuplířství.

Zákaz mučení je chráněn § 149 obsahujícím skutkovou podstatu trestného činu „Mučení a jiné nelidské a kruté zacházení“.

Zákaz otroctví a nucené práce jako samostatný trestný čin v trestním zákoně upraven není. Můžeme najít zmínku v trestném činu útoku proti lidskosti dle § 401, jehož skutková podstata pokrývá jak zákaz zotročování, sexuálního otroctví, zbavení osobní svobody tak mučení či vraždy ovšem v rámci „rozsáhlého a systematického útoku“.

2.2. MEZINÁRODNÍ PRÁVNÍ ÚPRAVA

Následující dokumenty mezinárodního práva byly vybrány po pečlivé úvaze tak, aby svým obsahem co v největší míře korespondovaly s pojetím důstojnosti, tak jak byla definována v kapitole první této práce.

¹⁰³ JELÍNEK. J. a kol., *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, s. 21

¹⁰⁴ Trestní zákoník tyto trestné činy pojmenovává souhrně jako trestné činy proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti

VŠEOBECNÁ DEKLARACE LIDSKÝCH PRÁV

„Universal Declaration of Human Rights“

Všeobecná deklarace lidských práv byla vyhlášena 10. 12. 1948 Valným shromážděním OSN. Všeobecná deklarace lidských práv nebyla vytvořena jako mezinárodní smlouva, mělo být toliko „prohlášením“. Ačkoli se nejednalo o právně závazný dokument, inspirovala se jí řada poválečných ústav, mezinárodních i národních předpisů.¹⁰⁵ Organizace spojených národů využila jejího zakotvení lidských práv pro účely definování některých pojmů obsažených v Chartě OSN, která je závazná pro všechny členské státy. Tímto se Všeobecná deklarace stala jedním ze základních dokumentů OSN. Všeobecná deklarace lidských práv položila základy pro pozdější dokumenty zabývající se lidskými právy a je považována za jeden z nejvýznamnějších lidskoprávních dokumentů vůbec.¹⁰⁶

Všeobecná deklarace obsahuje kromě preambule celkem 30 článků, z nichž následující se zabývají důstojností a jejími složkami:

Čl. 1 : *„Všichni lidé rodí se svobodní a sobě rovni co do důstojnosti a práv.“*

Čl. 3 : *„Každý má právo na život, svobodu a osobní bezpečnost.“*

Čl. 4 : *„Nikdo nesmí být držen v otroctví nebo nevolnictví; všechny formy otroctví a obchodu s otroky jsou zakázány.“*

Čl. 5: *„Nikdo nesmí být mučen nebo podrobován krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu.“*

Tyto články ale nejsou jediné místo, kde najdeme zmínku o důstojnosti. Samotná preambule říká že: *„...uznání přirozené důstojnosti a rovných a nezcizitelných práv členů lidské rodiny je základem svobody, spravedlnosti a míru ve světě...“*

¹⁰⁵ Srov. RABKIN. J., What we can learn about dignity from International Law. In *Harvard Journal of Law*. Fall 2003, p. 155

¹⁰⁶ WESTON. B., Human Rights. In *Human Rights Quarterly*. 6:3 (1984:Aug.) p. 273

EVROPSKÁ ÚMLUVA O LIDSKÝCH PRÁVECH A ZÁKLADNÍCH SVOBODÁCH

„The European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms“

Evropská úmluva o lidských právech a základních svobodách byla přijata v roce 1950 Radou Evropy. Tvůrci se při jejím vytváření inspirovali Všeobecnou deklarací lidských práv a tak i Evropská úmluva poskytuje ochranu množství práv a svobod, které jsou obsaženy i v Deklaraci. Důležitost Evropské úmluvy spočívá, kromě zakotvení lidských práv, také ve vytvoření mezinárodní institucionální ochrany těchto práv. Tuto ochranu poskytuje Evropský soud pro lidská práva.¹⁰⁷

Evropská úmluva není rigidní dokument, neustále se mění a vyvíjí. Od doby svého vzniku byla přijata celá řada protokolů, které původní znění Úmluvy pozměnily. Například protokol č. 1 zakotvil právo na vzdělání a svobodné volby a právo pokojně užívat svůj majetek. Protokol č. 4 obsahuje právo na svobodu pohybu a zákaz omezení svobody v důsledku nesplnění smluvní povinnosti. Protokolem č. 6 byl zrušen trest smrti (čl. 2 toho Protokolu umožňoval použití trestu smrti za činy spáchané v době války nebo bezprostřední hrozby války). Protokol č. 7 zaručuje osobám uznaným vinnými z trestného činu možnost přezkumu výroku o vině a trestu soudem vyššího stupně, právo na to nebýt souzen nebo potrestán za trestný čin, pro který byl již jednou odsouzen nebo zproštěn viny (zásada ne bis in idem) a právo na odškodnění jestliže došlo k justičnímu omylu. Protokol č. 12 zakazuje diskriminaci z jakéhokoli důvodu. A protokol č. 13 zakazuje trest smrti i za trestné činy v době válce.¹⁰⁸

Evropská úmluva o lidských právech má 59 článků a upravuje důstojnost a její obsah následovně:

Čl. 2 odst. 1: *Právo každého na život je chráněno zákonem. Nikdo nesmí být úmyslně zbaven života kromě výkonu soudem uloženého trestu následujícího po*

¹⁰⁷ Evropský soud pro lidská práva svou judikaturou napomáhá k vývoji Evropské úmluvy o lidských právech a základních práv, které obsahuje.

¹⁰⁸ Kromě těchto protokolů existují i další, např. Protokol č. 2 a 11, které se týkají Evropského soudního dvora. Zbylé protokoly svým přijetím nezměnily okruh základních práv a svobod chráněných Úmluvou.

uznání viny za spáchání trestného činu, pro který zákon ukládá tento trest. (jak již bylo řečeno výše, trest smrti byl plně zrušen čl. 1 protokolu č. 13 z 3. 5. 2002).

Čl. 3: *Nikdo nesmí být mučen nebo podrobován nelidskému či ponižujícímu zacházení anebo trestu.*

Čl. 4 odst. 1: *Nikdo nesmí být držen v otroctví nebo nevolnictví.*

Odst. 2 *Od nikoho se nesmí žádat, aby vykonával nucené nebo povinné práce.*

Odst. 3 Stanoví, co není považováno za nucenou práci. Viz. Kapitola 1.5.

EVROPSKÁ ÚMLUVA O ZABRÁNĚNÍ MUČENÍ A NELIDSKÉHO A PONIŽUJÍCÍHO ZACHÁZENÍ NEBO TRESTÁNÍ

„European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment“

Evropskou úmluvu o zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání přijala Rada Evropy dne 26. listopadu 1987 ve Štrasburku. Česká republika podepsala úmluvu dne 23. prosince 1992 a Úmluva vstoupila v platnost dnem 1. ledna 1996 jako sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 9/1996 Sb. Hlavním smyslem této Úmluvy je ochrana osob zbavených svobody spočívající především ve zřízení Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání. Evropská úmluva o zabránění mučení a nelidského a ponižujícího zacházení nebo trestání se inspirovala čl. 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod „*nikdo nesmí být mučen nebo podrobován nelidskému či ponižujícímu zacházení anebo trestu*“.

MEZINÁRODNÍ PAKT O OBČANSKÝCH A POLITICKÝCH PRÁVECH

„The International Covenant on Civil and Political Rights“

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech byl přijat Valným shromážděním OSN 16. 12. 1966. Jedná se o dokument, který obsahuje 53 článků, které ve značné míře kopírují materii Všeobecné deklarace OSN, zakotvují ale i práva nová jako třeba práva menšin ve čl. 27 a některá práva naopak neobsahují vůbec, např. právo vlastnit majetek dle čl. 17 Všeobecné deklarace.

Stejně jako Všeobecná deklarace i Mezinárodní pakt o občanských a politických právech upravuje důstojnost.

Článek 6

„Každá lidská bytost má právo na život. Toto právo je chráněno zákonem. Nikdo nebude svévolně zbaven života.“ Zajímavé je, že Pakt zaručuje ochranu práva na život, ovšem trest smrti nezakazuje. Ke zrušení trestu smrti v Paktu došlo až Druhým Opčním protokolem z 15. 12. 1989 který říká, že *„žádná osoba podléhající jurisdikci státu, jenž je smluvní stranou tohoto Protokolu, nebude zbaven života. Každý smluvní stát učiní všechna nutná opatření pro zrušení trestu smrti v rámci své soudní příslušnosti.“*

Článek 7

„Nikdo nesmí být mučen nebo podrobován krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu.“

Článek 8

„Nikdo nesmí být držen v otroctví; všechny formy otroctví a obchodu s otroky jsou zakázány. Nikdo nesmí být držen v nevolnictví.“

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech ve čl. 28 zřizuje Výbor pro lidská práva.

ÚMLUVA OSN PROTI MUČENÍ A JINÉMU KRUTÉMU, NELIDSKÉMU ČI PONIŽUJÍCÍMU ZACHÁZENÍ NEBO TRESTÁNÍ

„Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment“

Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání byla přijata Valným shromážděním OSN 10. 12. 1984. Česká republika ratifikovala tuto Úmluvu 7. 7. 1988, přičemž prohlásila, že se Úmluvou necítí být vázána a že neuznává existenci Výboru proti mučení. 26. 4. 1991 vyjádřila

vláda přání stáhnout své prohlášení zpět a plně přistoupit k Úmluvě a v roce 1996 pak uznala i působnost Výboru proti mučení.¹⁰⁹

Úmluva obsahuje definici mučení (čl. 1) a stanoví povinnost států, aby byla provedena nezbytná opatření k zamezení mučení. Úmluva dále stanoví, že mučení není za žádných podmínek ospravedlnitelné, a to ani v době války, či veřejného ohrožení.¹¹⁰ Za účelem ochrany osob před mučením, nelidským či ponižujícím zacházením nebo trestem byl vytvořen Výbor proti mučení (čl. 17).

ŽENEVSKÉ ÚMLUVY

„Geneva Conventions“

Ženevské úmluvy a jejich dodatkové protokoly položily základ mezinárodnímu humanitárnímu právu. Původní ženevské úmluvy se datují již do roku 1864. Ženevské úmluvy byly nově sjednány a podepsány na diplomatické konferenci v Ženevě v roce 1949. Jejich smluvními stranami jsou všechny státy světa a tvoří je tyto úmluvy¹¹¹:

1. Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných a nemocných příslušníků ozbrojených sil v poli;
2. Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných, nemocných a trosečníků ozbrojených sil na moři;
3. Ženevská úmluva o zacházení s válečnými zajatci;
4. Ženevská úmluva o ochraně civilních osob za války.

Organizací, která má největší podíl na rozšiřování povědomí o existenci Úmluv je Mezinárodní výbor Červeného kříže. Jakékoli vážné porušení Ženevských úmluv spočívající především v způsobení smrti, vážné újmě na zdraví, mučení či

¹⁰⁹ Přípomínky států přistupujících k Úmluvě OSN proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání dostupné na URL: http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-9&chapter=4&lang=en#7 citováno 25. 3. 2012

¹¹⁰ Fakta a čísla OSN. Zakladní údaje o Organizaci spojených narodů. United Nations Informační centrum OSN v Praze. 2005. ISBN: 80-86348-02-4. s. 191

¹¹¹ V roce 1977 k těmto úmluvám přibyly dodatkové protokoly o ochraně obětí mezinárodních ozbrojených konfliktů (I. Protokol) a o ochraně obětí ozbrojených konfliktů nemající mezinárodní povahu (II. Protokol)

ohrožování tělesného a duševního zdraví je nutno trestně stíhat, přičemž strany konfliktu v této oblasti spolupracují s orgány OSN (od roku 2004 funguje Mezinárodní trestní soud).¹¹²

2.3. PRÁVNÍ ÚPRAVA V USA

Ochrana lidských práv byla stavebním kamenem vzniku Spojených států před více jak 200 lety. Od té doby, nejen, že Spojené státy usilují o určitý standard lidských práv, o čemž svědčí fakt, že jsou mnoha lidmi považovány za vzor demokracie a spravedlnosti, snaží se také o podporu lidských práv i v rámci své zahraniční politiky v souladu se Všeobecnou deklarací lidských práv, s cílem zabezpečit mír, podporovat demokratické systémy a předcházet porušování lidských práv.

Dokumenty zakotvující lidská práva na ústavní úrovni jsou Ústava Spojených států amerických a Listina základních práv (The Constitution, The Bill of Rights). Kromě těchto vnitrostátních dokumentů se Spojené státy řídí také mezinárodními smlouvami, ke kterým přistoupily. Jsou jimi mimo jiné¹¹³ *Mezinárodní pakt o občanských a politických právech*, ke kterému USA přistoupily dne 8. 9. 1992 a *Úmluva OSN proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání* s datem přistoupení 20. 11. 1994.

THE CONSTITUTION

Spojené státy Americké byly založeny na základních principech lidských práv zaručených Ústavou od kterých se nelze odchýlit. Ústava je normou nejvyšší právní síly a práva jí garantované nemohou být nikdy porušena. Státy mají právo ochranu předmětných práv upravovat vlastními předpisy, ale nikdy ne v menší míře, než zaručuje Ústava.

The Constitution of the United States byla přijata dne 17. září 1787 a nahradila původní tzv. „Články Konfederace“ (the Articles of Confederation).

¹¹² JUKL. M., *Ženevské úmluvy a dodatkové protokoly (Stručný přehled)*. 2. vydání. Praha: Český červený kříž, 2005, ISBN 80-254-1792-1

¹¹³ Kromě následujících dokumentů, které jsou všeobecnými dokumenty chránícími lidská práva přistoupily USA také k Opčnímu protokolu k Úmluvě o právech dítěte o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů, Opčnímu protokolu k Úmluvě o právech dítěte týkající se prodeje dětí, dětské prostituce a dětské pornografie a k Úmluvě na odstranění všech forem rasové diskriminace.

Obsahuje preambuli, která zní: „*We the people of the United States, in order to form a more perfect Union, establish justice, insure domestic tranquility, provide for the common defense, promote the general Welfare, and secure the blessings of liberty to ourselves and our posterity, do ordain and establish this Constitution for the United States of America.*”¹¹⁴ Kromě preambule obsahuje také VII. článků. Ústava upravují dělbu moci jako moc zákonodárnou, výkonnou a soudní, stanoví vztah mezi federální vládou a státy, určuje právní sílu právních norem, kdy federální právo má vyšší právní sílu než právo na úrovni států. Samotná Ústava neobsahuje žádná základní práva, ta jsou upravena v dodatcích k Ústavě, které se nazývají jako the Bill of Rights.¹¹⁵

THE BILL OF RIGHTS

Dokument „The Bill of Rights“ vznikl, aby doplnil Ústavu v roce 1791. Původně obsahoval deset dodatků k Ústavě, která upravovaly různá základní práva. The Bill of Rights se neustále mění a vyvíjí, následující výčet dodatků není taxativní. V současné době má Ústava USA 27 dodatků.

První dodatek je chrání svobodu vyznání, svobodu slova, svobodu tisku, shromažďování a právo žádat vládu o nápravu křivd.

Druhý dodatek umožňuje občanům vlastnit zbraně.

Třetí dodatek zakazuje, aby soukromé obydlí bylo využíváno pro potřeby ozbrojených složek.

Čtvrtý dodatek se týká práv osob podezřelých ze spáchání trestného činu, chrání tyto osoby před prohledáváním, zatýkáním a zabavováním majetku bez příkazu soudu.

Pátý dodatek chrání osoby obviněné z trestného činu. Zakotvuje zásadu presumpce nevin. V případě, že by trestem za údajně spáchaný trestný čin byl trest smrti, o vině musí rozhodovat tzv. Velká porota (Grand Jury). Dalším principem,

¹¹⁴ „*My, lid Spojených států, za účelem vytvoření dokonalejších Spojených států, nastolení spravedlnosti, upevnění domácího klidu, zajištění ochrany, podpory růstu blahobytu a zabezpečení daru svobody nám a našemu potomstvu, nařizujeme vznik této Ústavy Spojených států amerických.*“

¹¹⁵ FEINBERG. B., *The Constitution – Yesterday, Today, Tomorrow*. Scholastic Inc, 1987, p. 30 - 51

který zakotvuje pátý dodatek je zásada ne bis in idem známá jako Double Jeopardy. Současně umožňuje osobám obviněným z trestného činu, aby odmítly svědčit proti sobě. Orgány činné v trestním řízení musí předložit dostatek důkazů, aby osoba mohla být uznána vinnou.

Pátý dodatek také zakotvuje zásadu spravedlivého procesu: „*no one can be deprived of life, liberty, or property without due process of law*“.

Pátý dodatek dále upravuje vyvlastnění za náhradu.

Šestý dodatek poskytuje více záruk spravedlivého procesu. Garantuje zásadu veřejnosti a rychlosti. Stanoví, že obviněný má právo na právní pomoc.

Sedmý dodatek upravuje civilní řízení před porotou.

Osmý dodatek chrání obviněné před příliš vysokými pokutami nebo kaucí a zakazuje kruté a nezvyklé tresty a mučení.

Devátý dodatek říká, že Ústava a Listina základních svobod neobsahuje všechny základní práva a svobody.

Desátý dodatek upravuje práva států.¹¹⁶

2.4. ORGÁNY OCHRANY LIDSKÝCH PRÁV

2.4.1. ČR

ÚSTAVNÍ SOUD ČR

Ústavní soud je upraven v čl. 83 a následující Ústavy. Má výlučné a nezaměnitelné postavení a nespadá do systému obecných soudů. „*Úkolem Ústavního soudu je posuzovat tvrzené porušení ústavně zaručených základních práv a svobod stěžovatelů.*“¹¹⁷ Jedná se o konkrétní kontrolu ústavnosti.¹¹⁸ Okruh věcí, ve kterých může Ústavní soud rozhodovat je taxativně upraven ve čl. 87 Ústavy.

¹¹⁶ FEINBERG. B., *The Constitution – Yesterday, Today, Tomorrow*. Scholastic Inc, 1987, p. 56 - 76

¹¹⁷ Viz. Usnesení ÚS sp.zn. III. ÚS 280/03 ze dne 17. 12. 2003

¹¹⁸ Opakem konkrétní kontroly ústavnosti je kontrola abstraktní, jejímž úkolem je zkoumat ústavnost platného zákona, aniž by byla dotčena osobní práva navrhovatelů. Kromě kontroly konkrétní a abstraktní rozlišujeme také kontrolu předběžnou (kontrola souladu zákona či mezinárodní smlouvy s ústavou, před tím, než je taková norma vyhlášena) a kontrolu následnou (kontrola již platných a účinných právních norem).

Písmeno d.) tohoto článku zakotvuje prostředek, jakým se kdokoli může dovolat ochrany svých základních práv a svobod. Je jím ústavní stížnost. Ústavní stížnost neslouží k ochraně před všemi zásahy do základních práv a svobod ale jen k ochraně před zásahy ze strany orgánů veřejné moci.¹¹⁹ Jedná se o prostředek subsidiární, kterého je možné využít až po vyčerpání všech procesních prostředků k ochraně práva.¹²⁰ Zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu v § 72 – 84 upravuje řízení o ústavní stížnosti. Stanovuje základní podmínky pro podání ústavní stížnosti¹²¹:

- a) *Porušení (údajné porušení) základních práv a svobod zaručených ústavním pořádkem*¹²²
- b) *Zásah orgánu veřejné moci (ať již rozhodnutí, nečinnost či „jiný“ zásah orgánu veřejné moci*¹²³)
- c) *Aktivní legitimace – FO a PO*
- d) *Pasivní legitimace – orgán veřejné moci*
- e) *Vyčerpání všech procesních prostředků*¹²⁴
- f) *Splnění lhůty 60 dní*¹²⁵

¹¹⁹ Zásah do ústavně zaručených práv a svobod ze strany soukromých osob není předmětem zkoumání Ústavním soudem. V takovém případě slouží k ochraně prostředky civilního nebo trestního soudnictví. Srov. Nález ÚS sp.zn. I. ÚS 68/93 ze dne 21. 4. 1994

¹²⁰ Viz. Nález ÚS sp.zn. I. ÚS 645/99 ze dne 21. 6. 2000

¹²¹ Srov. KLÍMA, K., a kol. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 671

¹²² Ústavní soud ve svém nálezu sp.zn. Pl. ÚS 36/01 ze dne 25. 6. 2002 naráží na „Euronovelu“ Ústavy a shledává že: „žádnou novelu Ústavy nelze interpretovat v tom smyslu, že by jejím důsledkem bylo omezení již dosažené procedurální úrovně ochrany základních práv a svobod.“ a že: „Ústavní zakotvení všeobecné inkorporační normy, a tím překonání dualistické koncepce vztahu práva mezinárodního a práva vnitrostátního, nelze interpretovat ve smyslu odstranění referenčního hlediska ratifikovaných a vyhlášených mezinárodních smluv o lidských právech a základních svobodách pro posuzování vnitrostátního práva Ústavním soudem, a to s derogačními důsledky. Proto rozsah pojmu ústavního pořádku nelze vyložit toliko s ohledem na ustanovení § 112 odst. 1 Ústavy, nýbrž i vzhledem k ustanovení čl. 1 odst. 2 Ústavy a do jeho rámce zahrnout i ratifikované a vyhlášené mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách.“

¹²³ Ústavní soud ve svém nálezu sp. zn. III. ÚS 62/95 ze dne 30. 11. 1995 definoval „jiný“ zásah orgánu veřejné moci jako jednorázový, protiprávní útok orgánů veřejné moci, který není výsledkem řádné rozhodovací činnosti.

¹²⁴ Pokud nedošlo k vyčerpání všech opravných prostředků před podáním ústavní stížnosti, Ústavní soud stížnost zamítne. Existuje ovšem výjimka upravená v § 75 odst. 2) Zákona o Ústavním soudu, která stanoví možnost Ústavního soudu se stížností zabývat i přesto, že nebyly vyčerpány opravné prostředky a to v případě, kdy stížnost výrazně přesahuje vlastní zájmy stěžovatele a byla podána do jednoho roku od vzniku skutečnosti, která je důvodem pro podání stížnosti, nebo jestliže v řízení o opravném prostředku dochází ke značným průtahům, v jejichž důsledku může stěžovatel vzniknout vážná újma.

¹²⁵ 60-denní lhůta běží buď od doručení rozhodnutí o posledním opravném prostředku, nebo ode dne, kdy se stěžovatel dozvěděl o zásahu do svých práv. Viz § 72 odst. 3) a 4) Zákona o Ústavním soudu

g) Obligatorní právní zastoupení (tedy zastoupení advokátem)

Ústavní stížnost musí být podána písemně, v takovém množství stejnopisů, tak aby každý účastník obdržel jeden stejnopis a jeden zůstal soudu. Z návrhu musí být zřejmé, kdo je podáván, jaké věci se týká a čeho se domáhá. Musí obsahovat pravdivé vyličení všech skutečností a označení důkazů, jichž se stěžovatel dovolává. K návrhu musí být připojena kopie rozhodnutí o poslední opravném prostředku a plná moc advokáta k zastupování stěžovatele.¹²⁶

Řízení se zahajuje doručením návrhu a o zabývá se jím senát.¹²⁷ Před Ústavním soudem také dochází k dokazování. Dokazování má specifický charakter. Na rozdíl od dokazování v soudnictvím obecném, které má za cíl objasnění věci samé, dokazování před Ústavním soudem má vést ke skutečnostem, potvrzujícím stěžovatelova tvrzení o zásahu do jeho základních práv a svobod.¹²⁸ Jestliže soud rozhoduje o ústavní stížnosti pro „jinému“ zásahu orgány veřejné moci, má možnost rozhodnout o předběžném opatření a zakázat tak orgánu veřejné moci, aby v zásahu pokračoval.¹²⁹ Výsledkem řízení o ústavní stížnosti je rozhodnutí. Ústavní soud rozhoduje buď nálezem ve věci samé nebo usnesením. Usnesení je rozhodnutí o procesních otázkách, zatímco nálezem soud rozhoduje o samotném předmětu řízení. Soud ústavní stížnosti buď zcela nebo zčásti vyhověl nebo ji zcela či zčásti zamítne. Proti nálezu neexistují již žádné vnitrostátní opravné prostředky, proto nález kromě výroku a odůvodnění obsahuje také poučení o nepřípustnosti vnitrostátního opravného prostředku. Nález může kromě rozhodnutí ve věci obsahovat také ústavně konformní výklad. Co se týče závaznosti, nález Ústavního soudu je závazný pro všechny osoby a orgány. Právní názor vyjádřený v odůvodnění

¹²⁶ Viz. § 34 a § 72 odst. 6 Zákona o Ústavním soudu

¹²⁷ Ústavní soud se sestává z 15 soudců, kteří rozhodují v plénu nebo senátech. Plénum je složeno ze všech soudců, přičemž je usnášeníschopné za účasti deseti z nich. Působnost pléna je zakotvena v § 11 Zákona o Ústavním soudu, jedná se především o rozhodování ve věcech zrušení zákonů, které jsou v rozporu s ústavním pořádkem, jiných právních předpisů, které jsou v rozporu s ústavním pořádkem či zákonem, o ústavní žalobě proti prezidentu republiky, a nebo o rozpuštění politické strany. Dále rozhoduje o stanoviscích k právnímu názoru senátu, je-li tento v rozporu s právním názorem v nález Ústavního soudu, o ustavení senátu a rozdělení agendy mezi ně. Kromě pléna existují také 4 tříčlenné senáty, jež rozhodují o věcech, které neptří do působnosti pléna.

¹²⁸ Viz. Nález Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 464/99 ze dne 13. 7. 2000

¹²⁹ Viz. Usnesení Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 227/97 ze dne 10. 4. 1998

je obecně závazný, především pro řešení obdobných případů a váže i samotný Ústavní soud.¹³⁰

OBECNÉ SOUDY

„Soudy jsou povolány především k tomu, aby zákonem stanoveným způsobem poskytovaly ochranu právům.“¹³¹ Přestože ochráncem ústavnosti a tudíž i základních lidských práv je Ústavní soud¹³² obecné soudy se na ochraně základních práv a svobod podílí. Ochrana základním právům je primárně poskytována před zásahy ve vztazích založených na principu nadřízenosti a podřízenosti – vztahů veřejnoprávních. Ústavní soud judikoval, že ochrana lidských práv existuje i na úrovni horizontální neboť: „V některých případech působí (základní práva) pouze zprostředkovaně skrze jednotlivé normy jednoduchého práva tak, že jednoduchým právem „prozařují“. Tak je tomu ve vztazích horizontálních, tedy ve vztazích, které nejsou založeny na nadřízenosti a podřízenosti, tj. ve vztazích, v nichž jsou si jejich účastníci rovni.“¹³³

Kromě toho, že Ústavní soud zapojil obecné soudy do ochrany základních práv: *„ochrana ústavnosti v demokratickém právním státě není a nemůže být pouze úkolem Ústavního soudu, nýbrž musí být úkolem celé justice.“¹³⁴*, stanovil jim také pravidla, kterých by se měly držet, tak aby tuto ochranu opravdu poskytovaly v souladu s principem právní jistoty. Těmito pravidly je povinnost obecných soudů respektovat rozhodnutí Ústavního soudu a rozhodovat v souladu s jeho právním názorem a to jak ve smyslu kasačním, tak ve smyslu precedenčním.¹³⁵ V kasačních věcech není možné se od právního názoru Ústavního soudu odchýlit, s tím, že *„nález Ústavního soudu představuje definitivní řešení ústavněprávních otázek v konkrétní věci, a proto musí být dotyčným obecným soudem věrně proveden a ústavněprávní výklad vyložený*

¹³⁰ Srov. Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 70/96 ze dne 18. 3. 1997, dále pak usnesení Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 355/02 ze dne 14. 10. 2002 a také nález Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 200/2000 ze dne 14. 10. 2000 a nebo nález Ústavního soudu sp. zn. 425/97 ze dne 2. 4. 1998

¹³¹ Čl. 90 Ústavy

¹³² Čl. 83 Ústavy

¹³³ Viz. Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 38/06, ze dne 6. 2. 2007

¹³⁴ Viz. Nález Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 252/04 ze dne 25. 1. 2005

¹³⁵ Čl. 89 odst. 2 „Výkonatelná rozhodnutí Ústavního soudu jsou závazná pro všechny orgány i osoby.“ A také nález Ústavního soudu sp. zn. IV ÚS 301/05 ze dne 13. 11. 2007

v nálezu Ústavního soudu jím musí být respektován bez ohledu na eventuální pochybnosti obecného soudu, zda je správný či fundovaný.“¹³⁶ Zatímco u precedentů „obecné soudy musí respektovat ústavněprávní výklady Ústavního soudu, tj. jím vyložené a aplikované nosné právní pravidlo (rozhodovací důvod), o něž se výrok předmětného nálezu opíral.“¹³⁷ Mají ovšem možnost ratio decidendi Ústavního soudu buď „reflektovat“ nebo „neflektovat. V případě prvním obecný soud rozhodne stejně v případech skutkově podobných, nebo rozumně argumentuje tím způsobem, že shledá skutkový stav případu rozdílným a rozhodne se precedenční rozhodnutí Ústavního soudu neaplikovat. V případě „nereflektování“ precedenčního rozhodnutí obecný soud nálezy Ústavního soudu nevezme v úvahu, nepoužije je, nebo je při svém rozhodování zmíní, ale bez jakéhokoli důvodu je odmítne následovat.“¹³⁸

Obecné soudy rozhodují spory občanskoprávní, trestněprávní i věci správní. Obecná právní úprava je tvořena zákonem o soudech a soudcích¹³⁹, právní úprava jednotlivých řízení je pak upravena zákony o občanském soudním řízení, trestním řízení a soudním řízení správním. Soustavu soudů tvoří Nejvyšší soud, Nejvyšší správní soud, vrchní soudy, krajské soudy (Městský soud v Praze) a okresní soudy (obvodní soudy v Praze, Městský soud v Brně)¹⁴⁰, přičemž Nejvyšší soud a Nejvyšší správní soud stojí na vrcholu soudní soustavy, jak stanoví čl. 91 odst. 1 a čl. 92 Ústavy.

Speciální postavení má pak Nejvyšší správní soud, který především jako soud kasační (prvoinstanční soudy ve správním soudnictví jsou soudy krajské) dohlíží nad zákonností rozhodování krajských soudů a správních orgánů.¹⁴¹ Kromě posuzování rozhodnutí z hlediska zákonnosti¹⁴² se také zabývá případy, kdy nečinností¹⁴³ nebo nezákonnými zásahy správních orgánů¹⁴⁴ došlo k zásahu do práv navrhovatelů. Tato

¹³⁶ Viz. Nález Ústavního soudu sp. zn. IV ÚS 301/05 ze dne 13. 11. 2007

¹³⁷ Viz. tamtéž

¹³⁸ Viz. Nález Ústavního soudu sp. zn. IV ÚS 301/05 ze dne 13. 11. 2007

¹³⁹ Zákon č. 6/2002 Sb. Zákon o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů

¹⁴⁰ § 8 a 9 Zákona o soudech a soudcích

¹⁴¹ Řízení před Nejvyšším správním soudem se řídí Zákonem č. 150/2002 Sb., soudní řád správní

¹⁴² Řízení o žalobě proti rozhodnutí správního orgánu je upraveno v § 65 – 78 Soudního řádu správního

¹⁴³ Řízení ve věci ochrany proti nečinnosti správního orgánu se řídí § 79 – 81 Soudního řádu správního

¹⁴⁴ Řízení o ochraně před nezákonným zásahem, pokynem nebo donucením správního orgánu je upraveno v § 82 – 87 Soudního řádu správního

působnost soudu je zakotvena ve čl. 36 odst. 2 větě první Listiny, kde se říká, že: „Kdo tvrdí, že byl na svých právech zkrácen rozhodnutím orgánu veřejné správy, může se obrátit na soud, aby přezkoumal zákonnost takového rozhodnutí, nestanoví-li zákon jinak.“

VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV

Veřejný ochránce práv přispívá k ochraně základních práv a svobod tím, že působí k ochraně osob před jednáním úřadů a dalších institucí veřejné správy, pokud je takové jednání:

- v rozporu s právem,
- právu sice neodporuje, ale je jinak vadné či nesprávné, a tedy neodpovídá principům demokratického právního státu a principům dobré správy
- jsou-li tyto orgány nečinné¹⁴⁵

Instituce ombudsmana vstoupila do českého právního řádu v roce 1999 pod názvem veřejný ochránce práv. Koncepce jeho činnosti je upravena zákonem č. 349/1999 Sb. ze dne 8. prosince 1999, o veřejném ochránci práv ve znění pozdějších předpisů. Jedná se tedy o zákonem zřízený úřad se sídlem v Brně, v jehož čele je nezávislý a nestranný státní orgán,¹⁴⁶ který je zákonem povolán k tomu, aby dohlížel na činnost orgánů veřejné správy a kontroloval ji. Ochránce je volen Poslaneckou sněmovnou na funkční období 6 let ze dvou kandidátů navržených prezidentem republiky a Senátem. Může být zvolen pouze na dvě bezprostředně po sobě jdoucí funkční období.¹⁴⁷ V době nepřítomnosti zastupuje ochránce v plném rozsahu jeho zástupce. Zákon umožňuje ochránci, aby svého zástupce i pověřil výkonem části působnosti.¹⁴⁸

¹⁴⁵ Srov. § 1 zákona č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv

¹⁴⁶ Viz. § 5 zákona č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv

¹⁴⁷ Srov. § 2 zákona č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv

¹⁴⁸ Srov. § 2 odst. 4 zákona č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv

Ochránce přijímá od občanů stížnosti směřující proti činnosti, příp. nečinnosti správních orgánů či úředníků¹⁴⁹, či jedná z vlastní iniciativy. Předtím než se stěžovatel obrátí se svým podnětem na veřejného ochránce práv, musí doložit, že sám žádal úřad, kterého se podnět týká, o zjednání nápravy, vyčerpal všechny zákonné možnosti, avšak byl neúspěšný. Všechna šetření provádí ochránce nebo jeho zástupce osobně a jen tyto mají pravomoc vydávat stanoviska či zprávy o výsledcích šetření.¹⁵⁰ V rámci prošetřování stížností má právo nahlížet do úředních či soudních spisů, klást otázky zaměstnancům, žádat úřady o vysvětlení, může bez ohlášení provádět místní šetření apod., nemá však pravomoc vydávat, rušit či měnit vadná rozhodnutí úřadů. Pokud zjistí pochybení, může od úřadů či institucí požadovat, aby zjednaly nápravu.¹⁵¹ Jeho „nejsilnější zbraní“ je informovat veřejnost o zjištěných nedostatcích.¹⁵²

Od roku 2006 patří do působnosti ochránce dohled nad dodržováním práv osob omezených na svobodě, jehož cílem je ochrana osob před mučením, krutým, nelidským, ponižujícím a jiným špatným zacházením. V rámci této činnosti provádí systematické preventivní návštěvy zařízení, kde se nacházejí nebo se mohou nacházet osoby, které jsou na základě rozhodnutí orgánu veřejné moci nebo z důvodu závislosti na poskytované péči např. z důvodu věku či zdravotního stavu¹⁵³ umístěny ve věznicích, policejních celách, věznic, léčebnách dlouhodobě nemocných, psychiatrických léčebnách, zařízeních ochranné nebo ústavní výchovy aj.¹⁵⁴

¹⁴⁹ Srov. § 1 odst. 2 zákona č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv, podle kterého je ochránce oprávněn zabývat se stížnostmi proti činnosti ministerstev a jiných správních úřadů s působností pro celé území České republiky a správních úřadů jim podléhajících, orgánů územní samosprávy (tj. obce a kraje), ale pouze při výkonu státní správy, nikoli tam kde rozhodují ve vlastní působnosti (samospráva), České národní banky, pokud působí jako správní úřad, Rady pro rozhlasové a televizní vysílání, Policie České republiky s výjimkou vyšetřování, kdy působí v trestním řízení, Armády České republiky a Hradní stráž, Vězeňské služby ČR, zařízení, v nichž se vykonává vazba, trest odnětí svobody, ochranná nebo ústavní výchova a ochranné léčení, zabezpečovací detence, zdravotních pojišťoven.

¹⁵⁰ Viz. URL: <http://www.ochrance.cz/>, citováno dne 23. 3. 2012

¹⁵¹ Srov. § 19 zákona č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv

¹⁵² Srov. § 20 odst. 2 zákona č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv, rovněž např. KLÍMA, K. a kol. *Praktikum českého ústavního práva*. 3. Vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 198.

¹⁵³ Srov. URL: <http://www.ochrance.cz/>, citováno dne 23. 3. 2012

¹⁵⁴ Srov. § 1 odst. 3 a 4 zákona č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv

V průběhu roku 2010¹⁵⁵ bylo ochránci doručeno celkem 6 309 podnětů, přičemž 358 z nich bylo odloženo. Důvodem odložení byl v největší míře nedostatek působnosti, dále pak se jednalo o odložení pro neopodstatněnost nebo z důvodu, že žadatel nedoplnil náležitosti podnětu. 5 145 podnětů bylo projednáno a vyřešeno, především tak, že byla stěžovatelům poskytnuta rada, jak postupovat, aby dosáhli ochrany svých práv. V 716 případech uzavřel ochránce práv vyšetřování, přičemž v 235 z nich neshledal žádné pochybení, ve zbytku – tedy v 481 případech došel ke zjištění, že k pochybení úřadu došlo. Valná většina úřadů (395) svá pochybení napravila poté, co byla vydána zpráva o šetření, u těch úřadů, které tak neučinily bylo vydáno závěrečné stanovisko, jehož součástí byl návrh opatření k nápravě. V 17 případech nedošlo ani pak k nápravě a tak veřejný ochránce informoval nadřízený úřad a veřejnost v rámci sankčního oprávnění.¹⁵⁶

SOUDNÍ DVŮR EVROPSKÉ UNIE

„The Court of Justice of the European Union“

Soudní dvůr je soudním orgánem Evropské unie. Byl zřízen v roce 1952 a sídlí v Lucemburku. Jeho úkolem je zabezpečovat dodržování práva při provádění a výkladu smluv (ve spolupráci se soudy členských států). Soudní dvůr EU se skládá ze tří institucí: ze Soudního dvora, Tribunálu (založen 1988) a Soudu pro veřejnou službu (založen 2004).¹⁵⁷

Soudní dvůr se skládá z 27 soudců (po jednom z každé členské země) a 8 generálních advokátů volených z řad nejvyšších soudců nebo obecně uznávaných znalců práva v jednotlivých zemích.¹⁵⁸ Soudní dvůr může buď zasedat v plénu, ve

¹⁵⁵ Kancelář veřejného ochránce práv ještě nevydala Souhrnou zprávu za rok 2011 ale z jednotlivých čtvrtletních zpráv lze zjistit, že v roce 2011 bylo ombudsmanovi doručeno celkem 7126 podnětů.

¹⁵⁶ Ve 106 případech vzal stěžovatel svůj podnět zpět, ve 4 případech byl podnět opravným prostředkem a v 8 podnětech došlo k tzv. šetření zvláštní důležitosti. Viz. Souhrná zpráva o činnosti veřejného ochránce práv z roku 2010 dostupná z URL: http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/zpravy_pro_poslaneckou_snemovnu/Souhrnna_zprava_VOP_2010.pdf citováno dne 23. 3. 2012

¹⁵⁷ Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe (CVCE). *The Court of Justice of the European Communities*. 2011.

Dostupné z URL: http://www.cvce.eu/obj/The_Court_of_Justice_of_the_European_Communities-en-f0601dce-60ea-4af8-a4de-de84fe6a7c26.html Citováno dne 11. 3. 2012

¹⁵⁸ Právní zakotvení najdeme ve čl. 19 Smlouvy o EU

velkém senátu (13 soudců) nebo v senátech složených ze tří či pěti soudců, přičemž plénum rozhoduje o věcech nejpodstatnějšího rázu, které mají mimořádně velkou důležitost. Velkému senátu přísluší rozhodovat o složitých věcech nebo rozhoduje na návrhu orgánu či státu, který je účastníkem řízení. Senáty pak rozhodují o běžných věcech. Soudci si ze svých řad volí předsedu, jehož funkční období jsou tři roky a který řídí činnost Soudního dvora. Generální advokáti jsou pomocnou složkou Soudního dvora, jejich úkolem je poskytovat nestrannou a nezávislou analýzu či právní názor ve všech případech, které jsou jim přiděleny.¹⁵⁹

Tribunál má rovněž jako Soudní dvůr 27 soudců, ovšem narozdíl od Soudního dvora zde neexistují stálí generální advokáti. Tribunál může rozhodovat v plénu, ve velkém senátu, malých senátech (opět 3 nebo 5 soudců) nebo samosoudcem v závislosti na obtížnosti případu.¹⁶⁰ Dle Výroční zprávy Tribunálu z roku 2009 80% případů rozhodují senáty o třech soudcích.¹⁶¹

Soud pro veřejnou službu je speciálním soudem, který byl zřízen, aby se zabýval spory z oblasti veřejné služby mezi Evropskou unií a jejími zaměstnanci dle čl. 270 Smlouvy o fungování EU. Skládá se ze 7 soudců, kteří zasedají v senátech po třech soudcích. V mimořádných případech může soud zasedat v plénu. Soud si ve svém jednacím řádu stanoví případy, kdy o věci může rozhodovat pěti-členný senát nebo samosoudce.¹⁶²

Pravomoci Soudního dvora Evropské unie jsou zakotveny ve čl. 19 odst. 3 Smlouvy o EU, kdy tento článek stanoví, že Soud rozhoduje:

- a.) *o žalobách podaných členským státem, orgánem, nebo fyzickými či právníckými osobami;*
- b.) *na žádost vnitrostátních soudů o předběžných otázkách týkajících se výkladu práva Unie nebo platnosti aktů přijatých orgány;*
- c.) *v ostatních případech uvedených ve Smlouvách.*

¹⁵⁹ Viz. Čl. 251 – 253 Smlouvy o fungování EU

¹⁶⁰ Viz. Čl. 254 Smlouvy o fungování EU

¹⁶¹ Viz. Výroční zpráva Tribunálu z roku 2009 s. 172 dostupné z URL: http://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2010-05/ra09_stat_tribunal_final_cs.pdf

¹⁶² Právní úpravu specializovaných soudů obecně najdeme v čl. 257 Smlouvy o fungování EU a také v Příloze 1 ke Statutu Evropského soudního dvora vydaného dne 30. 3. 2010 v Úředním věstníku Evropské unie C 83/210.

Smlouva o fungování Evropské unie rozeznává několik druhů žalob, které je možné podat u Evropského soudního dvora. Jedná se o žalobu na neplatnost dle čl. 263¹⁶³ a žalobu na nečinnost dle čl. 265¹⁶⁴ a také žaloba na porušení smluv a práva EU (tzv. žaloba pro nesplnění povinnosti) dle čl. 258¹⁶⁵ Smlouvy o fungování EU.

Řízení o předběžné otázce je stěžejní pro sjednocení interpretace právních norem EU. Soudní dvůr EU spolupracuje se soudy národními, které mohou (a v určitých případech musejí) v rámci předběžných otázek požádat o výklad unijního práva nebo také o přezkum jeho platnosti (sekundární právo).¹⁶⁶ Kromě soudů může předběžnou otázku podat i fyzická osoba, jestliže je určitou právní otázkou přímo dotčena.

Co se týče rozhodování Soudního dvora Evropské unie ve věcech ochrany lidských práv je nutno podotknout, že se původně tento soud odmítal otázkami základních práv a svobod zabývat a odkazoval na právní řády členských států. Jedním z takových případů je např. *Geitling v. Vysoký úřad Evropského společenství uhlí a oceli*, kdy Soud shledal, že nemůže zaručit, aby zásady národního nebo dokonce ústavního práva byly respektovány.¹⁶⁷ Je pravda, že v této době neexistovala právní úprava základních práv na unijní úrovni a tak Soud přikročil k vypracování komunitární doktríny základních práv v rámci své rozhodovací činnosti.¹⁶⁸ Jedním z prvních rozhodnutí Soudu, týkajících se lidských práv, bylo rozhodnutí ve věci předběžného opatření *Internationale Handelsgesellschaft: „Úcta*

¹⁶³ Žalobou na neplatnost se žalobce domáhá zrušení sekundárních aktů orgánů EU. O žalobách proti Evropskému parlamentu nebo Radě rozhoduje Soudní dvůr, o ostatních žalobách rozhoduje Tribunál. Proti rozhodnutí Tribunálu je možné podat do dvou měsíců kasační stížnost. Viz. Čl. 51 Statutu Evropského soudního dvora vydaného dne 30. 3. 2010 v Úředním věstníku Evropské unie C 83/210.

¹⁶⁴ Žaloba na nečinnost slouží k obraně proti nečinnosti orgánů EU. Rozhodování těchto žalob se dělí mezi Soudní dvůr a Tribunál stejně jako u žalob na neplatnost. Tato žaloba je přípustná pouze za předpokladu, že orgán, který má jednat byl k jednání vyzván a do dvou měsíců se k věci nevyjádří. Viz. Čl. 265 odst. 2

¹⁶⁵ Žaloba na porušení smluv a práva EU přichází v úvahu v případě, že členský stát nesplnil povinnost, která pro něj vyplývá ze smluv. Zatímco žalobu na neplatnost a žalobu na nečinnost, mohly kromě Evropského parlamentu, Rady, Komise, členských států, Účetního dvora, Evropské centrální banky a Výboru regionů podávat i fyzické a právnické osoby, jestliže se jich dotčené akty bezprostředně a osobně týkaly nebo které jim byly určeny, žalobu na porušení smluv smí podávat pouze Komise nebo členské státy. Viz. Čl. 258 a 259 Smlouvy o fungování EU.

¹⁶⁶ Viz. Čl. 267 Smlouvy o fungování EU

¹⁶⁷ Judgment of 15.7.1960 — Joined cases 36, 37, 38 AND 40/59 „It is not for the Court, whose function is to judge the legality of decisions adopted by the High Authority...to ensure that rules of internal law, even constitutional rules, enforced in one or other of the Member States are respected.“

¹⁶⁸ ŠIŠKOVÁ, N., *Dimenze ochrany lidských práv v Evropské unii*. 2. rozšířené a aktualizované vydání. Praha: Linde Praha a. s., 2008, s. 74 - 75

k základním právům tvoří nedílnou součást základních právních principů chráněných Evropským soudním dvorem. Ochrana těchto práv, inspirovaných ústavními tradicemi členských států, musí být zaručena v rámci soustavy struktury a cílů Společenství.¹⁶⁹ V rozsudku ve věci *Nold v. Komise Evropských společenství* Soud rovněž shledal, že: „Mezinárodní smlouvy na ochranu lidských práva, na kterých se členské státy podílejí nebo jichž jsou signatáři, mohou poskytovat zásady, kterými by se komunitární právo mělo řídit.“¹⁷⁰ Původní rozsah základních práv zakotvených v ústavách členských států rozšířil tedy i o základní práva chráněná mezinárodními smlouvami.¹⁷¹

EVROPSKÝ VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV

„European Ombudsman“

Evropský veřejný ochránce práv je nezávislá a nestranná instituce, které se zodpovídá správa EU. Byla zřízena Maastrichtskou smlouvou a která existuje již od roku 1995. Společně s evropským veřejným ochráncem práv vytváří vnitrostátní a regionální veřejní ochránci práv Evropskou síť veřejných ochránců práv. Evropská síť veřejných ochránců práv se v základě podílejí na zajišťování toho, aby občané a rezidenti EU znali svá práva a využívali jich.¹⁷²

Institut Evropského ombudsmana je zakotven ve čl. 228 Smlouvy o fungování Evropské unie. Je jmenován Evropským parlamentem po každých volbách Evropského parlamentu na dobu volebního období. Může být jmenován

¹⁶⁹ Judgment of 17. 12. 1970 — Case 11/70 „*In fact, respect for fundamental rights forms an integral part of the general principles of law protected by the Court of Justice. The protection of such rights, whilst inspired by the constitutional traditions common to the Member States, must be ensured within the framework of the structure and objectives of the Community.*“

¹⁷⁰ Judgment of 14. 5. 1974 — Case 4/73 „*Similarly, international treaties for the protection of human rights on which the Member States have collaborated or of which they are signatories, can supply guidelines which should be followed within the framework of Community law.*“

¹⁷¹ Mezinárodní smlouvy, ke kterým EU přistoupila, jsou v současné době již primárním právem.

¹⁷² Sdružení veřejných ochránců práv do Evropské sítě je postaveno na zásadě dobrovolnosti. V roce 2007 byla na šestém semináři veřejných ochránců práv členských států EU přijato prohlášení, které charakterizuje úlohu a účel veřejných ochránců a stanoví podmínky „služby veřejnosti“, kdy „veřejní ochránci práv sdružení v síti jsou povinni jednat s každým zdvořile a s úctou. Mají být přístupní a ochotní poskytovat služby, spravedliví, nestranní, důslední a efektivní.“ Viz. Prohlášení Evropské sítě veřejných ochránců práv dostupné na URL: <http://www.ombudsman.europa.eu/resources/statement.faces> citováno dne 23. 3. 2012

opakovaně.¹⁷³ Čl. 6 odst. 2 Statutu Veřejného ochránce práv¹⁷⁴ stanoví podmínky, kterou osoba musí splňovat, aby mohla být zvolena do funkce: „*Veřejný ochránce práv je vybírán z osob, které jsou občany Evropské unie, mají plná občanská a politická práva, poskytují veškeré záruky nezávislosti, splňují podmínky požadované pro výkon nejvyšších soudních funkcí ve své zemi nebo mají obecně uznávané zkušenosti a způsobilost pro výkon funkce veřejného ochránce práv*“.

Evropský veřejný ochránce práv vyšetřuje stížnosti od kteréhokoli občana Unie¹⁷⁵, týkající se nesprávného úředního postupu orgánů, institucí, úřadů a agentur EU. Do působnosti veřejného ochránce práv ovšem Soudní dvůr EU, který vykonává svoji činnost v rámci soudní pravomoci. Kromě prověřování stížností může Evropský ombudsman provádět šetření i ex offio. Jestliže orgán EU nedodrží základní práva¹⁷⁶, právní předpisy nebo právní zásady či zásady řádné správy například ve formě správního pochybení, diskriminace, zneužití pravomoci, neposkytnutí odpovědi, zamítnutí informací a zbytečných průtahů, veřejný ochránce práv informuje dotčený orgán o podané stížnosti nebo o výsledku jeho šetření s tím, aby problém vyřešil. Pokud není možné případ uspokojivě vyřešit v průběhu šetření, snaží se veřejný ochránce práv najít smírné řešení, které odstraní pochybení a uspokojí stěžovatele. Pokud pokus o smír selže, může veřejný ochránce práv navrhnout opatření k nápravě. Pokud orgán navrhaná opatření nepřijme, může podat zvláštní zprávu Evropskému parlamentu.¹⁷⁷ Orgány EU jsou povinny poskytnout Evropskému veřejnému ochránci plnou součinnost při vyšetřování spočívající především v umožnění přístupu k dokumentům, poskytování informací nebo podávání svědectví.¹⁷⁸

¹⁷³ Evropským veřejným ochráncem je od 1. 1. 2003 P. Nikiforos Diamandouros dřívější řecký národní veřejný ochránce práv.

¹⁷⁴ Statut Evropského veřejného ochránce práv je dostupný na URL:

<http://www.ombudsman.europa.eu/en/resources/statute.faces> citováno dne 23. 3. 2012

¹⁷⁵ Nebo od kterékoliv fyzické osoby s bydlištěm nebo právnické osoby se statutárním sídlem v členském státě.

¹⁷⁶ Veřejný ochránce práv aktivně dohlíží, aby orgány EU k Listině přistupovaly vážně, a argumentuje tím, že nerespektování Listiny je nesprávným úředním postupem v souladu se čl. 43 Listiny základních práv a svobod EU.

¹⁷⁷ Viz. *Problémy s EU? Kdo Vám může pomoci?* Brožura Evropského veřejného ochránce práv s. 5 dostupná na URL: <http://www.ombudsman.europa.eu/atyourservice/whocanhelpyou.faces#/page/1> citováno dne 23. 3. 2012 a také Čl. 3 odst. 5) až 7) Statutu.

¹⁷⁸ Čl. 3 odst. 2) Statutu

Aby stěžovatelé mohli podat podnět Evropskému veřejnému ochránci nemusí být sami postiženi nesprávným úředním postupem. Z jejich stížnosti musí být ale patrné, oč v ní jde a kdo ji podává; tato osoba může požádat, aby se se stížností nakládalo jako s důvěrnou. Stížnost musí být předložena do dvou let ode dne, kdy se stěžovatelé dozví o skutečnostech, kterých se stížnost týká, poté co se nejdříve obrátili na dotyčný orgán s tím, aby záležitost vyřešil.¹⁷⁹

Veřejný ochránce práv se nezabývá:

- *stížnostmi na národní, regionální či místní úřady v členských státech EU, a to ani v případech, že se stížnosti týkají záležitostí EU,*
- *činností národních soudů nebo veřejných ochránců práv,*
- *stížnostmi na podniky nebo fyzické osoby.*¹⁸⁰

Z výroční zprávy Evropského veřejného ochránce z roku 2010 vyplývá, že v prvních patnácti letech své existence se tento orgán zabýval více než 36 000 stížnostmi a více než 3 800 šetření úspěšně uzavřel z toho 326 právě v roce 2010. Šetření jednoho případu v tomto roce trvalo v průměru 9 měsíců, přičemž 52% bylo uzavřeno do 3 měsíců. Nejčastěji byly stížnosti podávány individuálními osobami (v 78% případů) a orgánem, vůči kterému stížnosti nejčastěji směřovaly byla Komise (65% z celkového počtu šetření).¹⁸¹

2.4.2. MEZINÁRODNÍ ORGÁNY

Následující mezinárodní orgány jsou oficiálními institucemi zabývající se ochranou lidských práv. Některé z nich jsou stěžejními orgány z toho důvodu, že jejich činnostmi vznikají mezinárodní normy ochrany lidských práv, čímž přispívají

¹⁷⁹ Viz. *Problémy s EU? Kdo Vám může pomoci?* Brožura Evropského veřejného ochránce práv s. 6 dostupná na URL: <http://www.ombudsman.europa.eu/atyourservice/whocanhelpyou.faces#/page/1> citováno dne 23. 3. 2012

¹⁸⁰ Viz. *Problémy s EU? Kdo Vám může pomoci?* Brožura Evropského veřejného ochránce práv s. 5 dostupná na URL: <http://www.ombudsman.europa.eu/atyourservice/whocanhelpyou.faces#/page/1> citováno dne 23. 3. 2012 a také *Co pro Vás může udělat evropský veřejný ochránce práv? Přehled práce veřejného ochránce práv a způsobů, kterými Vám může pomoci.* Evropská společnost, 2008, s. 6 dostupné z URL: <http://www.ombudsman.europa.eu/atyourservice/whatcanhedo.faces> citováno dne 23. 3. 2012

¹⁸¹ Viz. Výroční zpráva Evropského veřejného ochránce práv z roku 2010. Evropská Unie. 2011 dostupná z URL: <http://www.ombudsman.europa.eu/cs/activities/home.faces> citováno dne 23. 3. 2012.

k neustálému vývoji na poli lidských práv. Jiné byly do této podkapitoly zařazeny, protože byly zřízeny v rámci mezinárodních smluv upravených v podkapitolách předchozích.

RADA EVROPY

„Council of Europe“

Rada Evropy byla založena v roce 1949 přijetím Statutu Rady Evropy za účelem vytvoření jednoty členských států s cílem zachování a realizace základních lidských práv a svobod. Zakládajícími státy bylo 11 zemí Evropy.¹⁸² Rada Evropy výraznou měrou přispěla k vytvoření ochrany lidských práv přijetím až téměř dvou stovek dokumentů.¹⁸³ Tyto dokumenty, jsou mezinárodní úmluvy, které mohou mít podobu opatření, protokolů, dohod, nebo chart¹⁸⁴ a mohou k nim přistoupit i státy, které nejsou členy Rady Evropy. Česká republika se stala členem Rady Evropy 30. 6. 1993

EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA

„European Court of Human Rights“

Byl zřízen Protokolem č. 11 k Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod. Jeho úkolem je zajistit dodržování závazků vyplývajících z ní pro její smluvní strany. Soud zasedá ve Výborech složených ze tří soudců, v Senátech složených ze sedmi soudců a ve Velkém senátu složeném ze 17 soudců. Každý smluvní stát nebo jednotlivec může podat přímo Soudu stížnost na porušení jednoho z práv zaručených Úmluvou. Soud se může věcí zabývat až po vyčerpání všech vnitrostátních opravných prostředků, a to ve lhůtě šesti měsíců ode dne, kdy bylo přijato konečné vnitrostátní rozhodnutí. Jestliže Soud shledá jakékoli porušení, předmětný stát musí přijmout opatření k nápravě. Evropský soud pro lidská práva se

¹⁸² Belgie, Dánsko, Francie, Irsko, Itálie, Lucembursko, Nizozemí, Norsko, Švédsko a Británie

¹⁸³ Mezi těmito dokumenty můžeme najít např. Evropskou úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod a její protokoly, Evropskou sociální chartu nebo Evropskou úmluvu o potlačení terorismu. Úplný seznam všech dokumentů Rady Evropy je dostupný na URL: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeTraites.asp?CM=8&CL=ENG> citováno dne 24. 2. 2012

¹⁸⁴ Úplný seznam těchto dokumentů a jejich definici lze najít ve Vídeňské úmluvě o smluvním právu z 23. 5. 1969 publikovaná jako Vyhláška ministra zahraničních věcí o Vídeňské úmluvě o smluvním právu pod č. 15/1988 s účinností od 28. 8. 1987

dále zabývá interpretací Evropské úmluvy a lidských práv v ní obsažených. Co se týče závaznosti rozhodnutí soudu, rozhodnutí jsou v závazné pro strany sporu a dle čl. 54 Úmluvy jsou státy povinné vykonat rozhodnutí jim určená. Závaznost judikatury obecně se liší od závaznosti judikatury Soudního dvora EU. Zatímco Soudní dvůr EU judikaturou ve věci *Costa v. E.N.EL. a NV Algemene Transport-en Expeditie Onderneming van Gend&Loos v. Nederlandse administratie der belastingen* stanovil přímý účinek a princip přednosti komunitárního práva a tak i svých rozsudků, v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva toto chybí. Stanovení právní síly *case-law* Evropského soudu pro lidská práva je tedy na jednotlivých státech.¹⁸⁵ Ústavní soud ČR se k závaznosti rozsudků ve svém usnesení sp. zn. II. ÚS 604/02 ze dne 26. 2. 2004 vyjádřil takto: „*Ústavní soud nemá žádných pochybností o tom, že obsah závazného rozsudku Evropského soudu ve věci proti České republice představuje pro Českou republiku závazek, jenž pro ni vyplývá z mezinárodního práva. Česká republika je povinna nejen podle mezinárodního práva, ale i s odkazem na ustanovení čl. 1 odst. 2 Ústavy takové závazky dodržovat. Ústavní soud je ústavním orgánem České republiky, a proto i jemu je ustanovení čl. 1 odst. 2 Ústavy adresováno. Je tedy povinen závazky České republiky vyplývající z obsahu rozsudku Evropského soudu v rámci svých kompetencí dodržet.*“ I přesto, že judikatura Soudu není obecně závazná pro všechny smluvní strany Evropské úmluvy, státy jeho judikaturu respektují a povětšinou ji při svém rozhodování následují.¹⁸⁶

EVROPSKÝ VÝBOR PRO ZABRÁNĚNÍ MUČENÍ

„European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment“

Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání byl zřízen čl. 1 Evropské úmluvy o zabránění mučení a

¹⁸⁵ LOCK. T., *Accession of the EU to the ECHR: Who would be responsible in Strasbourg*. University of Surrey School of Law, 2010, p. 8 dostupné na URL: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1685785 citováno 26. 3. 2012

¹⁸⁶ Příklady rozhodnutí ÚS, kdy se Soud odvolává na obecnou judikaturu Evropského soudního dvora: náleží pléna ÚS sp. zn. Pl. ÚS 28/04 ze dne 8. 11. 2005; náleží ÚS sp. zn. IV. ÚS 215/05 ze dne 23. 9. 2005; náleží ÚS sp. zn. IV. ÚS 310/05 ze dne 26. 9. 2005; náleží ÚS sp. zn. II. ÚS 557/04 ze dne 31. 3. 2005 a mnoho dalších

nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání. Cílem jeho činnosti je posílit ochranu osob před mučením a před nelidským či ponižujícím zacházením nebo trestáním. Za tímto účelem vydal Výbor Standardy¹⁸⁷ zacházení s osobami zbavenými svobody, které pravidelně aktualizuje. Výbor pro zabránění mučení provádí pravidelné a ad hoc návštěvy ve členských státech. V rámci návštěv se provádí kontroly věznic, detenčních ústavů, policejních stanic nebo psychiatrických léčeben, kdy má Výbor právo pohybovat se po těchto zařízeních bez omezení, získávat informace nebo mluvit s osobami zbavenými svobody. Po každé návštěvě vypracovává Výbor zprávu, ve které jsou uvedena nejzávažnější zjištění a doporučení k nápravě.¹⁸⁸ V České republice doposud proběhly čtyři pravidelné a dvě ad hoc kontroly.

VÝBOR PRO LIDSKÁ PRÁVA

„Human Rights Committee“

Výbor pro lidská práva byl zřízen čl. 28 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech. Skládá se z 18 členů, které musí být státními příslušníky smluvních stran Paktu a současně musí mít vysoký morální charakter a uznávané schopnosti v oblasti lidských práv. Jeho úkolem je posuzovat zprávy ohledně opatření přijatých za účelem aplikace práv obsažených v Paktu, poskytnuté státy, které jsou jeho smluvními stranami.¹⁸⁹ Současně mohou státy podávat podněty Výboru k prozkoumání zda jiné státy plní povinnosti stanovené Paktem. V takovém případě je dle čl. 41 Paktu nutné, aby takový stát uznal příslušnost Výboru se věcí zabývat. Výbor se věcí bude zabývat až poté, co zjistí, zda byly použity všechny prostředky nápravy v souladu se zásadami mezinárodního práva a měl by usilovat o přátelské urovnání. Jestliže se tak nestane, Výbor vypracuje zprávu, kde stručně uvede skutečnosti, písemné vyjádření a výsledky šetření s účastníky a zprávu zašle

¹⁸⁷ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment Standards dostupné na URL: <http://www.cpt.coe.int/en/documents/eng-standards.pdf> citováno 25. 3. 2012

¹⁸⁸ Viz. Čl. 1 – 3, čl. 7, čl. 8 odst. 2, čl. 10 a také oficiální stránky European Committee for the Prevention of Torture and Inhumane or Degrading Treatment or Punishment dostupné na URL: <http://www.cpt.coe.int/en/about.htm> citováno 25. 3. 2012

¹⁸⁹ Viz. Čl. 40 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech

státům, kterých se věc týká. V případě nespokojenosti států je možné ustanovit smírčí komisi dle čl. 42 odst. 1 a) Paktu.

Výbor také vydává svůj vlastní výklad ustanovení o lidských právech známé pod názvem „*general comments*“.¹⁹⁰

VÝBOR OSN PROTI MUČENÍ

„Committee against Torture“

Výbor proti mučení byl zřízen čl. 17 Úmluvy OSN o zákazu mučení. Funguje od 1. 1. 1998. Skládá se z deseti expertů vysokého morálního charakteru a uznávaných schopností v oblasti lidských práv. Činnost Výboru proti mučení je velmi podobná činnosti Výboru pro lidská práva. Stejně tak jako Výbor pro lidská práva dostává i Výbor proti mučení zprávy od států týkající se opatření přijatých na základě Úmluvy o zákazu mučení.¹⁹¹ Výbor pro lidská práva pak může zprávy připomínkovat a vracet je zpět státům k dořešení. Dle čl. 20 Úmluvy OSN o zákazu mučení *„jestliže Výbor obdrží spolehlivou informaci, která podle jeho názoru obsahuje plně odůvodněné údaje o systematickém uplatňování mučení na území kteréhokoli státu, který je smluvní stranou této Úmluvy, vyzve Výbor tento stát ke spolupráci při posouzení této informace a za tímto účelem k předložení připomínek k dané informaci.“* Po provedení šetření předá Výbor státu závěry šetření nebo návrhy. Státy mohou podávat podněty Výboru k prozkoumání zda jiné státy plní povinnosti stanovené Úmluvou o zákazu mučení. V takovém případě je dle čl. 21 Úmluvy nutné, aby takový stát uznal příslušnost Výboru se věcí zabývat. Jestliže nedojde k přátelskému urovnání Výbor zřídí smírčí komisi. Také jednotlivci mohou podávat podněty k šetření tím, že tvrdí, že se stali oběťmi porušení ustanovení této Úmluvy některým státem poté co vyčerpali všechny vnitrostátní opravné prostředky, které měli k dispozici.¹⁹²

¹⁹⁰ Dostupné na URL: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/comments.htm> citováno 23. 3. 2012

¹⁹¹ Viz. Committee Against Torture. Rules of procedure. CAT/C/3/Rev.4. 9 August 2002. p. 24 dostupné na URL: <http://tb.ohchr.org/default.aspx?Symbol=CAT/C/3/Rev.4> citováno 25. 3. 2012

¹⁹² Viz. Fact Sheet No.17, The Committee against Torture. s. 1-4 dostupný na URL: <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/FactSheet17en.pdf> citováno dne 25. 3. 2012

RADA OSN PRO LIDSKÁ PRÁVA

„UN Human Rights Council“

Rada pro lidská práva vznikla 15. 3. 2006 rezolucí Valného shromáždění OSN č. 60/251. Navazuje na Komisi OSN pro lidská práva, která byla založena již v roce 1946, jakožto hlavní orgán OSN na podporu a ochranu lidských práv. Rada vydává směrnice, posuzuje problematiku ochrany lidských práv, monitoruje jejich dodržování a vytváří nové mezinárodní normy. Zkoumá zprávy předkládané členskými státy, nevládními organizacemi a dalšími subjekty. Rada je složena ze zástupců 47 členských států, kteří se pravidelně scházejí na jednání v Ženevě. Rada v roce 2007 přijala nová procedurální pravidla v souladu s mezinárodními lidskoprávními dokumenty především Všeobecnou deklarací lidských práv a také Chartou OSN.¹⁹³

MEZINÁRODNÍ TRESTNÍ SOUD

„International Criminal Court“

Stálý Mezinárodní trestní soud se sídlem v Haagu zahájil činnost v roce 2004. *Je nástrojem spravedlnosti v boji proti terorismu ve věcech vážných porušení lidských práv.*¹⁹⁴ Do jeho působnosti dle tzv. „Římského“ statutu náleží mimo jiné i vážná porušení Ženevských úmluv, která se po 1. 7. 2002 udála na území jeho smluvních stran nebo byla spáchána občany smluvní strany (dále trestný čin genocidy, zločiny proti lidskosti a zločin agrese).¹⁹⁵ Soud má 18 soudců, kteří rozhodují na základě Statutu Soudu, mezinárodních smluv, zásad mezinárodního práva, obecných právních zásad vyplývajících z vnitrostátních právních systémů a zákony států, které

¹⁹³ Zpráva z jednání Valného shromáždění OSN ze dne 15. 3. 2006 *„Today, we stand ready to witness a new beginning for the promotion and protection of human rights,” he said. By adopting the draft, a body would be established, which would be based on dialogue and cooperation, and would be principled, effective and fair, a body whose members would uphold the highest standards in the promotion and protection of human rights. And, that body would advance the founding principles that were initiated by the Assembly, with the Universal Declaration of Human Rights.*“ dostupné na URL: <http://www.un.org/News/Press/docs/2006/ga10449.doc.htm> citováno dne 25. 3. 2012

¹⁹⁴ Viz. PIPEK. J., Mezinárodní trestní soud – k některým aspektům Římského statutu. In *Trestněprávní revue*, 2/2004, s. 41

¹⁹⁵ Počet smluvních stran je 97, přičemž Česká republika Statut podepsala dne 13. 4. 1999 a vstoupil pro ni v platnost 1. 10. 2009.

jsou oprávněné k výkonu jurisdikce nad spáchaným trestným činem¹⁹⁶ Česká republika, přestože byla jedním ze zakládajících členů se ke Statutu po dlouho dobu odmítala připojit, neboť Status stanoví podmínku, že jestliže nedojde k postrestání pachatele ve vlastní zemi, dojde k předání Mezinárodního trestního soudu, což je v rozporu s Ústavou.¹⁹⁷

2.4.3. USA

THE SUPREME COURT

Soudy USA se dělí do dvou soustav – federální a státní. Existence soudů federálních je zakotvena v Ústavě Spojených států ve čl. 4.¹⁹⁸ Ústava USA výslovně zakotvuje pouze existenci Nejvyššího soudu, vytvoření ostatních federálních soudů dává za úkol Kongresu. Soustava soudy státních je zakotvena v ústavách jednotlivých států.

Soustava federálních soudů se tedy sestává z Nejvyššího soudu USA (The Supreme Court), který stojí na úplném vrcholu soudní soustavy, soudů, soudů odvolacích (Appellate Courts), soudů obvodních (District Courts) a soudů se speciální působností na úrovni odvolacích soudů¹⁹⁹ i obvodních soudů²⁰⁰.

Nejvyšší soud Spojených států byl založen v roce 1789, sídlí ve Washingtonu D.C. a se skládá z předsedy soudu (Chief Justice) a osmi soudců (Associate Justices).²⁰¹ Je soudem ústavním, jehož úkolem je precedenčními rozhodnutími vykládat ustanovení Ústavy, neboť sama Ústava interpretační pravidla neobsahuje. Soudní přezkum ústavnosti se týká jak federálních zákonů, tak zákonů vydávaných

¹⁹⁶ Viz. VÁLEK. P., Přínos trestních tribunálů OSN Mezinárodnímu trestnímu právu. In *Trestněprávní Revue*. 3/2007, s. 67

¹⁹⁷ DAVID. V., SLADKÝ. P., ZBOŘIL., F. *Mezinárodní právo veřejné s kazuistikou*. Praha: Leges, 2008, s. 268 - 270

¹⁹⁸ DAVID. V., SLADKÝ. P., ZBOŘIL., F. *Mezinárodní právo veřejné s kazuistikou*. Praha: Leges, 2008, s. 268 - 270

¹⁹⁹ United States Court of Appeals for Veterans Claims, United States Court of Appeals for the Armed Forces, United States Court of Appeals for the Federal Circuit, United States Foreign Intelligence Surveillance Court of Review

²⁰⁰ Např. United States Court of International Trade, United States Tax Court, United States Tax Court, a poté United States Bankruptcy courts (v každém státě jeden)

²⁰¹ Article 4 Section 1 of the US Constitution: „*The judicial power of the United States shall be vested in one Supreme Court and in such inferior courts as the Congress may, from time to time, ordain and establish.*“

vládami států. Aby Soud mohl přezkoumat ústavnost právních předpisů, musí nejdříve vyložit Ústavu ve světle dnešní doby, tím zaručuje větší právní jistotu zachování základních lidských práv, aniž by bylo potřeba měnit samotnou Ústavu. Kromě přezkoumávání ústavnosti je jeho úkolem rozhodovat o odvolání proti rozhodnutí státních soudů jako jediný soud z celé soustavy federálních soudů. Tato pravomoc byla Ústavnímu soudu udělena přijetím Judiciary Act of 1789.²⁰² Současně Ústavní soud interpretaci upravil svoji pravomoc rozsudky ve věci *Martin v. Hunter's Lessee*, 14 U.S. 304 (1816)²⁰³ a *Cohens v. Virginia*, 19 U.S. 264 (1821)²⁰⁴.

Území Spojených států je rozděleno do 94 soudních obvodů, které se slučují do 12 obvodů, v čele každého stojí odvolací soud. Odvolací soudy rozhodují ve druhém stupni o rozhodnutích soudů obvodních spadajících do jeho místní působnosti – území jednoho obvodu a o rozhodnutích specializovaných obvodních soudů.

Obvodní soudy jsou v každém z oněch 94 obvodů, v každém státě se musí nacházet alespoň jeden soud. Obvodní soudy rozhodují valnou většinu federálních případů jak v civilních tak trestních věcech.

Federálními případy jsou spory takové věcné působnosti, která se týká například Vlády Spojených států, spory mezi dvěma a více státy, soulad právních předpisů s Ústavou a federálními zákony, nárok občanů na příspěvky sociálního zabezpečení.

Soustava státních soudů je v základu velmi podobná té federální. Soustava státních soudů není v každém státě stejná, liší se v závislosti na odlišnostech ústav jednotlivých států. V zásadě můžeme říct, že každý stát má svůj nejvyšší soud, který je soudem poslední instance na státní úrovni. Všechny státy mají také soudy, které se v první instanci zabývají běžnými záležitostmi občanskoprávními i trestněprávními, jejich názvy mohou být různé – „*state trial*“, „*circuit*“ nebo také

²⁰² Tento zákon stanovil pravomoc Ústavního soudu USA, rozdělil území USA na obvody, založil existenci obvodních soudů, vytvořil pozici Nejvyššího státního zástupce (Attorney General), a další. Viz. http://www.constitution.org/uslaw/judiciary_1789.htm citováno 28. 3. 2012

²⁰³ Ve věci *Martin v. Hunter's Lessee* soud založil svoji pravomoc přezkoumání rozhodnutí státních soudů

²⁰⁴ Ve věci *Cohens v. Virginia* soud založil svoji pravomoc přezkoumávat rozhodnutí nejvyšších státních soudů ve věcech trestních v případech, kdy byla porušena ústavní práva obviněného.

„*district*“. Mezi soudy nejvyššími a soudy I. instance můžeme nalézt soudy odvolací a soudy příslušné rozhodovat speciální záležitosti např. soudy pro mladistvé nebo rodinné soudy.²⁰⁵

²⁰⁵ GERMANN. A., FRANK. D., GALLATI. R., *Introduction to Law Enforcement and Criminal Justice*. by Charles C. Thomas. Publisher, 1985, p. 130 – 132

3 OCHRANA LIDSKÉ DŮSTOJNOSTI OSOB V POJETÍ TRESTNÍHO PRÁVA

Trestní právo plní mimo jiné i funkci represivní a ochranou. Represivní funkce spočívá v zajišťování spravedlnosti potrestáním pachatele, tedy omezením jeho základních práv a svobod. Jsou to ale stejná práva a svobody, které na druhé straně, na straně poškozeného, trestní právo chrání. Současný lidskoprávní trend požaduje, aby i trestní právo bylo inspirováno základními lidskými právy. Musí existovat meze v nichž se stát při aplikaci trestního práva musí pohybovat, meze spočívající v ochraně důstojnosti osob v různých fázích trestního řízení.²⁰⁶

Základním cílem trestního zákoníku po poslední novele je zejména zajistit ochranu občanských a základních práv v souladu s Ústavou, Listinou, komunitárním právem a mezinárodními smlouvami, jimiž je Česká republika vázána. Současně realizovat trestní politiku se soustředěním na zásadu zákonnosti, subsidiarity trestní represe a humanismu, která současně poskytnou dostatečnou satisfakci obětem trestných činů.²⁰⁷

Vymezení důstojnosti jak bylo rozebráno v kapitole první spočívá v ochraně samotné důstojnosti, života, nedotknutelnosti, zákazu mučení, nelidských či ponižujících trestů a nucené práce je jedním ze základních práv pachatelů trestných činů, které musí být chráněny, neboť bývají velmi často v jednotlivých fázích porušovány.

3.1. ZADRŽENÍ A ZATČENÍ

Zadržení a zatčení je opatření sloužící k zajištění přítomnosti obviněného nebo podezřelého pro dosažení účelu trestního řízení. Podstatou tohoto zajišťovacího institutu je krátkodobé omezení osobní svobody. Ústavní soud ve svém nálezu sp. zn. II.ÚS 1975/08 ze dne 19. 1. 2009 říká, že: „V základu právního státu stojí princip, podle kterého je svoboda jedince předpokládána a její omezení státem je výjimkou...Trestní stíhání je však třeba považovat za omezení svobody jednotlivce a veřejný zájem na zjištění viny a na uložení trestu sloužící skrze působení

²⁰⁶ REPÍK. B., *Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo*. Praha: Orac, 2002, s. 29

²⁰⁷ ŠÁMAL. P., *Trestní zákoník a naplňování funkcí a základních zásad trestního práva hmotného*. In *Bulletin Advokacie* č. 10/2009, s. 22

individuální i generální prevence legitimuje omezení osobní svobody řádnou aplikací hmotného i procesního trestního práva.“

Limity zásahu do osobní svobody jsou zakotveny v Ústavě, článku 8 Listiny, čl. 9 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech i čl. 5 Evropské úmluvy o lidských právech a základních svobodách²⁰⁸.

K zadržení a zatčení může dojít v případech, kdy je dán důvod vazby dle § 67 trestního řádu, zadržet je možné také osobu podezřelou ze spáchání trestného činu dle § 76 odst. trestního řádu.

Čl. 8 odst. 3 stanoví, že *„Obviněného nebo podezřelého z trestného činu je možno zadržet jen v případech stanovených v zákoně. Zadržaná osoba musí být ihned seznámena s důvody zadržení, vyslechnuta a nejpozději do 48 hodin propuštěna na svobodu nebo odevzdána soudu. Soudce musí zadrženou osobu do 24 hodin od převzetí vyslechnout a rozhodnout o vazbě, nebo ji propustit na svobodu.“*

Čl. 8 odst. 2 je pak doplněn právní úpravou v trestním řádu pod § 75 – 77.

²⁰⁸ Čl. 5 Evropské úmluvy: Každý má právo na svobodu a osobní bezpečnost. Nikdo nesmí být zbaven svobody kromě následujících případů, pokud se tak stane v souladu s řízením stanoveným zákonem:

- a) zákonné uvěznění po odsouzení příslušným soudem;
 - b) zákonné zatčení nebo jiné zbavení svobody osoby proto, aby bylo zaručeno splnění povinnosti stanovené zákonem;
 - c) zákonné zatčení nebo jiné zbavení svobody osoby za účelem předvedení před příslušný soudní orgán pro důvodné podezření ze spáchání trestného nebo jsou-li oprávněné důvody k domněnce, že je nutné zabránit jí ve spáchání trestného činu nebo v útěku po jeho spáchání;
 - d) jiné zbavení svobody nezletilého na základě zákonného rozhodnutí pro účely výchovného dohledu nebo jeho zákonné zbavení svobody pro účely jeho předvedení před příslušný orgán;
 - e) zákonné držení osob, aby se zabránilo šíření nakažlivé nemoci, nebo osob duševně nemocných, alkoholiků, narkomanů nebo tuláků;
 - f) zákonné zatčení nebo jiné zbavení svobody osoby, aby se zabránilo jejímu nepovolenému vstupu na území nebo proti níž probíhá řízení o vyhoštění nebo vydání;
2. Každý, kdo je zatčen, musí být seznámen neprodleně a v jazyce, jemuž rozumí, s důvody svého zatčení a s každým obviněním proti němu.
3. Každý, kdo je zatčen nebo jinak zbaven svobody v souladu s ustanovením odstavce 1 písm. C) tohoto článku, musí být ihned předveden před soudce nebo jinou úřední osobu zmocněnou zákonem k výkonu soudní pravomoci a má právo být souzen v přiměřené lhůtě nebo propuštěn během řízení. Propuštění může být podmíněno zárukou, že se dotčená osoba dostaví k přelíčení.
4. Každý, kdo byl zbaven svobody zatčením nebo jiným způsobem, má právo podat návrh na řízení, ve kterém by soud urychleně rozhodl o zákonnosti jeho zbavení svobody a nařídil propuštění, je-li zbavení svobody nezákonné.
5. Každý, kdo byl obětí zatčení nebo zadržení v rozporu s ustanovením tohoto článku, má nárok na odškodnění.

Zadržen lze obviněného dle § 75, podezřelého ze spáchání trestného činu § 76 odst. 1 a zvláštní případ zadržení osoby přistižené při spáchání trestného činu podle § 76 odst. 2 TŘ.

Dle čl. 8 odst. 4 Listiny²⁰⁹ a § 69 TŘ svoboda zatčené osoby může být omezována jen po dobu 24 hodin za předpokladu, že nebude předána soudu. Po předání soudu začíná plynout další 24 hodinová lhůta, kdy soudce rozhodne o vazbě. Po uplynutí této lhůty musí být zatčená osoba puštěna na svobodu. K zatčení dojde, jestliže obviněného nelze předvolat, předvést nebo zadržet a zajistit tak jeho přítomnost u výslechu.²¹⁰

Etický kodex Policie ČR stanoví, aby příslušníci PČR při prosazování zákonů jednali s lidmi slušně a korektně, tak aby respektovali jejich důstojnost, ke každé osobě bez rozdílu uplatňovali rovný a korektní přístup či používali donucovacích prostředků pouze v souladu se zákonem a aby nezacházeli s žádnou osobou krutě, nehumánně či ponižujícím způsobem. Policie ČR musí chránit život, důstojnost, nedotknutelnost. Způsobení smrti při zatýkání by znamenalo exces státní moci. Otázkou způsobení smrti při zatýkání se zabýval také Soud pro lidská práva ve věci *McCann et al. v. Spojené království* z 27. 9. 1995. Použití nepřiměřené síly při zatýkání, která vede ke smrti zatýkaného, nelze nečím ospravedlnit.²¹¹

Ve Spojených státech může být osoba zbavena svobody jen na velmi krátkou dobu za předpokladu, že nebyla formálně zatčena a obvině z trestného činu, nebo že odmítala dodržovat zákonem stanovený pořádek, přičemž zákon nestanoví, že osobou, která zatčení či zadržení provádí musí být policista. V zásadě tak může učinit kdokoli, kdo je trestného činu svědkem nebo kdo se o trestném činu dozví. Praxí až vzniklo pravidlo, že zatýkácí osobou by měl být policista díky jeho výcviku a tréninku.²¹² Zadržení a zatčení jsou v USA upraveny dodatcích k Ústavě, tak předpisů

²⁰⁹ Čl. 8 odst. 4 Listiny: Zatknout obviněného je možno jen na písemný odůvodněný příkaz soudce. Zatčená osoba musí být do 24 hodin odevzdána soudu. Soudce musí zatčenou osobu do 24 hodin od převzetí vyslechnout a rozhodnout o vazbě nebo ji propustit na svobodu.

²¹⁰ JELÍNEK, J. a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 1. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 584

²¹¹ Viz. rozhodnutí Komise ve věci *Kelly v. Spojené království* z 13. 1. 1993

²¹² GERMANN, A., FRANK, D., GALLATI, R., *Introduction to Law Enforcement and Criminal Justice*. by Charles C. Thomas. Publisher, 1985, p. 213

trestního práva procesního. V. Dodatek říká, že „žádná osoba nesmí být zbavena svobody bez řádného procesu“ stejné pravidlo stanoví i XIV. Dodatek.

IV. Dodatek stanoví dvě povinnosti, a to, že zatčení musí být důvodné, a že příkaz k zatčení musí být podložen důvodným podezřením a současně musí obsahovat popis osoby, která má být zatčena.²¹³ Podmínka důvodného podezření je splněna, jestliže orgány činné v trestním řízení nashromáždily dostatek informací a skutečností, o tom, že předmětná osoba spáchala trestný čin.²¹⁴ Dle 18 U.S.C § 3142 a následující soudní úředník buď vydá příkaz k zatčení, nebo zatčení schválí následně. Jestliže je zde důvodná obava, že by se osoba mohla pokusit o útěk nebo by mohla znamenat hrozbu pro okolí, soudní úředník odsouhlasí i následné zadržení.

Podezřelý či obviněný má právo dle V. Dodatku a pravidlu „Miranda“²¹⁵ na právní pomoc bezprostředně po zatčení či zadržení. Musí být poučen²¹⁶ o tom, že má právo mlčet, že cokoli řekne, může být použito proti němu u soudu, že má právo na přítomnost svého právního zástupce a jestliže si ho nemůže dovolit, bude mu ustanoven.²¹⁷ Jestliže osoba o právního zástupce požádá, výslech musí být přerušen do doby než se její právní zástupce dostaví.²¹⁸

²¹³ Podmínky pro použití zatýkácího rozkazu a ustanovení týkajících se IV. Dodatku – prohledávání a zabavování majetku a práv osob podezřelých z trestných činů. Viz. *Harris v. United States*, 331 U.S. 145 (1947) a *Rabinowitz v. United States*, 339 U.S. 56 (1950)

²¹⁴ V případě *Beck v. Ohio*, 379 U.S. 89, 91 (1964) Police officers, who had received unspecified "information" and "reports" about petitioner, who knew what he looked like, and that he had a gambling record, stopped petitioner, who was driving an automobile. Placing him under arrest, they searched his car, though they had no arrest or search warrant. They found nothing of interest. They took him to a police station, where they found some clearing house slips on his person, for the possession of which he was subsequently tried. His motion to suppress the slips as seized in violation of the Fourth and Fourteenth Amendments was overruled, the slips were admitted into evidence, and he was convicted, his conviction being ultimately sustained on appeal by the Supreme Court of Ohio, which found the search valid as incident to a lawful arrest. The Supreme Court shledal, že zatčeno neproběhlo v souladu s podmínkou důvodného podezření, tudíž se jednalo o rozpor se IV. a XIV. Dodatkem.

²¹⁵ Pravidlo „Miranda“ bylo zakotveno rozhodnutím The Supreme Court ve věci *Miranda v. Arizona*, 384 U.S. 436, 444, 478-79 (1966) kdy podezřelí nebyli před výslechem ani během poučení o svých právech a nebyla jim nabídnuta možnost získat právní pomoc, což mělo za cíl jejich přiznání.

²¹⁶ Dle rozhodnutí ve věci *Oregon v. Mathaison*, 429 U.S. 492 (1977) se zásadou *Miranda* se musí orgány činné v trestním řízení držet bez ohledu na to, kde se výslech osoby odehrává, ať jde o policejní stanici, auto, vazba nebo kdykoli je omezena na svobodě.

²¹⁷ police officers - state and federal - must inform the person that he or she has a right to remain silent, that any statements he or she makes can be used against him or her at a criminal trial, that he or she has the right to the presence of a lawyer, and that if he or she cannot afford a lawyer one will be appointed.

²¹⁸ Rozhodnutí the Supreme Court ve věci *Edwards v. Arizona*, 451 U.S. 477, 484-85 (1981).

Soud rovněž shledal v případě *Kirby v. Illinois*, 406 U.S. 682, 689 (1972), že v souladu s VI. Dodatkem je nezbytné, aby osoba, proti které bylo zahájeno předběžné řízení nebo která byla obviněna nebo které byla sdělena obžaloba, měla ve všech stádiích právního zástupce.²¹⁹

Jestliže dojde k zatčení či zadržení bez vydání zatýkacího rozkazu, nebo jestliže takový nebyl vydán během „rozumné“ doby od zatčení, musí být podezřelý puštěn na svobodu. Soud definoval „rozumnou“ dobu jako 48 hodin.²²⁰

Kromě ochrany právní, která je této osobě poskytována dle zásad zmíněných výše, by tato osoba měla požívat také ochrany práva na integritu a práva na to, aby s ní nebylo nelidsky zacházeno. Toto se dotýká policejní brutality policie při zatýkání. České republice bylo Výborem proti mučení doporučeno (doporučení č. 6b) následující: „*Výbor doporučuje přijmout opatření ke zřízení účinného, spolehlivého a nezávislého systému stížností umožňujícího podniknout rychlé a nestranné vyšetření všech obvinění policie či jiných veřejných činitelů ze špatného zacházení či mučení, včetně všech obvinění nestátních subjektů z rasově motivovaného násilí, zejména pokud mělo za následek smrt, a potrestání viník.*“ Co se týče policejní brutality ve Spojených státech stojí za zmínku stěžejní případ *Rodney Kinga*²²¹, kdy byl Rodney King po zběsilé honičce s policejním autem dopaden a podroben zatýkání, kterému se původně vzpíral, ale nakonec podrobil. Po incidentu, kdy policista použil distanční elektrický paralyzér, došlo k dalšímu útoku na osobu Rodney Kinga prostřednictvím pěti nebo šesti příslušníků policie za použití obušků a kopanců. King utrpěl dvě zlomeniny, tržné rány a modřiny. Státní zástupce obvinil policisty z použití nepřiměřené síly, ti byli následně zproštěni viny soudem. Zpráva o jejich zproštění rozpoutala pouliční nepokoje v celém Los Angeles, kdy musely zasahovat ozbrojené složky, došlo ke smrti 53 lidí a přes 2,800 jich bylo zraněno. Toto přinutilo Ministerstvo spravedlnosti USA, aby trestní stíhání dotyčných policistů obnovilo na federální úrovni. Dva z policistů byli nakonec odsouzeni ke 30 měsícům trestu odnětí svobody. Rodney King byl odškodněn 3.8 miliony dolarů.

²¹⁹ The American Bar Association Family Legal Guide. 2nd Ed., 1994, p. 550 a rovněž rozhodnutí ve věci *Brewer v. Williams* 430 U.S. 387 (1977)

²²⁰ Rozhodnutí the Supreme Court ve věci *County of Riverside v. McLaughlin*, 111 S.Ct. 1661 (1991).

²²¹ *Koon v. United States* 518 U.S. 81 (1996)

3.2. VÝKON VAZBY

Podle čl. 8 odst. 5 *Listiny „nikdo nesmí být vzat do vazby, leč z důvodů a na dobu stanovenou v zákoně a na základě rozhodnutí soudu.“*

Vazba je vážným zásahem do práva na osobní svobodu a to navíc v době, kdy je na něho s ohledem na ústavně zaručenou presumpci nevinu třeba hledět jako na nevinného. Je proto nezbytné nejen upravení procesních podmínek využití vazby u obviněných, nýbrž také základních otázek vazebního režimu.²²²

Trestní řád tento článek podrobně definuje v § 73b trestního řádu, kde stanoví, že o vzetí obviněného do vazby může rozhodnout pouze soud a v přípravném řízení na návrh státního zástupce soudce. Do vazby lze vzít pouze osobu, proti níž bylo zahájeno trestní stíhání. Vazba je institut fakultativní, do vazby tedy obviněný může, ale nemusí být vzat. Zákon ale stanoví povinnost, kdy do vazby musí být vzat, a to jestliže zde existuje důvodná obava, že obviněný uprchne, bude se skrývat, tak aby se vyhnul trestnímu stíhání nebo trestu (vazba útěková), nebo že bude působit na svědky a spoluobviněné a bude tak mařit trestní stíhání (vazba koluzní) nebo že bude opakovat trestnou činnost či dokoná čin, o který se pokusil, nebo který připravoval (vazba předstižná).

Ústavní soud ve svém nálezu sp. zn. II. ÚS 530/06 ze dne 11. 1. 2007 shledal, že *„soudy musí řádně zdůvodnit existenci vazebních důvodů, jejichž existenci jsou orgány činné v trestním řízení povinny zkoumat v každém stadiu trestního stíhání. K výkladu zákonných znaků „konkrétních skutečností“ ve vztahu k důvodům vazby jsou povolány především obecné soudy, které při důkladné znalosti skutkových okolností a důkazní situace musí v kterémkoli stadiu trestního řízení svědomitě posoudit, zda je další trvání vazby opatřením nezbytným pro dosažení účelu trestního řízení a zda tohoto účelu ani při vynaložení veškerého úsilí a prostředků ze strany orgánů činných v trestním řízení nelze dosáhnout jinak. Soudce učinil v tomto smyslu naprosto jistý závěr, že nebude-li obviněný ve vazbě, naplní se některý z uvedených následků. Požadavek jistoty bez důvodných pochybností je nezbytný při meritorním rozhodování soudu, není ale ve většině případů reálný při rozhodování o vazbě, neboť nelze vyčkávat až do okamžiku, kdy je jisté, že obviněný uprchne, skutečně*

²²² VANTUCH. P., *Obhajoba obviněného*. 3. vydání, Praha: C.H.Beck, 2010, s. 622

začne ovlivňovat svědky nebo spoluobviněné či si bude počínat způsobem uvedeným v ustanovení § 67 písm. c) trestního řádu. Při rozhodování o vazebních důvodech je ovšem nutno označit a odůvodnit právem požadované konkrétní skutečnosti, které odůvodňují obavu.“

Vazba je kromě trestního řádu upravena také v Zákoně o výkonu vazby²²³ a Řádu výkonu vazby²²⁴. Zákon a Řád o výkonu vazby upravují vlastní průběh výkonu vazby zejména z pohledu práv a povinností obviněných ve vazbě. Stanoví také postavení příslušníků a občanských pracovníků Vězeňské služby ČR, jejich práva a povinnosti při zajišťování výkonu vazby a úpravě dozoru nad tímto výkonem. Zákon o výkonu vazby stanoví, že vazba se vykonává ve vazební věznici nebo ve zvláštním oddělení věznice. Ve čl. 2 upozorňuje na zásadu presumpce nevinoty. Zákon o výkonu vazby v § 11 – 20 stanoví, jaká práva osoba ve výkonu vazby má. § 14 a 15 Řádu výkonu vazby stanoví minimální požadavky na ubytování a životní podmínky obviněných. Jestliže dojde k zásahu do práv obviněného může podat dle § 60 Řádů stížnost jak ke státním orgánům České republiky, tak i k mezinárodním orgánům a organizacím, které jsou na celosvětové i evropské úrovni považovány za součást procesu získávání a prošetřování informací o porušování lidských práv např. Výbor pro lidská práva, Výbor proti mučení, Evropský soud pro lidská práva a další.

Trestní řád v § 72a stanoví dobu trvání vazby v trestním řízení. Doba trvání vazby nesmí přesáhnout:

- a)** jeden rok, je-li vedeno trestní stíhání pro přečin,
- b)** dva roky, je-li vedeno trestní stíhání pro zločin,
- c)** tři roky, je-li vedeno trestní stíhání pro zvlášť závažný zločin,
- d)** čtyři roky, je-li vedeno trestní stíhání pro zvlášť závažný zločin, za který lze podle trestního zákona uložit výjimečný trest.

U vazby útekové a předstízní je možné výkon vazby dle § 73 a 73a nahradit zárukou zájmového sdružení občanů uvedené anebo důvěryhodné osoby; písemným slibem, že povede řádný život, zejména že se nedopustí trestné činnosti; dohledem probační a mediační služby; a složením peněžitě záruky.

²²³ Zákon č. 293/93 Sb., o výkonu vazby

²²⁴ Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 109/94, kterou se vydává řád výkonu vazby

Co se týče výkonu vazby v USA, obecné pravidlo je, že osoba čekající na trestní řízení nebude propuštěna z výkonu vazby, dokud si soudní úředník nebude jist, že bude dostatečně zajištěna bezpečnost veřejnosti a že se obviněný dostaví ve stanovenou dobu před soud. Soud při rozhodování o ponechání obviněného ve výkonu vazby vezme v úvahu vážnost a nebezpečnost trestné činu, z jehož spáchání je obviněn, trest, který za takový čin hrozí, vazby daného jedince na společnost a jeho finanční situaci (v případě stanovení peněžitě záruky). Stejně tak jako v ČR, peněžitá záruka není jediným způsobem poskytnutí záruky, v USA jde o setrvání v péči opatrovníka, slib nebo elektronický monitoring.²²⁵ Obviněný má možnost se proti rozhodnutí o vzetí do vazby odvolat nebo zažádat o přezkum jeho důvodnosti.²²⁶

Ohledně podmínek výkonu vazby (ale i jiného omezení osobní svobody ve formě zatčení či zadržení), obviněný má právo na to aby byla zachována jeho důstojnost, aby s ním bylo zacházeno humánně a s respektem. Toto je zakotveno v V., VIII., a XIV. Dodatku.²²⁷

Dále je vazba je vázána podmínkou která stanoví, že pouze nestranný soudce bude rozhodovat o zákonnosti omezení osobní svobody. Obranou proti nepodloženému nebo nezákonnému omezení osobní svobody je writ Habeas Corpus, který je prostředkem ochrany proti svévoli státu. Habeas Corpus je nejčastější obranou proti vazbě vězňů ve věznici Guantanamo Bay. Ti zakládají své právo na aplikaci writu Habeas Corpus, protože ve většině případů jim nebylo sděleno obvinění, pro které jsou ve výkonu vazby.²²⁸

Prezident USA vydal 7. 3. 2011 příkaz č. 13567, kterým stanovuje pravidelnou kontrolu stavu osob ve vazbě v Guantanamu, kterým doposud nebylo sděleno obvinění, nebyli souzeni, odsouzeni a ani jin nebyl zařízen přesud do jiného zařízení.

²²⁵ The American Bar Association Family Legal Guide. 2nd Ed., 1994, p. 556

²²⁶ 18 USC § 3145

²²⁷ Viz. Initial reports of States parties due in 1993 : United States of America. 24/08/94. CCPR/C/81/Add.4. (State Party Report) „both the federal and state levels a number of mechanisms exist to ensure that, through enforcement of their constitutional and statutory rights, prisoners are treated with humanity and respect for their dignity, commensurate with their status.“

²²⁸ The American Bar Association Family Legal Guide. 2nd Ed., 1994, p. 566

Rovněž stanoví, že vězni, kteří jsou podřízeni této kontrole stále znamenají pro Spojené státy hrozbu.

Právě problematika věznic a uvězněných osob na Guantanamo Bay je záležitost, která se velmi dotýká otázky limitů ochrany osob zbavených svobody. Spojené státy po tzv. 9/11, útoků 11. září 2001, přijala mnoho opatření spojené s ochranou integrity státu a současně také přijala opatření související s bojem proti terorismu. Otázkou boje proti terorismu je to, co USA a Evropu spojuje. Právní úprava boje s terorismem v Evropě zdaleka nedosahuje takové intenzity jako boje s touto trestnou činností v USA. Nejen, že USA přijaly zákony omezující osobní práva svých občanů, jestliže by výsledkem mohlo být vypátrání a dopadení teroristů – tzv. USA PATRIOT Act 2001 (Uniting (and) Strengthening America (by) Providing Appropriate Tools Required (to) Intercept (and) Obstruct Terrorism Act), který umožňuje odposlechy, prohledávání a sledování osob, bez příkazu soudu.

Hlavním následkem teroristických útoků bylo zřízení zařízení na Guantanamo Bay v roce 2002 (na Guantanamo Bay byla do té doby vojenská základna). Důvodem zřízení speciálního vězení určeného k jednomu jedinému účelu – výslechu a zadržení osob, podezřelých z terorismu, právě na Guantanamo Bay byl fakt, že se bývalá základna nachází na území Kuby a je tedy mimo vlastní působnost Spojených států. Vězni na Guantanamo Bay nepožívali žádných práv dle Ženevských úmluv až do stěžejního rozsudku Nejvyššího soudu *Hamdan v. Rumsfeld*, 548 U.S. 557 (2006), kdy Soud přiznal vězňům ochranu pod čl. 3 Ženevské úmluvy. Guantanamo Bay by se správně nemělo říkat „vězení“, protože osoby v něm umístěné nejsou ve výkonu trestu odnětí svobody. To je také důvod, proč je tato problematika umístěna právě v této podkapitole, nepatří totiž pod výkon trestu. Osobami drženými na Guantanamo Bay a ochranou jejich práv se aktivně zabývá organizace Amnesty International, která neustále bojuje za jejich propuštění na svobodu. V současné době je na Guantanamo údajně umístěno něco kolem stovky osob.²²⁹ S problematikou „vězňů“ na Guantanamo je spojena otázka, zda lze zadržet osoby, omezovat jejich svobodu a používat různé metody výslechu opodstatněně. Tedy zda lze za určitých podmínek omezit absolutní práva člověka. Existuje studie, která se

²²⁹Viz. Citováno dne 29. 3. 2012 <http://www.reuters.com/article/2012/03/06/us-usa-guantanamo-recidivism-idUSTRE82501120120306>

touto otázkou zabývá – tzv. „tikající bomba“ (The Ticking Bomb Scenario)²³⁰, kdy se veřejnost vyjádří k hypotetické situaci, kdy je pachatel bezprostředně hrozícího teroristického útoku ohrožujícího tisíce lidí v rukách úřadů, a kdy jediná možnost, jak získat informace nutné k překažení útoku, je mučení. Organizace chránící lidská práva jako např. Amnesty International nebo Human Rights Watch se shodují, že neexistuje důvod ospravedlňující mučení.

3.3. VÝKON TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY

Podle Listiny základních práv a jsou lidé svobodní a rovní v důstojnosti i v právech.²³¹ Každý může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.²³² Omezení základních práv a svobod Listina dovoluje jen, je-li to v demokratické společnosti nezbytné, a jen z důvodů taxativně vymezených. Omezující ustanovení „běžných“ zákonů musí platit stejně pro všechny případy, které splňují stanovené podmínky, musí být šetřeno podstaty a smyslu omezovaných práv a svobod a nesmějí být zneužívána k jiným účelům, než pro které byla stanovena.²³³

Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod uvádí v ustanovení čl. 5 taxativní výčet případů, kdy může být osoba zbavena svobody.

Základní zákonný rámec trestu odnětí svobody představuje zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník a zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, který obsahuje obecnou úpravu výkonu trestu odnětí svobody, přičemž odkazuje v § 320 odst. 1 na zákon o výkonu trestu odnětí svobody.²³⁴ Podrobně upravuje výkon trestu odnětí svobody zákon č. 169/1999 Sb., který je doplněn vyhláškou č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.

²³⁰ Viz. Defusing the Ticking Bomb Scenario: Why we must say No to torture, always. Published by The Association for the Prevention of Torture. 2007. ISBN 2-940337-16-0

²³¹ Viz. čl. 1 Listiny základních práv a svobod

²³² Čl. 2 odst. 3 Listiny základních práv a svobod

²³³ Čl. 4 Listiny základních práv a svobod

²³⁴ Ustanovení § 320 odst.1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním : „Způsob výkonu trestu odnětí svobody upravuje zákon o výkonu trestu odnětí svobody.“

3.3.1. ÚČEL A SMYSL TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY

Smyslem zákonné úpravy postavení odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody je zejména respektování lidské důstojnosti, nestranné zacházení bez diskriminace, zajištění jejich práv a právní jistoty. Odsouzený musí být uznáván jako člověk, občan státu, subjekt práv, neboť práva mu odsouzením odňata nebyla. Tento má podstatný význam jak pro nápravné zacházení s odsouzeným, tak pro jeho resocializaci. Základním smyslem nápravného zacházení je pomoc odsouzenému, aby se během pobytu ve věznici připravil na řádný život po propuštění.²³⁵

Účel trestu není v současném trestním zákoníku definován. Předchozí trestní zákon v ustanovení § 23 odst. 1 stanovil, že: „*Účelem trestu je chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páčání trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život, a tím působil výchovně i na ostatní členy společnosti.*“²³⁶

Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni v pravidle 57 a násl. vymezuje účel trestu odnětí svobody podrobněji, když stanoví: „*Účelem a ospravedlněním trestu odnětí svobody nebo podobného opatření omezujícího svobodu je zejména ochrana společnosti před páčáním trestných činů. Tohoto cíle může být dosaženo pouze tehdy, jestliže je uvěznění využito k tomu, aby se co nejlépe zabezpečilo, že po návratu do společnosti pachatel nejenže bude ochoten, ale bude schopen vést soběstačný život v souladu se zákonem. Režim v zařízení by se měl snažit minimalizovat jakékoliv rozdíly mezi životem ve vězení a na svobodě, jež vedou ke snížení odpovědnosti nebo respektu vězňů k jejich důstojnosti jako lidských bytostí.*“²³⁷

3.3.2. ZACHÁZENÍ S VĚZNI

Výkon trestu odnětí svobody může být vykonáván jen takovým způsobem, který respektuje důstojnost osobnosti odsouzeného a omezuje škodlivé účinky zbavení svobody. S odsouzenými se musí ve výkonu trestu jednat takovým způsobem, aby bylo zachováno jejich zdraví a pokud to doba výkonu trestu umožní,

²³⁵ NOVOTNÝ, O., MIKULE, V., Vězeňství a právo. In *Právní rozhledy* č. 6/1998, s. 291

²³⁶ Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon

²³⁷ Rezoluce OSN z roku 1955

podporovaly se takové postoje a dovednosti, které odsouzeným pomohou k návratu do společnosti.²³⁸

Vězni ve výkonu trestu odnětí svobody mají právo na to, aby jim byla poskytována pravidelná strava v takovém složení a hodnotách, které odpovídají požadavku udržení jeho zdraví. Mají právo i na to, aby bylo přihlédnuto k náboženským a kulturním tradicím, které se týkají jejich stravy. Vězni mají nárok na lůžko, ubytovací prostory by měly být dostatečně veliké a okna by měla propouštět dostatek světla. Vězni by ve svých celách měli mít prostor pro uložení osobních věcí a na odívání, které odpovídá klimatickým podmínkám a dostatečně chrání zdraví odsouzeného současně by mělo být pohodlné, vhodné a nemělo by být degradující či ponižující. Vězňům musí být denně zabezpečena osmihodinová doba ke spánku, dále potřebná doba k osobní hygieně, úklidu, stravování, přiměřené osobní volno a nejméně jednohodinová vycházka.²³⁹

Kontrola plnění závazků vyplývajících Spojeným státům z Mezinárodního paktu o občanských a politických právech z roku 1993 ukázala, že Minimální pravidla pro zacházení s vězni dle OSN nejsou téměř vůbec dodržována. Ze Čtvrté pravidelné zprávy Spojených států Výboru pro lidská práva při OSN týkající se Mezinárodního paktu o občanských a politických právech z 30. 12. 2011 vyplývá, že Spojené státy přijaly opatření, kterými zajišťují lepší zdravotní péči o osoby ve výkonu trestu. Následně tato zpráva také ukázala, že v protiústavního zacházení s vězni dochází k šetření a odpovědné osoby se musí ze svých činů zodpovídat. The Civil Rights of Institutionalized Persons Act umožňuje Nejvyššímu státnímu zástupci (Attorney General), aby podnikl kroky v případech, kdy by se domníval, že stát nebo místní orgán vystavuje osoby ve výkonu trestu podmínkám, které je omezují na právech

²³⁸ Srov. Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners Adopted by the First United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, held at Geneva in 1955. Part II. Rules Applicable to Special Categories. Prisoners under sentence. Čl. 55 - 60

²³⁹ Srov. Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners Adopted by the First United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, held at Geneva in 1955. Rules of General Application. Čl. 9 - 24

zaručených Ústavou a federálními zákony. Výsledkem může být trestní stíhání dle 18 U.S.C. 242.²⁴⁰

The Detainee Treatment Act of 2005²⁴¹ stanoví, že nikdo ve vazbě nebo v moci Spojených států, bez ohledu na národnost a umístění, nebude vystaven krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestu.

Federální správa věznic (the Federal Bureau of Prisons) řídí 117 nápravných zařízení na 96 místech po celé zemi. Z toho je 16 věznic, 76 nápravných ústavů, 7 nezávislých vězeňských táborů, 13 vazebních center a 6 zdravotních středisek, poskytujících s kapacitou 177.600 federálních vězňů. Ve všech těchto zařízeních jsou zaměstnanci školeni, tak aby byly splněny Minimální požadavky pro zacházení s vězni, tak jak se stanovila Organizace spojených národů.

3.3.3. OCHRANA DŮSTOJNOSTI VĚZŇŮ

Všeobecná deklarace lidských práv, Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni, Principy ochrany všech osob ve výkonu vazby nebo trestu odnětí svobody, Úmluva OSN proti mučení, tyto a další jsou základními lidskoprávními dokumenty ochrany důstojnosti vězňů. Listina základních práv a svobod v čl. 7 uvádí, že „*nikdo nesmí být podroben mučení, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu*“. Trestní zákon dále stanoví, že výkonem trestu nesmí být ponižena lidská důstojnost. Zákon o výkonu trestu odnětí svobody přiznává vězňům určitá práva. Podle tohoto zákona trest může být vykonáván jen způsobem, který

²⁴⁰ „Whoever, under color of any law, statute, ordinance, regulation, or custom, willfully subjects any person in any State, Territory, Commonwealth, Possession, or District to the deprivation of any rights, privileges, or immunities secured or protected by the Constitution or laws of the United States, or to different punishments, pains, or penalties, on account of such person being an alien, or by reason of his color, or race, than are prescribed for the punishment of citizens, shall be fined under this title or imprisoned not more than one year, or both; and if bodily injury results from the acts committed in violation of this section or if such acts include the use, attempted use, or threatened use of a dangerous weapon, explosives, or fire, shall be fined under this title or imprisoned not more than ten years, or both; and if death results from the acts committed in violation of this section or if such acts include kidnapping or an attempt to kidnap, aggravated sexual abuse, or an attempt to commit aggravated sexual abuse, or an attempt to kill, shall be fined under this title, or imprisoned for any term of years or for life, or both, or may be sentenced to death.”

²⁴¹ Zákon č. 42 U.S.C. 2000dd „No individual in the custody or under the physical control of the United States Government, regardless of nationality or physical location, shall be subject to cruel, inhuman, or degrading treatment or punishment”

respektuje důstojnost osobnosti odsouzeného, omezuje škodlivé účinky zbavení svobody, přičemž nesmí být ohrožena potřeba ochrany společnosti.

Ochranou důstojnosti vězňů by se v první řadě měli zabývat zaměstnanci zařízení, kde osoby ve výkonu trestu svůj trest vykonávají. A Pocketbook of International Human Rights Standards for Prison Officials vydaný OSN stanoví, že:

- *All persons deprived of their liberty shall be treated at all times with humanity and with respect for the inherent dignity of the human person.*
- *No one shall be subjected to torture or to cruel, inhuman or degrading treatment or punishment. There are no exceptions.*
- *Torture is defined as any act by which severe physical or mental pain or suffering is intentionally inflicted on a person, other than that which is inherent in or incidental to lawful sanctions.*
- *Ill-treatment is defined as other acts of cruel, inhuman or degrading treatment or punishment which do not amount to torture.*
- *Any act of torture committed as part of a widespread or systematic attack directed against any civilian population, with knowledge of the attack, is a crime against humanity.*
- *No prisoner shall be subjected, even with his or her consent, to any medical or scientific experimentation which may be detrimental to health.*
- *Like torture and ill-treatment, enforced disappearances and summary executions are completely prohibited.*²⁴²

Pro Českou republiku vyplývá povinnost předcházet a bránit špatnému zacházení s osobami omezenými na svobodě. Jednat z mezinárodních smluv, tak i z Listiny. Prostředkem předcházení a snižování výskytu špatného zacházení jsou různé kontrolní mechanismy. Za velmi účinnou lze považovat kontrolu prováděnou nezávislým orgánem, která je zaměřena preventivně a kromě dodržování formální

²⁴² A Pocketbook of International Human Rights Standards for Prison Officials. United Nations. 2005. ISBN 92-1-154158-1 p. 1 -3

zákonnosti je zaměřena i na to, zda podmínky v zařízeních pro osoby omezené na svobodě jsou důstojné a je s nimi důstojně zacházeno. V první řadě je takovým kontrolním mechanismem ve věznicích kontrolní činnost samotných orgánů Vězeňské služby. Další, kdo provádí kontrolu jsou i pověřeni státní zástupci krajského státního zastupitelství a v neposlední řadě je to také Veřejný ochránce lidských práv. Na úrovni mezinárodní se konají kontrolní návštěvy Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání.

Co se týče ochrany důstojnosti osob ve výkonu trestu odnětí svobody ve Spojených státech za zmínku stojí fakt, že USA je jednou z posledních zemí, kde se aktivně používá trest smrti. Trest smrti představuje nejzávažnější útok na lidská práva a proto byl ve většině států zakázán. Listina základních práv a svobod ČR jej výslovně zakazuje v čl. 6 odst. 3, stejně tak jej zakazuje Protokol č. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod v čl. 1 nebo Druhý protokol k Americké úmluvě o lidských právech, kterou sice USA podepsaly ale neratifikovaly. Trest smrti zasahuje do práva na život a nedotknutelnost osoby a porušuje zákaz nelidských trestů.

ZÁVĚR

Odsouzení pachatele trestných činů k trestu odnětí svobody dává jeho spoluobčanům na vědomí, že jakékoli porušení ustanovení trestního práva, způsobí, že se člověk stane neschopným dále setrávat v této společnosti, že bude omezen ve svých právech a svobodách. Tato omezení mohou mít různou formu, mohou být různé síly. Lidskoprávní hnutí moderní společnosti usiluje o to, aby taková omezení nebyla v rozporu s těmi nejzákladnějšími právy, jako je důstojnost, právo na život, právo na nedotknutelnost, zákaz mučení a nelidského či ponižující trestu nebo zacházení, zákaz otroctví a nucené práce, neboť tato práva jsou nezadatelná, nezczitelná a všeobecná. Každý člověk na ně má nárok, rodíme se s nimi a nemohou být potlačována ani na základě odsuzujícího rozsudku soudu.

Bylo to právě období po Druhé světové válce, které přineslo nové pochopení lidských práv a důstojnosti a došlo ke vzniku mnoha mezinárodních dokumentů a organizací zabývajících se lidskými právy. Byla to Listina základních práv EU, která jako první přinesla novou kategorizaci lidských práv a rovněž obsah pojmu důstojnosti. Důstojnost se podle Listiny základních práv EU sestává právě z výše uvedených práv.

Lidská důstojnost je zatčením, zadržením, vazbou a trestem odnětím svobody dotčena. Možnost zásahu do lidské důstojnosti při zatčení, zadržení a vazby je diskutabilní. Nebylo by správné zasahovat do jakýchkoli lidských práv člověka, který nebyl odsouzen v souladu se zásadou presumpce nevinny. A právní řády se k takovým zásahům staví negativně. Co ale trest odnětí svobody? Funkce trestního práva je represivní, pachatel by tedy měl očekávat nějaký zásah do svých práv, a to natolik citelný, že si uvědomí špatnost nebo nevhodnost svého chování a bude se snažit o nápravu. O co více, už jen hrozba takovým trestem by měla způsobit, že k páchání trestné činnosti vůbec nedojde.

Závěrem bych dodala, že po porovnání právní úpravy této problematiky v ČR a USA, je ochrana lidských práv v České republice na výrazně vyšší úrovni než ve Spojených státech, které jsou v očích milionů lidí považovány za kolébkou demokracie a lidských práv.

RESUMÉ

When people are found guilty and sent to prison, an important message is sent to his fellow-citizens. Those who break law become unfit to continue living in our society and his rights and freedoms will be restricted. These restrictions have different forms and different degree. The human rights movement in nowadays society tries to ensure that such restrictions do not cause a breach of the fundamental human rights, such as dignity, the right to life, the right to integrity of a person, prohibition of torture and inhumane and cruel punishment or treatment and prohibition of slavery and forced labor since all these rights are inalienable and universal. Every human being is entitled to human rights, we are simply born with them and they must not be restricted even based on a decision of a court.

A new human rights era began after the World War II which caused that understanding of human rights and dignity evolved into many international human rights documents and organizations. It was the Charter of Fundamental Rights of the European Union that brought new classification of human rights and a definition of dignity. Dignity according to the Charter of Fundamental Rights of the European Union consists of all the rights stated above.

Human dignity is affected by an arrest, detention and imprisonment. The possibility of interfering with dignity of a person during these criminal procedures is questionable. It would not be right if we restricted fundamental human rights of a man who has not been tried and found guilty following the presumption of innocence. And legislature of many states are against such restrictions. But what about imprisonment? One of the functions of the criminal law is repression, the perpetrator should be expecting some restrictions of his rights, restrictions of a certain degree for him to realize his wrongdoing and impropriety of his behaviour. Just a threat of such restrictions should prevent him from committing a crime.

Upon comparison of the Czech and American legislation a conclusion was reached. Eventhough the United States of America is considered to have set the foundations of democracy and protection of human rights, the protection of human right is on much better level in the Czech republic and Europe.

PRAMENY

Monografie

BLAHOŽ. J., Sjednocující se Evropa a lidská a občanská práva. Praha: ASPI, 2005, str. 49

CICERO, M., T.. De Officiis. With An English Translation. Walter Miller. Cambridge. Harvard University Press; Cambridge, Mass., London, England, 1913, Section 105 and 106

DAVID. V., SLADKÝ. P., ZBOŘIL., F. Mezinárodní právo veřejné s kazuistikou. Praha: Leges, 2008, s. 268 - 270

FEINBERG. B., The Constitution – Yesterday, Today, Tomorrow. Scholastic Inc, 1987, p. 30 - 51

FINNIS. J., Natural Law and Natural Rights. Clarendon Law Series. Oxford University Press, 1980, p. 198

GERMANN. A., FRANK. D., GALLATI. R., *Introduction to Law Enforcement and Criminal Justice*. by Charles C. Thomas. Publisher, 1985, p. 130 – 132

HENDRYCH. D., a kol., Právní slovník. 3. vydání. Praha: C.H.Beck. 2009, s.489

JELÍNEK. J. a kol., Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, s. 21

KANT. I., ZNOJ. M., MENZEL. L., Základy metafyziky mravů. 2. vydání. Praha: Svoboda, 1990, str. 78

KLÍMA. K. a kol., Praktikum českého ústavního práva. 3. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 242

KLÍMA. K., a kol. Komentář k Ústavě a Listině. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 973

KLÍMA. K., a kol. Státověda. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, s. 273

KLÍMA. K., Ústavní právo. 3. Rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006, s. 168

KLÍMA. K., Ústavní právo. 3. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006, s. 292

KUBA. J., *Filosofie lidských práv a právo*. 2. vydání. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 1999, str. 10 - 17

PAVLÍČEK. V. a kol. Ústava a ústavní řád České republiky. Komentář. 2. Díl: Práva a svobody. 2 doplněné a podstatně rozšířené vydání. Praha: Linde, 1999, s. 69

PAVLÍČEK. V. a kol. Ústava a ústavní řád České republiky. Komentář. 2. Díl: Práva a svobody. 2 doplněné a podstatně rozšířené vydání. Praha: Linde, 1999, s. 69

PÍTROVÁ. L. a kol., Když se řekne Lisabonská smlouva...Perspektiva fungování Evropské unie podle nového smluvního rámce. 1. vydání. Odbor informování o evropských záležitostech Úřadu vlády ČR, 2008, s. 16

REPÍK. B., Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo. Praha: Orac, 2002, s. 29

ŠIŠKOVÁ, N. Dimenze ochrany lidských práv v EU. 2. rozšířené vydání. Praha: Linde Praha, a.s., 2008, str. 20 - 21

The American Bar Association Family Legal Guide. 2nd Ed., 1994, p. 550

VANTUCH. P., Obhajoba obviněného. 3. vydání, Praha: C.H.Beck, 2010, s. 622

Články

ENDERS. Ch., The Right to Have Rights: The Concept of Human Dignity In German Basic Law. In Revista de Estudos Constitucionais, Hermenêutica e Teoria do Direito. Vol. 2. No. 1, 2010, p. 3

GALLAGHER. A., Using International Human Rights Law to Better Protect Victims of Trafficking: The Prohibitions on Slavery, Servitude, Forced Labour and Debt Bondage In The Theory And Practice of International Criminal Law: Essays in Honor of M. Cherif Bassiouni. Ed. L. N. Sadat and M. P. Scarf. Leiden: Martinus Nijhoff, 2008, p. 414

HELIS. J., Hannah Arendt and Human Dignity: Theoretical Foundations and Constitutional Protection of Human Rights. In Journal of Politics and Law. Vol. 1. No. 3, 2008, p. 76

KEITH. L., Constitutional Provisions for Individual Human Rights (1977-1996): Are They More Than Mere „Window Dressing?“. In Political Research Quarterly. Vol. 55. No. 1. March 2002, Sage Publications Inc. on behalf of the University of Utah. p. 117

KOCH. H.G., When does human life begin? Legal Considerations. In Z Arztl Fortbild (Jena). 1993 Nov 1;87(10-11):797-800; discussion 801-4. German

KUNŠTÁT. D., Trest smrti – res publica. In Naše společnost. Centrum pro výzkum veřejného mínění. Sociologický ústav AV ČR, v.v.i. 2005/02

MALENOVSKÝ. J., K nové doktríně Ústavního soudu ČR v otázce vztahů českého, komunitárního a mezinárodního práva In Právní rozhledy 21/2006, s. 774

McCRUDDEN. Ch., Human Dignity and Judicial Interpretation of Human Rights. In The European Journal of International Law. Vol. 19. No. 4, 2008, p. 680 – 681

MITCHELL. N., McCORMICK. J., Economic and Political Explanations of Human Rights Violations. In World Politics. Vol. 40. No. 4. July 1988, Cambridge University Press, p. 482 – 483

NOVOTNÝ. O., MIKULE. V., Vězeňství a právo. In Právní rozhledy č. 6/1998, s. 291

PETRESCU. O., The Principle of Human Rights Protection in view of the Berlin Declaration. In Romanian Journal of European Affairs. Vol. 7, No. 3, 2007, p. 59

PIPEK. J., Mezinárodní trestní soud – k některým aspektům Římského statutu. In Trestněprávní revue, 2/2004, s. 41

POE. S., TATE. N., Repression of Human Right to Personal Integrity in the 1980s: A Global Analysis. In The American Political Science Review. Vol. 88. No. 4 December 1994, American Political Science Association, p. 853 - 855

RABKIN. J., What we can learn about dignity from International Law. In Harvard Journal of Law. Fall 2003, p. 155

RABKIN. J., What we can learn about dignity from International Law. In Harvard Journal of Law. Fall 2003, p. 155

RAINER. A., Evropská charta základních práv a svobod. In Evropské právo. 10/2001, s. 6

ŠABATOVÁ. A., Ochrana základních práv a svobod v teorii a praxi (1948-1989). In Bobek. M., Molek. P., Šimíček. V. (eds), Komunistické právo v Československu- Kapitoly z dějin bezpráví. Masarykova universita. Mezinárodní politický ústav. Brno, 2009, s. 972 - 981

ŠÁMAL. P., Trestní zákoník a naplňování funkcí a základních zásad trestního práva hmotného. In Bulletin Advokacie č. 10/2009, s. 22

ŠTURMA. P., Lisabonská smlouva a závaznost Listiny základních práv EU pro Českou republiku vzhledem k tzv. výjimce (opt-out). In Právní rozhledy 6/2010, s. 191

VÁLEK. P., Přínos trestních tribunálů OSN Mezinárodnímu trestnímu právu. In Trestněprávní Revue. 3/2007, s. 67

WESTON. B., Human Rights. In Human Rights Quarterly. 6:3 (1984:Aug.) p. 273

Defusing the Ticking Bomb Scenario: Why we must say No to torture, always.

Published by The Association for the Prevention of Torture. 2007. ISBN 2-940337-16-0

Právní předpisy a jiné právní dokumenty

The Detainee Treatment Act of 2005

Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 109/94, kterou se vydává řád výkonu vazby

Zákon 256/2001 Sb., o pohřbenictví a o změně některých zákonů

Zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu

Zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky;

Zákon č. 319/1948 Sb., o zlidovění soudnictví;

Zákon č. 53/1949 Sb., o cestovních pasech a následně také zákony přijaté v rámci tzv. „dvouletky

Zákon č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení

Zákon č. 293/93 Sb., o výkonu vazby

Zákon č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník

Zákon č. 6/2002 Sb. Zákon o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů

Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování

Zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní

Draft Charter of Fundamental Rights of the European Union. Brussels, 11. 10. 2000, Charte 4473/00. p. 3

Zpráva Amnesty International „Death Sentences and Executions 2010“. ACT 50/001/2011 English. London: Amnesty International Ltd, 2011

Geneva Convention to Suppress the Slave Trade and Slavery

Úmluva o lidských právech a biomedicíně

Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners Adopted by the First United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, held at Geneva in 1955.

Evropská úmluva o zabránění mučení a nelidského a ponižujícího zacházení nebo trestání

Evropská úmluva o lidských právech a základních svobodách

Charta OSN

Initial reports of States parties due in 1993 : United States of America. 24/08/94. CCPR/C/81/Add.4. (State Party Report)

Listina základních práv EU

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech

Příloze 1 ke Statutu Evropského soudního dvora vydaného dne 30. 3. 2010 v Úředním věstníku Evropské unie C 83/210.

Rezoluce Valného shromáždění OSN č. 60/251.

Smlouva o EU

Smlouva o fungování EU

The United States Bill of Rights

The United States Constitution

Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání

Vídeňské úmluvě o smluvním právu

Všeobecná deklarace lidských práv

Ženevské úmluvy a jejich dodatkové protokoly

Draft Charter of Fundamental Rights of the European Union. Brussels, 11. 10. 2000, Charte 4473/00. p. 3

Zpráva Amnesty International „Death Sentences and Executions 2010“. ACT 50/001/2011 English. London: Amnesty International Ltd, 2011

Judikatura

Nález Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 464/99 ze dne 13. 7. 2000

Nález Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 252/04 ze dne 25. 1. 2005

Nález pléna ÚS sp. zn. Pl. ÚS 28/04 ze dne 8. 11. 2005

Nález ÚS sp. zn. IV. ÚS 215/05 ze dne 23. 9. 2005

Nález ÚS sp. zn. IV. ÚS 310/05 ze dne 26. 9. 2005

Nález ÚS sp. zn. II. ÚS 557/04 ze dne 31. 3. 2005

Nález ÚS sp. zn. I. ÚS 305/2000

Nález ÚS sp. zn. II. ÚS 2379/08

Nález ÚS sp.zn. I. ÚS 645/99 ze dne 21. 6. 2000

Nález ÚS sp.zn. I. ÚS 68/93 ze dne 21. 4. 1994

Nález ÚS sp.zn. Pl. ÚS 36/93 ze dne 17. 5. 1994

Nález ÚS sp. zn. IV ÚS 301/05 ze dne 13. 11. 2007

Nález ÚS sp. zn. Pl. ÚS 38/06, ze dne 6. 2. 2007

Nález ÚS sp. zn. II. ÚS 530/06 ze dne 11. 1. 2007

Nález ÚS sp. zn. II.ÚS 1975/08 ze dne 19. 1. 2009

Nález ÚS sp. zn. III. ÚS 62/95 ze dne 30. 11. 1995

Usnesení ÚS sp. zn. II. ÚS 604/02 ze dne 26. 2. 2004

Usnesení ÚS sp.zn. III. ÚS 280/03 ze dne 17. 12. 2003

Usnesení ÚS sp. zn. II. ÚS 227/97 ze dne 10. 4. 1998

Rozhodnutí Komise ve věci Kelly v. Spojené království z 13. 1. 1993

Rozsudku ESLP sp.zn. 8978/80 ze dne 26. 3. 1985

Rozsudek ESD ze dne 15. 7. 1964 ve věci Flaminio Costa v. E.N.E.L. a

Rozsudek ESD ze dne 5. 2. 1963 ve věci NV Algemene Transport-en Expeditie Onderneming van Gend&Loos v. Nederlandse administratie der belastingen

Rozsudek ESLP Costello-Roberts v. the United Kingdom sp. zn. 13134/87 ze dne 25. 3. 1993

Rozsudek ESD Geitling v. Vysoký úřad Evropského společenství uhlí a oceli

Rozsudek ESLP Mikulić v. Croatia sp. zn. 53176/99 ze dne 4. 9. 2002

Rozsudek ESD Nold v. Komise Evropských společenství

Rozsudek ESLP Pretty v. the United Kingdom sp. zn. 2346/02 ze dne 29. 7. 2002

Rozsudek ESLP ve věci Campbell and Cosans v. the United Kingdom sp. zn. 7511/76 ze dne 25. 2. 1982

Rozsudek ESLP ve věci Ireland v. the United Kingdom sp. zn. 5310/71 ze dne 18. 1. 1978

Rozsudek ESLP ve věci Tyrer v. the United Kingdom sp. zn. 5856/72 ze dne 25. 4. 1978

Rozsudek ESLP Marper v. the United Kingdom sp.zn. 30562/04 ze dne 4. 12. 2008 s

Rozsudek ESLP Soering v. the United Kingdom sp. zn. 140038/88 ze dne 7. 7. 1989

Rozsudek ESLP McCann et al. v. Spojené království z 27. 9. 1995.

Rozsudky Nejvyššího soudu USA:

AFL v. American Sash and Door Co. 335 US 542 (1949)

Beck v. Ohio, 379 U.S. 89, 91 (1964)

Cohens v. Virginia, 19 [U.S. 264](#) (1821)

County of Riverside v. McLaughlin, 111 S.Ct. 1661 (1991).

Edwards v. Arizona,451 U.S. 477, 484-85 (1981).

Harris v. United States, 331 U.S. 145 (1947)

Kirby v. Illinois, 406 U.S. 682, 689 (1972),

Martin v. Hunter's Lessee, 14 [U.S. 304](#) (1816)

Miranda v. Arizona, 384 U.S. 436, 444, 478-79 (1966)

Rabinowitz v. United States, 339 U.S. 56 (1950)

Roe et al. v. Wade 410 US 113 (1973)

Internetové zdroje

ACLU Amicus Brief in United States v. Lanier ze dne 13. 8. 1996 Dostupné z URL: <http://www.aclu.org/content/aclu-amicus-brief-united-states-v-lanier> citováno dne 13. 1. 2012

Centre Virtuel de la Connaissance sur l'Europe (CVCE). The Court of Justice of the European Communities.2011.

Dostupné z URL:

http://www.cvce.eu/obj/The_Court_of_Justice_of_the_European_Communities-en-f0601dce-60ea-4af8-a4de-de84fe6a7c26.html Citováno dne 11. 3. 2012

Committee Against Torture. Rules of procedure. CAT/C/3/Rev.4. 9 August 2002. p. 24 dostupné na URL: <http://tb.ohchr.org/default.aspx?Symbol=CAT/C/3/Rev.4> citováno 25. 3. 2012

DODSON. H., Slavery in the twenty-first century. In UN Chronicle. Issue 5. 2005 dostupné z URL: <http://www.un.org/Pubs/chronicle/2005/issue3/0305p28.html> citováno dne 17. 1. 2012

European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment Standards dostupné na URL: <http://www.cpt.coe.int/en/documents/eng-standards.pdf> citováno 25. 3. 2012

Fact Sheet No.17, The Committee against Torture. s. 1-4 dostupný na URL: <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/FactSheet17en.pdf> citováno dne 25. 3. 2012

International Labour Organization. Special Action Programme to Combat Forced Labour Newsletter. Issue 2. 2011, p. 1 dostupné z http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---declaration/documents/publication/wcms_151537.pdf citováno dne 17. 1. 2012

LOCK. T., Accession of the EU to the ECHR: Who would be responsible in Strasbourg. University of Surrey School of Law, 2010, p. 8 dostupné na URL:

http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1685785 citováno 26. 3. 2012

Problémy s EU? Kdo Vám může pomoci? Brožura Evropského veřejného ochránce práv s. 5 dostupná na URL:

<http://www.ombudsman.europa.eu/atyourservice/whocanhelpyou.faces#/page/1>
citováno dne 23. 3. 2012

Prohlášení Evropské sítě veřejných ochránců práv dostupné na URL:
<http://www.ombudsman.europa.eu/resources/statement.faces> citováno dne 23. 3. 2012

Přípomínky států přistupujících k Úmluvě OSN proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání dostupné na URL:
http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-9&chapter=4&lang=en#7 citováno 25. 3. 2012

Souhrnná zpráva o činnosti veřejného ochránce práv z roku 2010 dostupná z URL:
http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/zpravy_pro_poslaneckou_snemovnu/Souhrnna_zprava_VOP_2010.pdf citováno dne 23. 3. 2012

Statut Evropského veřejného ochránce práv je dostupný na URL:
<http://www.ombudsman.europa.eu/en/resources/statute.faces> citováno dne 23. 3. 2012

ŠVAŇHAL. R., K obecným otázkám ochrany osobnosti fyzických osob. Dostupné z URL: <<http://www.epravo.cz/top/clanky/k-obecnym-otazkam-ochrany-osobnosti-fyzickych-osob-378.html>> citováno dne 19. 3. 2012

URL: <http://www.ochrance.cz/>,

Výroční zpráva Evropského veřejného ochránce práv z roku 2010. Evropská Unie. 2011 dostupná z URL: <http://www.ombudsman.europa.eu/cs/activities/home.faces>
citováno dne 23. 3. 2012.

Výroční zpráva Tribunálu z roku 2009 s. 172 dostupné z URL:
http://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2010-05/ra09_stat_tribunal_final_cs.pdf

Zpráva z jednání Valného shromáždění OSN ze dne 15. 3. 2006 dostupné na URL:
<http://www.un.org/News/Press/docs/2006/ga10449.doc.htm> citováno dne 25. 3. 2012

Judiciary Act of 1789 http://www.constitution.org/uslaw/judiciary_1789.htm